

писмо петру кочићу • бесједа • баштина

данте •

домаћа

етнолин

музичка

петру к

три рум

проза •

ликовна

актуелн

баштина

пјесник

огледи •

музичка

петру к

преводи

поезија

етнолин

музичка

умјетност

актуелности

писмо

петру кочићу

бесједа

баштина

данте

домаћа

огледи

етнолин

пјесника

огледи

умјетност

писмо

преводи •

поезија /

ликовна

умјетност

бесједа

музичка

критика

умјетност

писмо

• данте

домаћа

огледи

умјетност

писмо

Петар КОЧИЋ • Љубивоје РШУМОВИЋ • Коља МИЋЕВИЋ • Воја МАРЈАНОВИЋ • Будимир

ДУБАК • Анђелко АНУШИЋ • Ранко ПАВЛОВИЋ • Стеван ТОНТИЋ — Андре ШИНКЕЛ • Милијан

СИМИЋ — Антон АЛЕКСАНДРОВИЧ УТКИН • Жарко МИЛЕНИЋ — Максим АМЕЉИН • Душан

СТОЈКОВИЋ — Иван ДОБНИК • Милан МИЛОШЕВИЋ — Херберт ЏОРџ ВЕЛС • Славомир

ГВОЗДЕНОВИЋ — Роберт ШЕРБАН, Адријан БОДНАРУ, Тудор КРЕЦУ • Дејан БОГОЈЕВИЋ •

Мићо ЦВИЈЕТИЋ • Валентина ПИТУЛИЋ • Бранислав ЗУБОВИЋ • Ранко ПРЕРАДОВИЋ • Стевка

КОЗИЋ ПРЕРАДОВИЋ • Јовица ЂУРЂИЋ • Цвијетин РИСТАНОВИЋ • Горан ШАУЛА • Слободан

ЛЕПИР • Радана ЛУКАЈИЋ • Слађана ЈОВИЧИЋ • Синиша ВИДАКОВИЋ • Биљана ШТАКА • Ранко

РИСОЈЕВИЋ • Слободан НАГРАДИЋ • Ранко ПОПОВИЋ • Бранко ЈУНГИЋ • Берислав БЛАГОЈЕВИЋ

• Жељка АВРИЋ • Милош БОЈИНОВИЋ • Јованка СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ • Момчило

ГОЛИЈАНИН • Недељко ЗЕЛЕНОВИЋ • Жељко ГРУЈИЋ • Валентина ВУЛИЋ • Тања КОЈИЋ

УДРУЖЕЊЕ КЊИЖЕВНИКА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

НОВА СТВАРНОСТ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРУ
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бања Лука, јун/септембар 2021.

Редакција _____

Предраг Бјелошевић – главни и одговорни уредник,
Берислав Благојевић – замјеник главног и одговорног уредника,
Златко Јурић, Данијел Дојчиновић, Саша Кнежевић, Мирко
Вуковић, Јелена Глишић, Слободан Јовић, Синиша Видаковић,
Младен Матовић, Милан Ракуљ

Секретар редакције _____

Јелена Глишић

Лектор и коректор _____

Наташа Кеџман

Савјет часописа _____

Ранко Рисојевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Јованка
Стојчиновић Николић, Анђелко Анушић, Јелина Ђурковић,
Недељко Зеленовић, Радослав Милошевић, Горан Врачар,
Момчило Копривица, Миладин Берић, Жељко Галоња и
Предраг Бјелошевић

Ликовно обликовање и прелом _____

Драган Прља

Издавач _____

Удружење књижевника Републике Српске
78 000 Бања Лука, Веселина Маслеше 20
Т: 00387 51 263 414
Е: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com
W: www.uk-rs.org
ISSN 2744-127X (Online)
ISSN 2744-1350 (Print)

Упутство за слање прилога _____

Молимо сараднике да текстове достављају у електронској
форми на адресу: novastvarnost.casopis@gmail.com.
Текстове слати у прилогу (Attach File), писане у Wordu (*.doc),
српском ћириличком тастатуром, у формату А4, уз проред 1.5
и маргине 2,5 cm, фонтом Times New Roman, величине слова
12 pt.

Часопис излази тромјесечно _____

Објављени прилози не представљају увијек и ставове редакције.

Онлајн и штампано издање часописа „Нова стварност” су-
финансирало је Министарство просвјете и културе Републике
Српске.

УМЈЕТНИЧКЕ СЛИКЕ у часопису и на насловној страни радови су
академског сликара Бранка Јунгића.

56. Кочићев збор 4	Бесједа 6	
Љубивоје Ршумовић..... ПИСМО ПЕТРУ КОЧИЋУ	Будимир Дубак ПЕТАР КОЧИЋ – ПЈЕСНИК МЕЂАВЕ	
Баштина 9	Из необјављене књиге о Дантеу — 15	
Петар Кочић..... ЋЕ ЈЕ МАМА?	Коља Мићевић ДАНТЕ – Ја, писац драме, али и сам драма	
Проф. др Воја Марјановић..... БРАНКО ЋОПИЋ НЕКАД И САД		
Преводи 18	Три румунска пјесника 37	
Милијан СимићАНТОН АЛЕКСАНДРОВИЧ УТКИН, проза	Славомир Гвозденовић..... РОБЕРТ ШЕРБАН	
Стеван Тонтић АНДРЕ ШИНКЕЛ, поезија	АДРИЈАН БОДНАРУ	
Жарко Миленић.....МАКСИМ АМЕЉИН, поезија	ТУДОР КРЕЦУ	
Душан Стојковић ИВАН ДОБНИК, поезија		
Милан Милошевић ХЕРБЕРТ ЏОРџ ВЕЛС, проза		
Домаћа поезија/проза 48		
Ранко Павловић, проза	Бранислав Зубовић, поезија	Горан Шаула, поезија
Мићо Цвијетић, поезија	Цвијетин Ристановић, проза	Слободан Лепир, проза
Дејан Богојевић, поезија	Ранко Прерадовић, поезија	Милан Ракуљ, поезија
Анђелко Анушић, проза	Стевка Козић Прерадовић, поезија	Радана Лукајић, проза
Валентина Питулић, поезија	Јовица Ђурђић, проза	Слађана Јовичић, проза
Критика 94		
Ранко Рисојевић НОВИ ПРЕВОД МАГБЕТА (Вилијам Шекспир, <i>Магбет</i> , превод и препев Душко Пувачић и Коља Мићевић)		
Берислав Благојевић..... О ЈЕДНОМ ЗНАЧАЈНОМ ИЗДАВАЧКОМ ПОДУХВАТУ (Изабрана дјела Светозара Ћоровића у три тома, приредио проф. др Душко Певуља)		
Јованка Стојчиновић Николић..... ДУХОВНЕ ВРИЈЕДНОСТИ ЈЕЗИКА, ПИСМА, ВЈЕРЕ И ТРАДИЦИЈЕ (Цвијетин Ристановић: <i>Огледи, бесједе, есеји</i>)		
Недељко Зеленовић..... ТРАГАЊЕ ЗА ЧОВЈЕКОМ И ПЈЕСНИКОМ (Радослав Милошевић, <i>Страх и свемир</i>)		
Момчило Голијанин БОЛНЕ УСПОМЕНЕ (Анђелко Анушић, <i>Легенда о в(ј)етром вијанима</i>)		
Жељка Аврић ПОЕЗИЈА КОЈА СЕ НЕ ПИШЕ, НЕГО ЖИВИ (Милан Ракуљ: <i>Разгледнице из трећег свијета</i>)		
Валентина Вулић „СВЕМИР УНУТРАШЊЕ ЗВОЊАВЕ“ или „ПОЕЗИЈА ПРИЗИВА РЕТКЕ АДЕПТЕ“ (Приказ књиге <i>Змија олује</i> Виктора Радунa Теона)		
Тања Којић..... ПРОЧИТАТИ ИЗМЕЂУ РЕДОВА (Вељко Петровић, <i>Писма 1904–1964</i> (приредили Соња Боб, Стојан Трећаков, Владимир Шовљански))		
Огледи 117		
Ранко Поповић..... ИМА ДАНА И КАФАНА (Уз књигу пјесама Здравка Миовчића <i>Дневна доза носталгије</i>)		
Слободан Наградич О ПОЈМУ ЕТНИЧКА ГРУПА И ЊЕНО СИТУИРАЊЕ У БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ КОНТЕКСТ		
Етнолингвистика 133		
Милош Бојиновић..... ГЛАСОВНИ СИСТЕМ ГЛАМОЧКОГ НАРОДНОГ ГОВОРА И ГОВОРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ		
Музичка умјетност 136	Ликовна умјетност 140	
Биљана Штака..... МЕТОДИЧКИ ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ ПОЈМА МУЗИЧКИ ОБЛИК ДЈЕЛА	Умјетник у фокусу..... БРАНКО ЈУНГИЋ	
	Синиша Видаковић..... СЛИКА У ВРЕМЕНУ ИЗВАН ВРЕМЕНА	
Актуелности 146		
..... КОЧИЋЕВА НАГРАДА ЗА 2021. ГОДИНУ	Конкурси НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“ ЗА 2021. ГОДИНУ	
Жељко Грујић..... ПОДВИЖНИЧКИ ЈУБИЛЕЈ! (Стогодишњица Народне библиотеке Пале)	НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“ ЗА 2021. ГОДИНУ	
	НАГРАДЕ „ЗЛАТНА СОВА“ И „СОВИЦА“	

Акрил, 70 x 90 cm

56. Кочићев збор

Љубивоје Ршумовић ПИСМО ПЕТРУ КОЧИЋУ

Љубивоје Ршумовић

ЉУБИВОЈЕ
РШУМОВИЋПИСМО
ПЕТРУ КОЧИЋУ(Добитник *Кочићеве награде*, Бања Лука, 28. августа 2021. године)

Био сам дете кад ме трајно смот`о
Загонетни „Мрачајски прото“
Детаље прескочићу
Драги Петре Кочићу

Обезбедио си здраву епску храну
За вечну славу свом „Јаблану“
Ја ћу своме „Вочићу“
Драги Петре Кочићу

Монархију си направио лудом
Многозначним „Јазавцем пред судом“
Траже ли – сведочићу
Драги Петре Кочићу

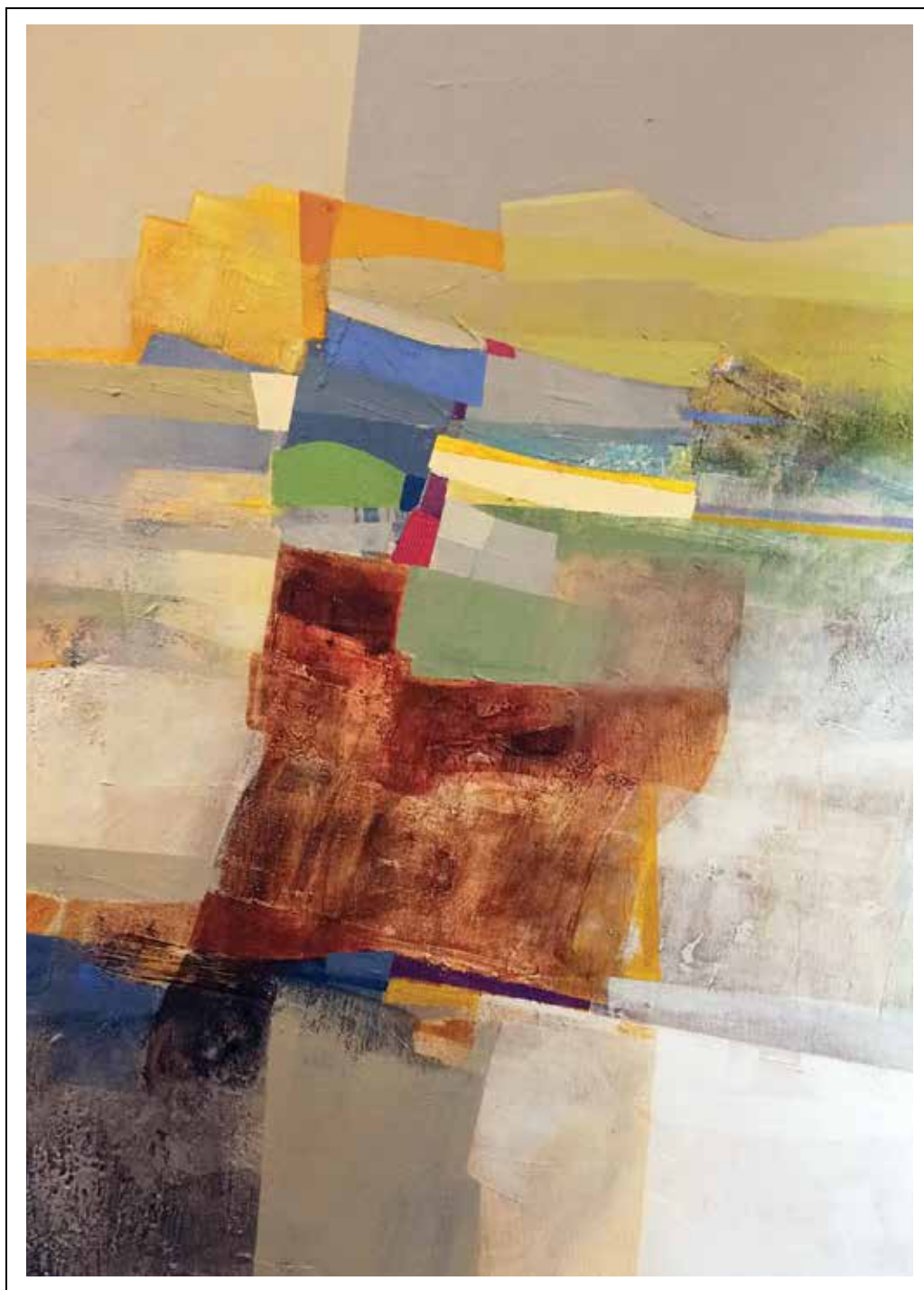
Још се не манише ракијица – „рака“
На радост нових „Симеуна Ђака“
Кад осегне – доточићу
Драги Петре Кочићу

Заиштем ли ражаног крува и сланине
Оног „С планине и испод планине“
Само јави – смочићу
Драги Петре Кочићу

Навикнут да браним сиротињу рају
Бићу стуб одбране у „Вуковом Гају“
Запне ли – прискочићу
Драги Петре Кочићу

„Мргуду“ на перилу изгубљеног „Луја“
Не може ми отети никаква олуја
Реч у крв умочићу
Ово писмо срочићу
Драги Петре Кочићу

Августа, 2021.

Акрил, 50 x 70 cm

Бесједа

Будимир Дубак ПЕТАР КОЧИЋ – ПЈЕСНИК МЕЂАВЕ

Др Будимир Дубак

Др БУДИМИР
ДУБАК

ПЕТАР КОЧИЋ – ПЈЕСНИК МЕЋАВЕ

(Бесједа о Петру Кочићу на 56. Кочићевом збору,
Бања Лука, 28. августа 2021. године)

Петар Кочић је био истински подвижник и сужањ, још од гимназијских дана у Сарајеву, кад су извјесни професори, како биљежи 1898. године, „безобзирно вријеђали оно што је мени најсветије, јест и биће док сам жив. Та моја светиња јесте: на првом мјесту ослобођење моје домовине и уједињење раскомаданог српства“.

У бањалучкој „Отаџбини“, 1907. године, објављује *Молитву*, гдје пише: „О Боже мој велики и силни и недостижни, дај ми језик, дај ми крупне и големе ријечи које душмани не разумију, а народ разумије, да се исплачем и изјадикујем над црним удесом свога Народа и Земље своје“. У тој молитви је садржан кредо Петра Кочића.

Јован Дучић пише о Кочићу: „Умро је млад, али је ипак, и боље него ико, успео да открије једну земљу са новом српском душом, незадовољном, огорченом, прекипелом, и осветничком, која је толико везана за косовски идеал и обилићку правду“.

Цијели свој кратки и невесели живот и нешто ведрије дјело, Кочић је посветио том задатку, чије испуњење, као ни многи умни и посвећени борци и маштари, није дочекао.

Међутим, Петар Кочић и кад се жалио на свој удес, изрицао је својеврсну похвалу патњи, личној и колективној. Пишући Богдану Поповићу, из Беча, 1903. године, он јасно илуструје свој животни кредо: „Гладан, го, бос, с пропалим прстима кроз ципеле ходам ја по Бечу, и сјећам се свог дјетињства, својих планина, својих драгих брђана, па ако гдјегод сретнем ког доброг друга, заиштем од њега који крајцер, свратим се у какву кавану

гдје је јефтино, па пишем *С планине и испод планине...* По три дана буде да се ништа вруће не окуси. Али ја сам задовољан, јер сам самосталан, не бендам никог осим оног ко поштено мисли и ради“.

Из тузланског затвора, пет година касније, пише Стевану Вукомановићу: „Мене слобода лично и не весели... Једна личност, за коју сам држао да ми је пријатељ, рекла ми је: *Једва чекам да одеш у хапс!*“

Кочић је и као посланик у Сабору био истински народни трибун, чије бесједе су и од противника и истомишљеника праћене и прекидане бурним реакцијама. Први су узвикивали: „Не тражимо лекције“, или „Није тако“, док су други реаговали бурним, катарзичним смијехом одобравања, плљеском...

Исто тако, кад би њихова узданица, писац Петар Кочић бивао спровођен у тамницу, окупљени грађани су довикивали за њим: „Срећан пут!“

А његов пут, као и пут његовог, српског народа, био је тек почетна дионица несрећног XX вијека.

Кочићева тамница била је предворје велике тамнице и страдања српског народа. Пишући о Горком, који живи у егзилу на Каприју, Кочић који је јасно разликовао „словенофилске тежње“ од „панславистичких“, пита се шта је Горки могао мислити „слушајући жалосне пјесме које опијевају прогнанике у Сибирију“. У ствари, то питање је Кочић ставио у уста италијанском писцу Браку, а одговорио је сликар Миљаро: „Зар не видиш да он плаче?“

Идентификујући се с Горким, а српски народ поистовјеђујући с руским (којега ускоро очекује обећана земља Сибирија, чије устројство ће нешто касније стићи и до нас), Кочић ипак није плакао. Крајишничка крв буне и отпора пред свим страдањима нашла је чврсто упориште у реченици: „Ко искрено и страшно љуби Истину, Слободу и Отаџбину слободан је и неустрашив као Бог, а презрен и гладан као пас“. Вјером у те принципе само се може објаснити његова страшна истрајност и доследност, које су крунисане последњом битном реченицом која нам је од њега остала. Наиме, из београдске душевне болнице он пише супрузи Милки: „Ја сам здрав и весео“.

За разлику од ведрине у личној патњи и неслободи, био је суморан и неспокојан због судбине свог – српског народа.

Додуше, неслобода је за њега релативна, пролазна, чак непостојећа категорија. Постоји само Слобода и она је ствар унутрашњег, личног избора. Он се руга окупацији, називајући је „укопација“.

Касно смо се вратили читању и тумачењу Андрићевог дјела у кључу детекције босанског зла. У приповиједи *Писмо из 1920.* овај нововремени „балкански Хомер“ јасно је употрежио ријеч – Мржња. Али, дужни смо били и прије Андрића да обратимо пажњу на Кочићеву „суморну ведрину“ и на његово упућивање на коријене мржње у Босни, који се хране људском глупошћу.

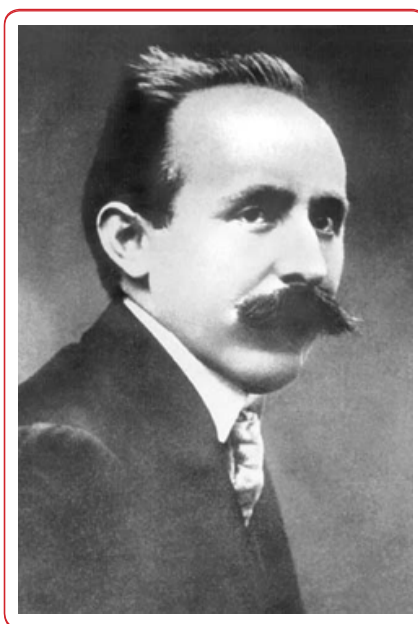
Иако шаљиво интонирано, нарочито данас шаљиво не звучи чуђење Судца из *Јазавца пред судом*: „Охо, људи, људи! Што још човјек неће доживјети у овој будаластој Босни!“

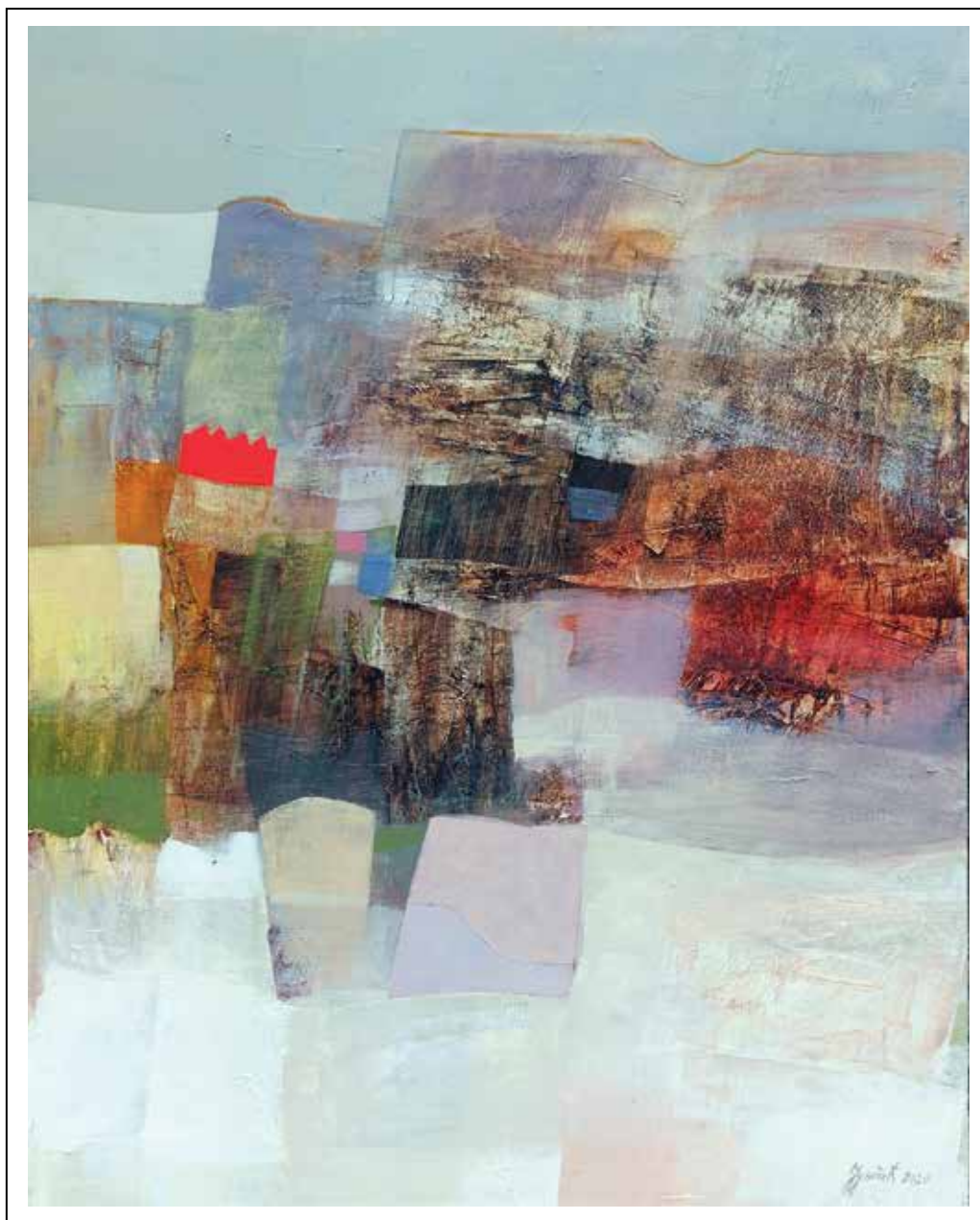
Као што у приповиједи *Змијање Кочић*, књижевним шестаром „удара“ границе непризнате државе „од Змијања Рајка“, вођен предањем, од топонима до топонима, тако би се можда и та „будаласта Босна“ и данас могла проширити далеко изван њених стварних граница. И ту је „земљомјер“ Петар Кочић био видовит.

Али, нека нам буде утјеха што овај велики писац, национални борац и мученик није оставио у аманет слабостињу и посустајање. Видио је „да се спрема велика мењава“, које се он, попут старца Реље, није бојао. Бринуо је за дјечака Вуја (који је персонификација српског народа), питајући га усред мењаве: „Идеш ли, роде?“ На дјечаков „једвити“ одговор: „Идем, идем“, додавао је: „Ајде, роде, ајде...“

Ево нас опет усред мењаве, у којој су нам путоказ Кочићеве ријечи: „Узаман су сви закони који се противе духу времена, узаман су све привилегије и писма поред свемоћног и свесилног ручног писма Његовог Величанства Времена“.

Тим „ручним писмом“ написано је и дјело неумрлог Петра Кочића.

Акрил, 70 x 100 cm

БАШТИНА

Петар Кочић

ЂЕ ЈЕ МАМА?

Проф. др Воја Марјановић

БРАНКО ЂОПИЋ НЕКАД И САД

Након открића приче „Ђе је мама?“ у Архиву Српске академије наука и умјетности у Београду, у свесци др Васе Глушца, Кочићевог кума и биографа, приповијетку је угледни проф. др Душан Иванић уврстио у критичко издање приповједака Петра Кочића „С планине и испод планине и друге прозе“ (приредили Душан Иванић, Вања Шмуља, Споменка Кузмановић; уредник Душан Иванић; издавачи: ЈУ Народна и универзитетска библиотека Републике Српске и ЈУ Службени гласник Републике Српске, Бања Лука, 2016). С обзиром на то да није било негативних мишљења из научних кругова, НУБ РС приповијетку „Ђе је мама?“ објављује у августу 2021. године, први пут као засебну књигу, поводом 56. Кочићевог збора. Приређивач издања је мр Зоран Пејашиновић. Илустрације у књизи урадио је академски сликар Бранко Јунгић који и сам вуче Кочићеве коријене.

Редакција „Нове стварности“ одлучила је да објави причу Петра Кочића „Ђе је мама?“ како би се с њом упознала и шира књижевна и читалачка јавност.

ПЕТАР
КОЧИЋ

ЂЕ ЈЕ МАМА?

Био је јесењи дан, тих, ведар и топао. Ваздух је мирисао зрелим воћем и сухим свјежим сијеном што се је довозило с њива. Грлице и голубови падали су по стрњишту и купили зрње. Далеко у пољу пасласу стада и чуло се покатакд букање волова и подвикивање безбрижне чобанчади. У селу је било све мирно, а нарочито тамо око куће Петра Остојића.

Изнад куће у пристранку сушиле су се из мочила извађене конопље, а испод стрехе висили су нанизани вијенци духана. Тишина дана и јесење благо сунце мамили су из

улишта пчеле те се је јасно чуло њихово зујање око пчелињака. Код куће никога нема. Све се је разишло. Остала је само мала Милица, најмлађа ћерка Петрова. Она слатко спава уврх куће у своје малом дрвеном кревету. Стрина јој Стана, домаћица и кућаница, отишла часком на поток да пропере нешто рубина и да донесе воде. „Милица слатко спава, неће се ваљда пробудити док ја не дођем“ – тако је мислила стрина Стана остављајући је саму.

Мала Милица, здрава, округла петогодишња дјевојчица, била је врло бистра и паметна, али ипак није могла разумијети, зашто јој се мајка тако дуго не враћа од ђедине куће. Ради тога често је била нујна и замишљена. Још би можда спавала, да је не

пробуди својим какотањем једна кока, што је снијела јаје у сепету што је висио споља на брвнима испод стрехе баш с противне стране гдје је био њезин мали креветац. Милица се пренула и мирно устала с кревета и пошла надвор стрине. Кад је изишла на двориште, није било стрине на оном мјесту гдје је гребенала лан. Гребени и лан стоје на истој оној плати, као и прије, само стрине нема. Зато мала Милица пређе преко дворишта, изиђе на стругу и пође сеоским путем онамо према конопљишту, мислећи да јој је стрина отишла да обиђе теоце у огради.

Дошавши до ограде, не нађе стрине, али јој некако нешто дође у њену малу памет, како би било да она оде ђединој кући, па да доведе маму када ју је већ толико дана оставила. Она се сјећа како је с мамом ишла неколико пута ђеди, и то јој се није чинило далеко. И доиста, кућа њеног ђеде, старога сеоског попе, била је удаљена једва пола сата. Још мало кад би изишла горе на Главицу, видјела би се ђедина кућа, како се бијели међу осталим сеоским кућама и величином их свију надвисује.

Жеља за мајком, лијепи јесењи дан, полска тишина, а пут пукао пред очима, који управо води према ђединој кући, све то обузе њену малу детињу душу и она пође право путем између живице црнога трна

на којем су се модриле крупне трњине. Иде Милица, одлучно иде. Мало се зајапурила па онако округла лица, највише наличи крупној руменој зрелој трешњи, а тамне јој се очи управо подударују с округлим модрим трњинама. Кад је изишла горе на Главницу, и угледала ђедину кућу, јако јој је закуцало њено мало срце радујући се што ће се опет састати с мамом послје толико жељених дана. Чудно јој је зашто је мама отишла и како је могла отићи кад је онако била болесна. Зна да је мама дуго лежала у соби и да ју је стрина често испод руке изводила пред кућу, гдје је сједила према сунцу и сунчала се, па послје опет улазила у собу и лежала на простирачу. Једног је дана стрина одвела Милицу тетке, да се забави с теткеним брацом, па кад су је после неколика дана опет довели кући, маме није затекла код куће. Тата ју је тада много миловао и говорио јој како је мама отишла ђеди да ће сутра доћи. Она је спавала и дошло је сутра, а маме није било. Она је понекад и плакала, али ју је стрина забављала, давала јој љешника и сувих шљива и говорила јој да буде паметна и добра па ће мама сутра или можда прекосутра доћи.

Такве су јој се мисли јављале у њеној малој главици, те би брзо одлазиле и долазиле, а само је једна најдуље остајала у души, и то она најживља и најдража, како ће се убрзо видјети с мајком и сјести јој у крило, па јој се мазити и чеврљати, и молити је да јој прича причу. Кад би јој ова мисао завладала душом то би јој се видјело и на лицу, које би се прелило неком блаженом ведрином. И онда би одлучније ишла и примицала се ђединој кући. Силазећи с Главнице доље у равницу, пут јој је био још љепши. На много мјеста обрастао ниском травом, па мекан и угодан под њеним босим ножицама. Из околице с покошених и пожњевених њива чула се је чобанска пјесма и видјела су се стада оваца и чопори говеда. То је њој било све обично, и није много привлачило њене пажње.

Њојзи је била пред очима само бијела висока ђедина кућа, и она се је тамо журила. Кад би из траве покрај пута ненадно прхнула покоја препелица или грлица, она би се сва стресла, али би је тај страх брзо прошао, јер види око себе на све стране живот, обасјан благим јесењим сунцем.

Примицала се је ђединој кући, а срце јој је све снажније тукло и излазила јој још јаснија румен по лицу. Њен стари ђедо дуге бијеле браде сједио је на једној клупи пред кућом, у руци је држао неку стару књигу, а пред њим је стајала једна млада жена из сусједства. Дошла је да пита би ли ваљало, Бога молећи, сутра набијати конопље, јер лијепи су дани за набијање, а сутра се ето десио неки мали светац. Стари попа преврће листове и тражи да ли се сутрашњи светац пише црвеним или црним словима.

Уто се мала Милица прикучила већ на вратнице. Вратнице шкринуше, па и попа и млада жена погледаше тамо, и у исти се мах обадвоје зачудише кад видјеше малу Милицу саму. Она прилази слободно к њима и очицама мјерка откуд ће јој се мајка помолити. Стари ђедо врже књигу покрај себе на клупу, и узе своју унучицу на крило, па је пољуби и поче питати како је дошла сама. „Боме ја све путем преко њива па ајде, ајде, па овамо. Ђедо, на далеко се види кућа, па ја пошла теби и мами. А ће је мама, ђедо, је ли у кући?“

Сунце је било на смирају и својом златном свјетлошћу обасјавало ову лијепу слику. Низ образе старог ђеде пале су неколике сузе и сјајиле се на дугој бијелој бради. Млада је жена уздахнула, сагнула се и пољубила старом попи руку и рекавши тихо збогом, удаљила се. Малој Милици све ово некако нејасно и чудно, и обзирући се откуд ће јој се мајка помолити, опет запита ђеду: „А је ли, ђедо, зашто плачеш? Немој плакати“.

Проф. др Воја Марјановић (1934-2021)

Проф. др ВОЈА
МАРЈАНОВИЋ

БРАНКО ЋОПИЋ НЕКАД И САД

(Поводом тридесет и шест година од смрти (1984–2020))

Није исто писати о великом и угледном писцу за живота или после његове смрти. О угледном писцу за живота мислимо на један начин, а о писцу после нестанка на други. Жива присутност је осетљива и потпунија, она је део времена које мери писца у протоку стваралачког чина и потврде. Писца после смрти одмеравамо временском дистанцом и оптиком минулог. Када писац нестане са животне позорнице и његово дело се друкчије посматра. Мерила добијају аршин протеклог, критика га цени у процесу некадашњих остварења, а читалац суди по вољи свог утиска који је понео из дела у времену првих сусрета и уживања.

О Бранку Ћопићу, песнику и приповедачу, романисијеру, писцу за децу, сатиричару и хумористи, временска раздаљина такође ствара одређени утисак. Ипак, он није ни тако далек ни тако друкчији од времена када је Ћопић био са нама. Посејавши утисак *народног писца, писца епског рапсода, песника голубијег срца и најчитанијег писца Балканског полуострва*, Ћопић је био и остао готово исти. У садашњем тренутку његова осветљавања, неке врсте реинтерпретације, после тридесет и шест година од смрти, слика о аутору *Планинаца, Николетине Бурсаћа, Испод змајевих крила, или Магарећих година, онда Глувог барута и Баште сљезове боје* – неизбрисива је. Она се потврђује ранијим импресијама, мада и дограђује нијансама пишчевог виђења света и живота. У тој слици Бранко Ћопић бива опет онај исти писац завичајних вредности, сањар и реалиста, добродушни сељак и крајишки шерет, који људе види као одане животу и у добру и у злу. Те вредности он је сачувао кроз целокупни песнички и приповедачки опус. Са њима нас поново враћа себи, поруком да је живот *и страшан и леп*.

2.

Размишљања о правим вредностима литературе Бранка Ћопића данас одвлаче нас некако у пределе неких прихватљивих и неприхватљивих оцена о њему. Није Ћопић увек био тачно и поштено схваћен. Критика је пратила његов духовни и литерарни рукопис спорадично и пристрасно, често фрагментарно и белешкарски. У његовим раним приповедачким делима било је спонтане и надахнуте изворности, у вихору рата прагматичног дуга времену, у послератном периоду сећања на *огњено рађање домовине*, на грешке и мане и прва огрешења о морал и етику заклете идеје социјализма. У последњим годинама његовог рада, када је довршавао грађевину животног панхуманизма и завичајне елегике о људима и временима, критика је била нешто наклоњенија Ћопићевом перу. Па ипак, иако је његово дело прожето *бројним брзацима и плићацима*, иако је понекад падао па се брзо дизао до звезданих висина свог речитог приповедања, хумора, сете и лирске меланхолије – његово дело чини јединствени мозаик, саткан од *правих вирова и дубоког газа* (Б. Михаиловић), спремно да издржи и најоштрије оцене и књижевно-историјске судове. У том делу живи наш проверени класик и заклето фанатик писања и откривања живота и људи, наш Чехов и Гогољ, али живи и одани писац завичајног етоса и патриота, какви су били Ј. Ј. Змај, А. Шантић, Д. Максимовић, П. Кочић и С. Матавуљ. Ћопић је један и таквим нас прожима његово дело свим порамима постојања, и у времену када он није физички присутан. А то значи много: непролазну вредност и уметност која надвисује и време, и људе, и њихове свеколике моралне, социјалне, политичке и националне метаморфозе.

3.

Поновно враћање Бранку Ћопићу данас долази као нека врста провере шта је живо, а шта мртво у његовом разноврсном и обимном делу. Размишљања о томе наводе на бројна питања. Пре свега, да ли се Ћопић и данас може схватити као регионални писац; какве су и где границе његове опште слике човека и света у историјским и друштвеним кретањима нашег региона; колико је занимљив његов свет *вучарне* Босне или тог *тамног вилајета*, за који су Андрић, и Селимовић, и Исидора и многи други говорили да је специфичан по склопу менталитета људи: њихових нарави и вера, етничких спецификаума језика и, уопште, понашања? Такође, занима нас која Ћопићева дела данас имају непролазну вредност у смислу националне и социјалне, политичке и културне снаге; где је овај крајишки књигописац омануо када се и са пушком братимио, али и пером *борио као заклету праведник истине и хришћанске етике*. Има у том интересовању и неке личне сатисфакције у откривању писца који је цео живот посветио мисији љубави према завичајном поднебљу и његовом свету, људима и планинама, биљу и босиљу, тим сетним и носталгичним успоменама исписаним у многим песмама и причама, од срца – срцу, јер овај писац је само тако и умео да пише. Он је био исповедник пред олтаром живота свог народа, села и крајишког сељака, луталице и побуњеника, сиромаша и радозналост освајача животних простора. Ћопић је трагалац за судбином земљака (у Босни и Војводини, па и на београдском асфалту), изазива живо интересовање као писац спонтане брижности. Његова голубија природа умела је да пати и дичи се успонима и падовима малих људи који трче за животом трбухом за крувом, или, опет, доспевају до удобне фотеле, постајући руководиоци и важни *чиниоци црвеног друштва*, па не гледају на *сиротињу* и заборављају ко су и како су живели, и на који начин стекли све то.

4.

У бројним питањима која критичар и читалац данас може поставити пред обимним и сложеним делом Бранка Ћопића, налази се и ово о његовом *вечном и незаборавном хумору*, а, ипак, *прикривеном деловима сете и носталгије*. Такође, ту је и питање о лаганом посустајању да докрајчи своју *златну бајку*

о људима, његов неумитан животни корак да се властитом одлуком повуче из живота и постане загонетка читавог свог народа, да чином остави у недоумици и оне који су га мрзели и оне који су га обожавали.

Најзад, разлог нашег враћања Ћопићу је и једна политичка, национална и само балканском свету својствена брука: рушити оно што су умни људи дали *роду своје*, а то су обрачуни са њима после смрти, на начин варварски и зверски. Мене је поразила тужна истина једне новинарске вести да је Ћопићев споменик у његовој Крупи, на Уни, порушен и збрисан са земље. Био сам крај тог споменика, дотицао његов хладни рељеф, дивио се детињем лику писца и био срећан што је место нашао баш ту, под крајишким небом, у граду за који је везао свој живот и написао нашу најлепшу песму прве љубави (*Мала моја из Босанске Крупе*).

Али, понајвише враћање данас Бранку Ћопићу и његовој уметничкој речи инспирише велика и неодољива популарност овог писца која је сезала до граница френетичног дивљења. Јер, Ћопић је умео и знао да освоји читаоца. Његова реч је имала и има и данас нечег магијског у духу и слуху, у мисли и идеји, у поруци и топлини. Ћопић је чаробњак идиличне визије некадашњости: наших првих дана живота, тог цветног перивоја детињства, али он је и сликар грубих описа робусне стварности света утонулог у сиротињу и муку ратне катаклизме, људске освете и потуцања, у снове малих људи и судбоносне игре са престижом каријериста и чанколиза, лажних родољуба и профаних скоројевића. У свим тим осветљавањима живота у белом и црном – а, ипак, разноврсном сивом виђењу и доживљају, он је умео да се нашали и каже благу реч. Био је песник лирске струне, оптимистичан, лак као перо, у жељама за добро човеку, и добронамеран према свима који живе у овој *долини плача* на стазама *где смо сви пали*, са очима звезда, упртим у небо и срећу људску, а главом окренути мислима да је овај живот један и да га таквог морамо примити и волети до краја, у јаду и муци, у зебњи и невеселом трајању.

5.

У приступу лику и делу Бранка Ћопића данас у, додуше, не баш великој временској дистанци од његове смрти, треба покушати да

га сагледамо целовито: као мајстора кратке приче и хроничара *мајке* Босне у предратном, ратном и послератном периоду; да уочимо његов лик и личност као исконског патриоте, а не *режимског* писца; да га оценимо као првог и родоначелног критичара првих *сагрешења у низбрдици* друштва у које је веровао; да видимо како је његово перо описало лик босанског војника Швејка. Али, у исто време да објаснимо, још једанпут, Ђопићев предивни и лирски однос према феномену дечијег и детињског у човеку, у периоду детињства, као и да подвучемо његову животну жељу да буде најтоплији *бајкописац златне бајке* и људима, чији је језик као бистри кладенац јасан и речит и живео у његовим Крајишницима, према

којима је био сентиментално наклоњен, па чак и онда када им се благо смејао, описујући хаос у несналажењу брђана у равници и, ненавикнутих на цивилизацију, дошљака у питомије крајеве.

Најзад, све то живи и траје у непотамнелом Бранку Ђопићу од првих његових корака, али је светло и пламено и данас. Једна антологијска класификација *правих и правоверних вредности*, звезданих домена и врлина, чини нам се да је неминовна у историји књижевности народа који је умео да заволи великог писца. А Бранко Ђопић је био и, надамо се, остаће велики као његова сетна душа и као његов велики Грмеч

Последњи необјављени текст проф. др Воје Марјановића, припремљен за публикавање децембра 2020, сачуван у његовим рукописима и адресиран на име Гордане Јеж Лазић. До последњег тренутка проф. др Воја Марјановић остао је веран делу великог српског књижевника Бранка Ђопића и њиховом дугогодишњем пријатељству.

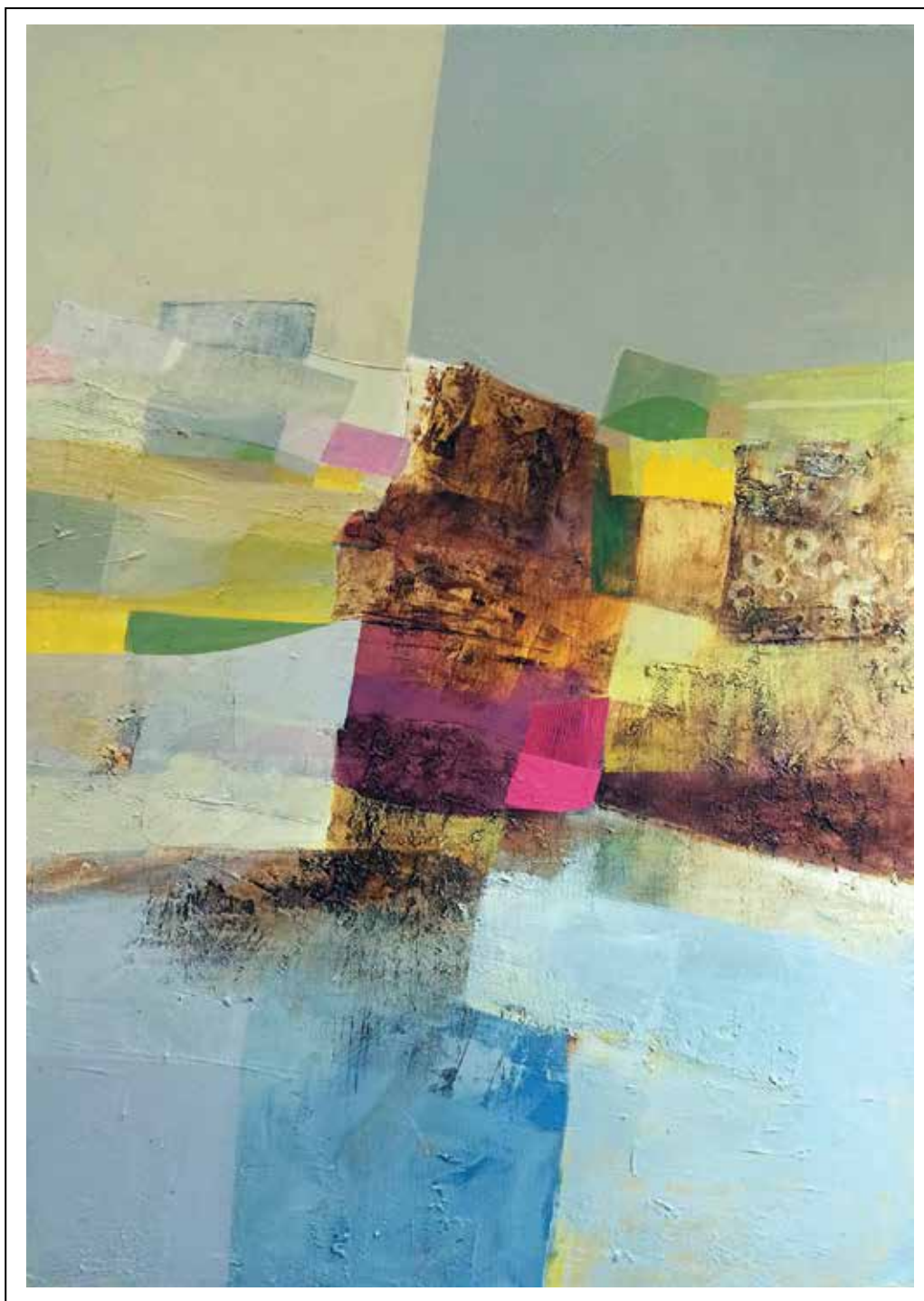
Спомен-школа „Бранко Ђопић“ Хашани

Остаци Ђопићеве породичне куће, 1995.

Обновљена кућа Бранка Ђопића

Акрил, 50 x 70 cm

Из необјављене књиге о Дантеу

Коља Мићевић **ДАНТЕ** – Ја, писац драме, али и сам драма

Коља Мићевић (1941-2020)

КОЉА МИЋЕВИЋ | ДАНТЕ — Ја, писац драме, али и сам драма

(Текст објављујемо поводом седамстогодишњице смрти Дантеа Алигијерија, захваљујући разумијевању госпође Драгице Мугоша.)

На насловним странама првих, рукописних издања *Комедије*, али и касније, након што је Гутенберг изумео технику штампе, могла се прочитати кратка латинска реченица:

Почиње Комедија Дантеа Алигијерија...

Иако се својим стиховима, додуше на народном језику, у којима је шибао многе, а најжешће Католичку цркву и папе, излагао великој опасности, Данте — за којим је од 1302. била расписана потерница и из његовог родног града Фиренце и из Ватикана — није желео да његово дело остане анонимно, што не би противречило обичајима тог времена, па ни оних каснијих. Потписао га је пуним именом и презименом, које још није имало овај садашњи облик, него Alagheri, и ја још нисам успео да сазнам кад је оно постало Alighieri и да ли је Данте икада видео тај коначни облик свога имена!

Та висока свест о својем делу и његовој вредности — па и о значају поруке коју носи са собом — али и одлучност да се с њим изложи својим прогонитељима — говоре много о личности његовог аутора. А наставак и крај горе наведене уводне латинске реченице:

... Фирентинац рођењем не навикама,

јасно указује на отклон који је Данте имао према својим суграђанима. Није зато чудно да су га ти суграђани, 1315. године, након што је одбио позив да се врати у Фиренцу, по други пут осудили на смрт — што показује да је Данте непогрешиво прозreo њихове

намере — по чему је Данте јединствен у апсолутном смислу јер је доживео да двапут буде проглашен кривим и двапут осуђен на најтежу казну за нешто што никада није учинио!

Међутим, кад започнемо с читањем првог певања *Пакла*, прве кантике целе *Комедије*, ми у мрачној шуми, где је залутао, не сусрећемо тог одлучног аутора, него је пред нама један човек изгубљен и био би заувек изгубљен да се пред њим, као случајно, не појављује неки незнанац коме он, не питајући се и не помишљајући, од страха, да би то могао бити неки од његових прогонитеља који му је ушао у траг, упућује очајнички позив:

Miserere di me...Miserere мени...

Смилиј се мени. Ово су прве речи изговорене у *Комедији*, у стиху 51, о којима ће бити још речи до краја овог путовања, али поставимо питање о ономе ко их изговара. Јер то није онај Данте Алигијери који је онако гордо унапред потписао, ако се тако може рећи, своју *Комедију*, него неки насмрт престрављен људски створ. Такав каквог га затичемо у шуми — али и касније — кад се отисне на пут са Вергилијем, својим спасиоцем и потом водичем, никада, извесно је, не би могао написати *Комедију*.

Та подвојеност — ја бих радије рекао дељење, чак цепање — личности велики је, и, наравно, не једини Дантеов драмски и драматуршки ефекат, након којег јасно разазнајемо онога који прича догађаје и онога који у њима учествује, *аутора и јунака*:

Ја писац драме, али и сам драма.

Та двојност траје дуго, на тренутке се чак увећава, чак и кад Данте уђе у Рај у друштву Беатриче, али оно што је важно у тој иницијацији – јер *Комедија* је у своме крајњем смислу иницијацијско и терапеутско путовање – јесте процес поступног спознавања себе и, на сублиман начин, у последњим стиховима, поистовећење, спајање у једну личност аутора и јунака.

Данте је погрешно виђен као сурови и праведни судија који пролази кроз Пакао и кажњава слева и здесна, али много више од тога, Данте је неко коме би могао бити приписан Бодлеров наслов за једну руковет врло исповедних записа, *Моје срце на длану*. Јер Данте се не скрива, он се поверава Вергилију и другим личностима које сусреће на своме путу, али и своме читаоцу коме се чак шеснаест пута обраћа у *Комедији*, да буде сведок онога што се, лепо или страшно, страшно или лепо, дешава пред његовим, Дантеовим, очима.

О тој таквој, изванредно „растегљивој“ личности најбоље говори сам Данте-јунак, кад нам у висинама *Раја*, у 99. стиху певања V треће кантике, поверава:

Променљив сам у сваком погледу.
Trasmutabile son per tutte guise.

Аутобиографски стих – јер *Комедија* је од почетка до краја и једна врло исповедна аутобиографија у стиху, како би рекао Пол Валери – који много каже. И који помаже да схватимо неке од битних, кључних догађаја Дантеовог живота. Нисам приметио да су дантеолози, ни они из прошлости ни наши савременици, поставили питање, на пример, како је то Данте одживео своју љубав према Беатриче, а оженио се Фирентинком Ђемом Донати и с њом имао најмање троје деце, бар оне којој знамо имена и оно чиме су се бавили (видети текст *Ђема у Чистилишту*); наведени стих нам помаже да схватимо зашто је и како је Данте могао да учини оно што углавном презиремо, да промени политичку странку – Данте прелетачевић! – и да се на крају одрекне и једне и друге? Што је најлепше, све

је то испричано на страницама *Комедије* и без грешке режирано – постављено на сцену – као у каквом роману-реци или оперској трилогији.

Та призната способност прилагођавања и подешавања према околностима, нека врста личног протејства, огледа се такође и у податку да се у мрачној шуми затекао, како каже у првом стиху *Комедије*,

На пола пута нашега живота,

што треба да значи 1300. године, ако знамо да је Данте рођен 1265. и да људски живот, према псалму LXXXIX, који је био познат и Дантеу, траје седамдесет година! То је лепа рачуница, јер Данте је одлично баратао бројкама, али непобитно је да је тај исти Данте до 1301. био приор у Фиренци и више се бавио да неке одвећ острашћене међустраничке противнике пошаље у мочварну Марему – као што је у име непристрасности послао и свога primo amico, *најбољег пријатеља*, Гвида Кавалкантија песника као и он – да се мало "охладе", него што је слутио да ће се то десити управо и њему, али тек 1302, чиме је савршена формула почетка уништена. Али, да ли је то важно? Наравно да није. То је било могућно и то је најважније. Тим поступком Данте, у ствари, и неосетно, већ од првог стиха, приближава своју причу ономе што ми сада, али као што се види нисмо је измислили, називамо *фикција*. Он је можда први песник који је употребио тај придев, fitizio (изговорити: фитизио), согро fitizio, *фиктивно, привидно тело*, говорећи о сенкама које сусреће на своме путу. Продубљујући ту идеју о фикцији, можемо исто тако, без опасности да погрешимо, рећи да је цела *Комедија* једна science fiction, научна фантастична прича јер у крајњим тренуцима Поеме, као какав стеларни путник, песник се налази у простору изван нашег времена и простора.

Остављам овде нашег јунака *Комедије*, али ми ћемо се с њим, као што се може и претпоставити, сретати на многим страницама током овог путовања.

Иако је можда кренуо у рај по своје име Крилатовић Крилатић.

Акрил, 120 x 70 cm

Преводи

Милијан Симић	АНТОН АЛЕКСАНДРОВИЧ УТКИН, проза
Стеван Тонтић	АНДРЕ ШИНКЕЛ, поезија
Жарко Миленић	МАКСИМ АЛБЕРТОВИЧ АМЕЉИН, поезија
Душан Стојковић	ИВАН ДОБНИК, поезија
Милан Милошевић	ХЕРБЕРТ ЏОРџ ВЕЛС, проза

ПРИЧА

АНТОН
АЛЕКСАНДРОВИЧ УТКИНПревео с руског:
МИЛИЈАН СИМИЋ

АНТОН АЛЕКСАНДРОВИЧ УТКИН родио се 1967. године у Москви. Завршио је музичку школу при Институту „Сестре Гњесине“ у Москви. Након одслужења војног рока студирао је историју на Московском државном универзитету и завршио 1992. године. Од 1995. године похађао сценаристички одсјек на Високим студијама за сценаристе и режисере на Државном институту за кинематографију.

Аутор је шест романа: *Народно коло* (1996), *Самоуки* (1998), *Тврђава сумње* (2010), *Пут кроз сњежне падавине* (2011), *Преко девет гора, преко девет мора* (2016) и *Вила Мандолина* (2018), једне повијести (кратког романа) *Свадба за Бугом* (1997) и десетак прича (приче су, осим у часописима „Нови свијет“, „Застава“, „Октобар“ и „Урал“, објављене и у књигама *Приближавање Тендри* (2005) и *Јужни календар* (2010). Године 2018. објављене су двије нове књиге (у ограниченом тиражу): *У ћорсокаку* (одломак из романа *Преко девет гора, преко девет мора*) и *Камелија* (збирка црногорских прича – пролог романа *Вила Мандолина*).

Двоструки је добитник награде часописа „Нови свијет“ (1996 – за роман *Народно коло* и 2003 – за приче *Бројгел-млађи* и *Приближавање Тендри*, добитник награде „Јасна Пољана“ (2004 – за роман *Народно коло*, те финалиста награда „Руски Букер“ (1997 – роман *Народно коло*) и „Фазил Искандер“ (2020 – роман *Вила Мандолина*).

Роман *Народно коло* преведен је на француски (Париз, 2001) и на кинески језик (Пекинг, 2016) а роман *Самоуки на њемачки* (Беч, 2002) и кинески (Пекинг, 2016). Приче су му преведене на чешки, пољски, шпански, италијански, јерменски и др. језике. На српски језик преведена је прича *Камелија* („Руски алманах“, 2018, бр. 23).

Двије његове приче су екранизоване: „Сапутници смокве“ (истоимени краткометражни филм у режији Јегора Анашкина из 2003) и „Јужни календар“ (умјетнички филм у режији Дениса Кароа из 2010). Повијест *Свадба за Бугом*, као позоришна представа, играна је у Магнитогорску, 2013. године. Аутор је шест документарних филмова од којих су два награђена на Сверуском фестивалу документарних филмова.

*Поред мојих ногу крај изобиља и благостања
Ту су драга лица, сунчева шикља зрака,
Па зашто водити срце без освртања
У правцу минулих дана, у правцу тужних облака?*

Адам Мицкјевич

ГОРОДУХА

Дјетињство сам провела у возовима. Не на путу, већ у возовима. Самих путева готово се и не сјећам. Можда је то због тога што су сви наши путеви некуд водили. Ти заборављени незаборавни наши путеви. Кажем „наши“, зато што сам путовала с оцем скоро увијек и свуда, куд год би одлазио да ради.

Отац се могао спремити у свако вријеме; чак сам неколико мјесеци ишла у школу у једном селу на сјеверу и сеоски дјечаци су ме задиркивали називајући ме Городухом* и Москвом.

Изглед платформи, утабаних снијегом, вагона, прекривених ињем, топао мирис угља побуђивали су у мени ликовање. „Ми путујемо, поново путујемо“ – мислила сам, обамирајући од усхићења, и замишљала пут, предосјећала успављујући ритам челичног лупања и читаве сате слушала шине, које су служиле као струне чаробног огледала.

Сада се све промијенило и моја сјећања су хаотична. Чак и годишња доба, пливајући, ударају једна у друга, тако да се прољећно цвјетање обавија сњезним падавинама, киша са сунцем замрзава се у лету, а ваздух трепери, или од врућине, или од студени – таква је моја земља, али сада – кад је прошло вријеме, питам се: зар је она таква била? Ипак је се сјећам. Њена поља, разбацана, као кројеви, чворови њених поточића, као комадићи конаца, заборављени на кројачком столу; њене обале су биле пренасељене, језера су се бијелила маглом, као проливено млијеко.

И сјећам се како су блистава била годишња доба, дуге љетне вечери, или зими – искричав на сунцу снијег, њиме затрпане шуме, тамнољубичасте сјенке, јеле у бијелим крзнима и блиједожута хладна њежност зимских залазака. И, наравно, предмети пажње мога оца: напуштене цркве, звонаре са зарђалим попречним гредама, иструлим степеницама, и манастири, и монаси у црној одјећи до пета, и служитељи свештенства у шиљатим скуфејкама*, неки са брадом – плашиле су ме тада те мрачне боје, та строга лица.

Али највише ме узбуђивала јесен. Због јесени имала сам црвене гумене чизмице, мало повелике, али необично лијепе, са шпицастим врховима, који су уз то били пак савијени увис, тако да сам замишљала сафијан* умјесто гуме – свака ме је ситница тада радовала. Дјеца обично плачу од боли или због увреде – ја сам плакала од радости, зар није чудно?

Догодило се то у јесен. На пољима је суморно и путо. Мокра, преврнута плуговима земља блиста се црно-смеђим груменовима и штрче ријетке усамљене стабљике траве, које непрестано чупа вјетар. Из шуме допире мирис влаге, опалог трулог лишћа, гљива и маховинасте хладноће. Стабла дрвећа с траговима влаге стоје замријевши у предосјећању мира. Од насеља је почео да се шири дим од јасика. Под надстрешницама, сложена у камаре, жуте се

дрва полуокруглим разрезима, а у бучним шумарцима лармају продорна јата врана, у ваздуху је све пригушено и само вода на кратко вријеме враћа бојама дубину и нетакнутост. И – чудно – одрази у барама учинили су ми се сјајнији него што је био сам одражени свијет.

Али било је и другачијих дана, кад је ваздух прозиран и чист, кад се све кроз њега види далеко и јасно. Гомиле дрвећа личе на праменове крзна, разбацане свуда, а површина земље подсећа на олињалу бунду. А затим се разгара топли залазак и смеђа шума свијетли се на брежуљцима, свијетле се врхови, блиједи остаци траве – све постаје ружичасто. Осјећај тјескобе сливао се тада у груди, као свјетлост, дешавало се, лије у прозоре. Излазила сам из шуме, гледала у поље далеко и плакала у нијемом тријумфу, несхватљивом поносу и захвалности за своје учешће у скромној љепоти те земље, и враћала се кући с тихим смирењем и миром у својој дјечјој души.

Једна ствар ме чудила. Чини ми се, нико се уопште није осмјехивао у овој мојој земљи, као да сам ја сама за сада имала на то право. Људи су живјели ћутке, тихо и усредсређено. Тако ми се чини и данас.

Сјећам се још и цркве – велика саборна црква у оронулом градићу. Појци су пјевали, кад сам први пут чула то пјевање за вријеме службе – допирало је из зидова. Окретала сам главу и ништа нисам видјела, нисам видјела звукове: све главе су биле погнуте, спуштене руке склопљене испред, а саме фигуре, као статуе у удубљењима у зиду, једва су се назирале у полумраку. Све овдје као да нас је увјеравало: неће бити среће, не. Биће туга, вјечита туга – она је одвајкада људска судбина. Одбљесци многих свијећа задржавали су се на прибору, на потамњелој позлати свечане одјеће; све је било строго и због тога помало страшно и помислила сам: Шта ћемо ми? Шта ћемо ми овдје? Осјећала сам – завршиће се нешто веома важно, зашто нема ружне ријечи.

Отац ми је увијек нешто објашњавао, али да ли је то занимљиво дјевојчици од седам и по година?

Занимала ме земља. Колико их је било, тих села, градића, варошица. Кућице, разбацане по падинама брежуљака, дуж улице су, чини се, ницале из земље, као дрвеће или грмље, које их је окруживало. Имао си жељу да уђеш у сваку ту кућицу, да

све разгледаш, како је тамо уређен живот, и да сједиш тамо у пријатном полумраку гледајући се у прозорчићу. Прозорчићи на кућицама су мали, у оквирима су по три на прочељима, понегдје су капци широм отворени, као трепавице безазлених очију а испред њих су вртићи са свежњевима плаво-црвеног хеленијума*, с љубичастим главицама лијепих ката, грмовима глога, осушеним стабљикама јулског сљеза, и цркве у слијепим улицама, у сјенци разгранатих кленова, липа, бреза, јасенова, у честару мрачне зове.

- Је ли ово у рату порушено? – питала сам оца показујући руком на цркву.

Мрштио се и одговарао преко воље.

- Да, у рату – рекао је, поћутавши, и схватила сам да то није истина.

Треба само зажмурити и све до детаља искрсава у сјећању. Тамноцрвена старинска цигла, зид са закрпама плинфе*, креч, као бијела маховина, мирише на прашину и сасвим мало на плијесан. Дотрчала сам до оца, тамо гдје је тада радио, и – мали човјечуљак – бојажљиво корачала испод старинских сводова, забацујући главу, читајући са зидова по изблиједјелим очима фресака. Отац је високо на скелама, даске се увијају и шкрипе, почињу да јече под његовим корацима и одозго, мени на главу, падају опилци, прашина. О нечему прича са другом и гласови таласају празан ваздух, одлазе све више и више – у лијевак куполе – и тамо лебде, као гугутав ехо, у свјетлости унакрсних прозорчића.

И испод њихових руку неочекивано се појављују друге боје, оне су и бљеђе, и дубље, и једноставније, и сложеније, и линије су пак другачије: неспретније, изразитије. Нешто су жељели да ми кажу ти црни ликови. Шта су скривали у својој дубини? Какве су тајне знали? Колико су суза упили ти зидови, колико страхова, нада, уздања. Како сам мало знала! Једноставно их је било препознавати касније у људским лицима – исто тако поцрњелим, смеђих и прозирних очију, које упијају у себе све нијансе свјетлости.

Празни звучни храмови, пукотине у зидовима, стегнуте зарђалим кланфама, подивљале крушке са деблима покривеним маховином, огрозд, сијено у манастирским ћелијама – дешавало се, ноћивали смо тамо, у тим напуштеним ћелијама, у том сувом сијену, и како је пак страшно било ноћу ићи

ходником, заглушујући и плашећи се својих корака, када блиједи квадрати мјесеца косо леже на проваљеном поду.

Бојала сам се тада свега и лоше сам спавала, јако сам се бојала мрака. У једном селу у околини Галича* отац ме водио код једне старице. Ишли смо код ње неколико вечери заредом, долазили у сумрак и чекали да помузе краву. Понекад смо чули како у ведро ударају први звонки млазеви. Та бака ме омађијала у кући. Завјесе је набирала непровидно, затварала врата резом и примицала своју ниску клупицу мојој столици без наслона. Отац је сједио мало даље, нисам га видјела у мраку, али знала сам да је близу, чула сам његово дисање, чула како с времена на вријеме пребацује ногу преко ноге. Узимала је у своју руку моју малу шаку, опрезно је стискала. Једва примјетно се љуљајући, неразговјетно је шапутала нешто, неке ријечи. Све су оне текле као неразговјетан говор, везивале се једна уз другу чврсто, без пауза, њихове крајеве је гутала и јела почетке, као да се загрцавала њима, а затим их је сједва чујним звиждањем избацивала напоље испуштајући их кроз пукотину упропаштених усана. Топла, с дебелом огрубјелом кожом на прстима и меким дланом, њена рука је опрезно држала моју руку; превртала је, њежно пребирала својим прстима, а ја сам, окренувши главу на страну, видјела изблиједјелу сиву свјетлост која се циједи кроз платно завјесе. И видјела сам још њено лице – чак не лице – не мрљу, већ једноставно свијетло мјесто у безбојној тами. Опростили смо се и изашли већ у ноћ. Пребирала сам ногама брзо, журно, стискала се уз оца.

- Па шта, је ли страшно? – питао је и осмјехивао се, и уздисао и, држећи високо главу, гледао право испред себе у небо. Ја сам такође окретала главу, покушавајући да видим златасти срп мјесеца и на њему намаз усамљеног облака, али мјесец још није излазио и скривао се негдје у густишу хоризонта.

Мрак, тишина... градићи... села. Гдје смо ми, куда смо бачени? Гдје су велики градови са својом електричном неустрашивошћу, са својим поносним становницима, с дрским мислима, гдје су јарко освијетљене дворане, пуне лијепо обучених људи, гдје је подземна железница, њени возови-гусјенице, који ће одвести те људе кућама? Негдје. Негдје далеко и да ли уопште и постоје? Јабуче ево

постоје. Зелене јабуке, жуте са стране. Те јабуке су свуда – испод стабала с полеглом травом, која је изгубила боју, њима је све испуњено – чанци, корита, ведро и здјеле. Оне испуштају свјежу хладну арому, која се мијеша с мирисом пећи и јесење влаге, донесене на мокрој обући.

Предвече сваки звук у кући, сваки покрет као да се материјализује и, чини се, звуци се појављују и постоје сами од себе, сами за себе. Само јабуке мирно леже, као брдашца и густа налазишта округлих лопти, и само оне свијетле у мраку слабом свјетлошћу, скупљајући све њене остатке и њихов мирис у мраку постаје још чујнији и грубљи.

Ноћу завија вјетар, јури по пољима, кружи у мраку око кућа, заобилази их, као вода, или насрће смјело, фронтално, разбијајући се о брвна зидова и стакла танано и незадовољно звецкају, као да су жива.

О, шта се само не причињава у том јечању. Кроз прозор између облака трепери звјездица, час нестаје, час се поново појављује у тами, у побјесњелим таласима неба и шаље у пространство, као сигнал, своју плавичасту свјетлост. И мислиш, гледајући је: ето, само ми не спавамо у мраку, још и кандило мутно гори, растварајући се у тами, ако постоји кандило. Желиш да се увучеш под јорган, и страшно, и весело ти је због нечега, и све вријеме ослушкујеш јадиковање вјетра, лежећи у топлој, осјећајући чврстину уточишта, отпорност зидова и трајност крова. Па ипак, туга из дубине нечујно те лиже, као пас, подсећа те на себе. Као да већ видиш будућност, брзо се пребацујеш у њу, само због тога како би због те далеке прошлости заиста осјетио тугу, баш у том тренутку, који већ лети негдје кроз неизмјерно дубоку, бескрајну провалију, као сјенка крај пута. Као да схваташ да тако нешто више неће бити никада, зато што вријеме неумољиво корача негдје у тишини, у мраку, оно само никада не спава и уходи све снове, сву јаву, и корача, корача неуморно не гледајући на све стране.

И мислиш: не, биће среће, па како да је не буде, она већ постоји, баш у овом тренутку, и друге ствари ће бити, па у свијету је тако много интересантног, колико тога му предстоји да сазна, штошта да види...

Враћали смо се с наших путовања у Москву, у наш мали стан. Његови прозори гледали су на рибњак, на његовој обали налазиле су тополе, старе, чворнате, са

широко разбацаним гранама. Поред куће је ишао тролејбус, сличан тужном инсекту. У ноћној тишини јасно се чуло како се зауставља на станици и неколико тренутака покорно и уморно чека, а затим су се преламала врата при затварању и по дијелу пута одређеном за вожњу, који се истицао у мраку расутом свјетлошћу густих свјетилки, пропињао се и одмах се осјетило тешко стењање трансмисије.

Зидови обију наших соба потпуно су прекривале очеве даске – велике, мале, дуге и уске, различите, опране и још црне, с цртежом који се једва распознаје, с неухватљивом каскадом тонова а кистови су се налазили у теглама, као букети у вазама. Били су и букети – од свјежег цвијећа и давно сасушени, и вазе, и мајчина фотографија на пијанину, с црном траком у углу. Она гледа некуда на страну и нас не види, а усне јој додирује једва примјетан осмијех.

Оца одавно нема. Његове боје су се осушиле. Нема ни нашег малог стана с прозорима који гледају на рибњак. Ту сада живе туђи, непознати људи и такође, вјероватно, гледају увече замишљено у воду, или расијано, летимице.

А ја сада живим на југу друге земље и са мном је само та фотографија, и мајка све вријеме гледа у страну, лице јој је срећно, ја је видим, а она мене не.

Кућу у којој живим, окружују виногради, и иза равних, као гредице, редова чокота, виде се старински кровови с малим кулама, сличним замковима из бајки. Уосталом, неки од њих и јесу замкови. Око моје куће расту наизмјенично палме и храстови – како је то чудно. Ваздух овдје опојно мирише мирисима ружа и љубичица, борова стабла су зеленкаста, танка и витка, и крошње, које не знају за снијег, кржљаве су, а испод њих је живописно цвијеће, чије називе ни до данашњег дана нисам научила, а океан је двадесет минута вожње.

Иза набораних дина је бескрајна пјешчана трака плаже. Између – бетонски закони, који су остали од рата, од Нијемаца. За вријеме осеке по камењу оплићалог залива мотају се мушкарци и осматрају остриге. На обали је много отворених кафана, на терасама, под надстрешницама – разних. Тамо за столовима сједе људи, пију кафу и гледају како ти мушкарци, у подвртним панталонама, траже остриге. И ја такође сједим понекад, кад имам времена,

заједно са другима, за столом у кафани, пијем кафу и минералну воду „avec gasé“ и посматрам океан. Он бучно баца на обалу таласе – један за другим. Таласи у њему су равни, њихови гребени се пјенушају и широко распростиру на збијеном пијеску, као одресци моаре*.

И све је код мене лијепо. Само, ето, послије океана због нечега сањам магловиту јесен; сива, црна, гола, смртно уморна земља и трагови моје смијешне обуће на њој, на тој далекој земљи. У таква јутра не устаје ми се из кревета и унапријед мрзим све оно што треба да видим. И свако јутро сунце удара у прозоре, на којима су навучене ролетне,

дрвени капци-жалузине пропуштају га у уским пругама – пругасто сунце. Гледам у те пруге које леже на поду, у зидове, усредсређеним погледом и не устаје ми се.

Ноћу је овдје веома лијепо – гаси се дневна свјетлост, као свјетло у кино-сали, све вријеме је суво. И небо је суво и због тога чисто, и звијезде су жуте, као злато.

Отићи ћу одавде и вратићу се неизоставно.

Свакако...

Можда...

1999.

Акрил, 150 x 100 cm

* **городуха** – грађанка, варошанка

* **скуфејка** – свештеничка капица

* **сафијан** (према мароканском граду Сафи) – фина јарећа или козја кожа штављена биљним штавилом, боји се већином у црно или црвено

* **хеленијум** (хеленин цвијет) (лат. *Helenium*) – трајна зељаста биљка из породице главочика, потиче из Сјеверне Америке и гаји се као баштенска биљка, има усправне, разгранате стабљике, листови су дугуљасте, овалне и на зубљене по ободу, цвјетови крупни, у нијансама од златне, жуте и наранџасте до тамноцрвене боје

* **клинфа** – широка и равна печена цигла квадратног облика, која је била основни грађевински материјал у Византији

* **Галич** – град у Костромској области, административни центар Галичког рејона; основан је 1159. године, 1246. године постао је престоница самосталног кнежевства, које је формирано послије смрти великог кнеза Јарослава Всеволодовича

* **моаре** – врста свилене или вунене тканине

ПЈЕСМЕ

АНДРЕ ШИНКЕЛ

Превео с њемачког:
СТЕВАН ТОНТИЋ

АНДРЕ ШИНКЕЛ (André Schinkel) рођен 1972. у источноњемачком граду Ајленбургу (Eilenburg), живи у Халеу. Студирао је германистику и археологију. Уредник је часописа „Oda“ (Ort der Aufen), који је повремено објављивао српске и друге јужнословенске пјеснике, као и часописа „Маргиналије“, издавач едиције „Muschelkalk“. Важније пјесничке збирке: *durch ödland nachts* (1994), *Abgesteckte Paradiese* (2000), *Löwenpanneau* (2007), *Unwetterwarnung* (2007), *Gedächtnisschutt* (2008), *Parlando* (2012), *Bodenkunde* (2017), *Schwanengesträuch* (2020). Превођен је на више језика. На српском језику објављен је двојезички избор из његове поезије под насловом *Рај и демон* (Београд, 2019) у преводу Стевана Тонтића. Добио је више угледних признања: награду подршке поезији „Георг Кајзер“, награду „Јоахим Рингелнац“, награду „Валтер Бауер“, а крајем 2021. примиће Почасни дар Њемачке Шилерове задужбине. Један је од оснивачких чланова Академије умјетности Саксоније-Анхалта и члан Саксонске академије умјетности.

СА СВАКИМ КОРАКОМ рана сине,
удаљеног дима пиштави жар –
и са сваким кораком час се расплине,
час твоје удаљености, грозан, добар.

и сиви ноћни часовник броји,
жуто тоне туга једне поштеде,
и недостаје ми у даљинама твојим
примање, оно од пра-награде

од које живи стари шум онај
с вечери у сикоморама;
од које се тресе крути лежај
спавача у шаптавим мочварама.

и са сваким кораком птице бјеже,
ступања према теби се боје,
и са сваким ударом гријеси се множе
од којих се кретње састоје.

ИЗГЛЕД

Стартује већином с великим надањем
Живот богат, смислен, свуд код куће;
Ти отворено осјећаш и видиш стање
И заљубљен си у могуће.

Брзо се пробијаш, даш импулс нови
Свјетској збрци, дахови ти надмени –
Ал не успијеш, ушуњају се снови,
Неугодно каљугом испуњени.

Љубав се копрца у полусивој зони,
На крају нестане чак и љубави;
У оној клопци сам собом звониш,
И лочеш без двије чисте у глави.

Тјеши те: неко вријеме умјетности,
Наслађује те: нека зеленила мрља, –
Уз то иде старост што те жалости
И журно те у гроб откотрља.

МЈЕСЕЧЕВА БАШТЕНСКА ПЈЕСМА

Настављамо пут, мами нас залеђе,
у даљину се наших снова броди:
Ми смо: ућуткани, плаво звијежђе
Окреће се у лањског снијега води.

Булбул се и ноћни цврчак гласе,
И велики славуји цвркућу гласно –
Мјесећ излази и: огледа се
У бљештању твоје коже, јасно.

На води боје које се жаре,
Мамиш ме у црно – њежна ти чарка;
Бркати се шарани ваљају сред баре,
И буку прави птица наочарка.

РАЈ И ДЕМОН

Демон брекће, даље се размеће,
Ношен морем што се пјенуша;

Талас фркће, оплата лијеће –
Пуца око нас то мјесто душâ.

Не сумњаш шта несрећа вуче,
Док уживаш дјелајућ, слијепче! –

Вани море о гребене туче,
Бјесни усуд, котрља се и тече.

Разбијена воденим зидовима
Мјестâ која небо створи;

Потресен обалским лешевима,
Зов се мртвог дјетета ори.

СОНАР

Тражим те, одавно ти опростих све,
Њушим те, готово си већ моја;
Не треба сад више да бјежиш од мене –
Ја те опахам: бјесни крв твоја.

Лоцирам те, увијек те могу наћи,
Видим те, чујем, осјећам већ језу;
Не можеш ти више мени измаћи:
На трагу сам ти, буди на опрезу.

На сваком те пропланку видим,
Маскираш се по рупама, у папрати;
У сваком те правцу слиједим:
Чуваш се, но мој те поглед прати.

Хватам те, ја ти у карте гледам,
Ти знаш да нећеш ми умаћи више;
Да ускоро ме издаш, то не дам –
Ја те опахам, миришем, дишем.

ИСПОД АРАТА

Наравно, видио сам арку.
 Лебдјела је у ваздуху, на замишљеној
 Линији између мог малог узвишења
 И простране дворнице с пријестољем свете
 Планине – што близу у недосежној даљини
 Лежи. 'Какве смо ми то мале посуде
 За нашу чежњу!', мишљах полугласно
 Пред силним сјактањем, које се
 У очима Јермена огледа, које су се
 Кроз висораван захтјевно дизале према
 Њој. Лежах приклијештен у цркви
 Цркава, у црном одсјају монаха,
 У мрморењу стољетног старца,
 Који је пуна три сата пузао преда
 Мног, плакао и савијао игром својих
 Чворноватих прстију сљепачки знак.
 И ја сâм плаках, тијело је цвјетало
 Од бола и исцрпљености, кад ме је
 Врховни духовник такоа по мршавом
 Мјесту на глави, и ја благослов, као сваки
 Од пет стотина, примио овдје у простору
 За молитву. Ошакан се зове мјесто,
 Досцјели смо до њега преко божанског
 Заобилазног пута Ечмиадзин, гдје све,
 Вјерује се, свој стварни почетак, свој стварни
 Крај има у игри свјетла од свијећа. И чезнух
 Срчано под кавкаским сунцем, на крају жеља,
 Да се туширам у купатилу своје собе у свом
 Јереванском хотелу. А тамо пак лежах
 Одавно, збринут и под стражом од једног
 Од браће, коју сам, тако далеко од своје
 Скучене домовине, брзо и неочекивано тамо
 Нашао. А ипак у ноћима пуцкетања
 Свијећа, које се разгоријевају за сигурне
 И изгубљене љубави ... лежах, а у стомаку
 Се још котрљала нада која – тако смо се
 Беспомоћно шалили – представља трећи врх
 Светога. И ћутасмо ујутро на брежуљку, гдје
 Се тискаху божји изабраници у далекој сјенци
 Планине и о сјају и патњи овог народа казиваху.

ПОГЛЕД СА ПЛАТФОРМЕ

Овдје тек, каже се, човјек се упознаје,
 У погледу преко ове врсте земног круга – за
 Који једва да неко зна; шта се мијења, чим
 Сандуци препродаваца и купаца

Дођу и разузуре се на томе што се
 Одавно сматра безвриједном робом,
 Дрангулијама. Горе гдје се ми налазимо,
 С птичјим погледом на апаратуре

Склопа, који смо ми, точкићи у томе, тек
 Сад схватам, а ти то фотографишеш,
 Како се чудим над грудобраном:

Откад волим овај град, неосновано, и
 Шта из њега израста – докле је, питам
 Се, то трајало? Гдје сам ја био?

ПЈЕСМЕ

МАКСИМ АЛБЕРТОВИЧ АМЕЉИН

Превео с руског:
ЖАРКО МИЛЕНИЋ

МАКСИМ АЛБЕРТОВИЧ АМЕЉИН рођен је 7. 1. 1970. године у Курску. Дипломирао је на Факултету за књижевност „Максим Горки“, 1994. године. Од 1995. до 2007. године био је комерцијални директор и главни директор издавачког предузећа „Супросиум“ из Москве. Од 2008. године је главни уредник у издавачком предузећу „ОГИ“ из Москве.

Објавио је збирке песама *Хладне оде* (Холодные оды, Москва, 1996), *Dubia* (Санкт Петербург, 1999), *Горгонин коњ* (Конь Горгоны, Москва, 2003), књигу сабраних дела *Потчињена реч* (Гнутая реч, Москва, 2011) и поему *Весела наука* (Веселая наука, Москва, 2018). Осим поезије, пише књижевне критике и есеје.

Приредио је књиге изабраних дела руских песника: грофа Д. И. Хвостова (1997), А. Е. Измајлова (2009), С. Е. Нељдихена (2013), В. П. Петрова (2016), А. П. Сумарокова (2017), збирке песама А. П. Буњине (2016), О. Е. Манделштама (2017); књиге песама *О мишевима* В. Ф. Ходасевича (2015), А. П. Сумарокова (2017), антологију савремене руске поезије за кинеског издавача *Народна књижевност* (2006), антологије *Најбоље песме 2010. године* (2012), *Антологију нове грузијске поезије* (2014). Приредио је антологију савремене поезије народа Руске Федерације на 57 националних језика (2017).

Лауреат је награде „Antibooker“ (1998), награде часописа „Новый мир“ (1998, 2015), песничке награде „Anthologia“ (2004), награде „Московский счет“ (велика награда 2004, специјална 2012), „Знамя“ (2010), Буњинове (2012), Солжењицинове (2013), награде „Поет“ (2017), награде „Мастер“ за превод (2010) а победник је и Националног конкурса „Књига године“ у номинацији „Поезија године“ (2004. и 2011).

Позната критичарка Татјана Бек назвала је Амељина „архаистом-новатором“. Значајан утицај на Амељина има античка класика. Сам преводи са старогрчког и латинског језика. Превео је и приредио књиге Катулових песама, Пиндара и других античких класика. Такође преводи са италијанског језика.

Песме Максима Амељина уврштене су у *Антологију савремене руске поезије* (Пекинг, 2006), *Антологију руске лирике* (Београд, 2007) и друге. Књиге песама су му изашле на кинеском, енглеском, немачком, каталонском, грузијском и јерменском језику. Поједини циклуси песама су му објављени и на другим језицима. Амељин је учествовао на књижевним смотрима у Кини, Куби, Немачкој, Грузији, Јерменији и другим земљама.

ХЕКТОР – АНДРОМАХИ

Драга моја Андромахо! Убије ли ме неки
Ахејац из рачуна – није важно, јер победа
је тако ништавна да се одмахнут хтело руком,
да не стоји ни замаха, ни речи у устима аеда¹:

ни сребрним знојем бронзана љуска
није покрила оклопе, ни сунце неизбледело...
Стиснем навикло у руци шиљак копља,
сав натопљен крвљу погиблог Патрокла,

(1) Старогрчки певачи народних песама.

и брзо пишем на комаду нечијег штита,
 Андромахо, теби – опрости, писах неспретно.
 У оног с ким се морам бити, причају, пета
 је рањива на левој нози – на мојој десној

је жуљ од рога. Ја сам тела пролазнога,
 пред тим кад изврши се убиство (пред бојем),
 доћи ћу опростити се с тобом – не прави сцене
 мени породичне, молим те – не буде боље за обоје.

Не кори ме ни дететом не зови, као увек –
 јутром треба нежности и љубави за вечерњег праха.
 А отићи – свеједно ћу отићи као што одлази вода,
 на погибел своју, драга моја Андромаха!

1995.

* * *

То, потписано именован мојим
 нисам сачинио ја, нисам ја максим
 амељин који дела катула преводје,
веселу науку и центон²,
 хладне нисам слагао оде
хвостова нисам ускрснуо ја него он,
 он (а не ја) сад римом, сад метром
 стреми трагом за *пиндаром* и *хомером*.

Никад ми то није на памет пало,
 Ја сам обично курско спадало,
 начињен од чворова и петљи:
хвалисавац и *простак*, *ћифта* и *циција* –
 стихови ми звуче празно, Бог ће рећи,
 да немам везе с тим. – Врати сада,
 ко год да си, што узето не по праву,
 ти улови другом заслужену славу.

1998.

* * *

Глог – црвенећи
 случајним је очевицем
 свих нагизданих обнажења,
 заситни хлеб готовећи
 крстокљунима, зимовкама, сеницама,
 себе – за живот будући.

Неће све узалуд тећи –
 прекомерно му стајати
 јединим на пољу бојном,
 ни речи не говорећи,
 и семе у гроб стављати –
 свеоткупном жртвом.

Тај праведник – спроводник,
 нагомиланим златом бедан,
 друга стекавши блага,
 од онда кад је на свету поник,
 док не буде прогутан,
 звонећи звоном вежућим.

2000–2003.

(2) У поезији – термин за песму састављену из туђих стихова.

* * *

Ситост, а не укус,
о којем се стара Француз
неуморно четири века
језиком усном шупљином! —
Сва је његова мудрост празна
за гладног човека!

Избор јела оскудних
није за људи навиклих
на обиље шчија и каше;
стомак нам неће крчати —
о лепоти можете мислити:
ситост је наша срећа!

Успеће у вербалном умећу
онај ко богато пружи
гладном стомаку закуску —
што издашнију, све из пећи,
са жара ти на сто мећи,
да ојачаш музу руску!

2003–2007.

* * *

Изабраном, али у недоба,
било би ми по вољи, и лакше,
да снагу своју с тираном опробам,
а не с лутком од папирне каше,
ко ће кога у опакој тучи
да надбије и на плећа сручи.

Некада су тврђаве покорно
уз беседу подизане орно,
све слажући блато слој по слој
прочишћавали их уз весео пој,
ткало се човешки од искона
из пророштва истинских закона.

Данас у нашем нехају великом,
магија говора више се не тражи,
земљи обзнањују неразумном виком
ко је у чем јачи, све сам-саме лажи,
таоци смо тачног рачуна и зброја,
со се добија из капљица зноја.

Сједињена жртва с целатом-кољачем,
у трајном спору траљаво се живи
полусмех лута, бива полуплачем,
задовољством лице у гримасу криви,
чак ни тиранин није страшан неком,
чије тело, упопреко, плута реком.

2005.

ПЈЕСМЕ

ИВАН ДОБНИК

Превео са словеначког:
ДУШАН СТОЈКОВИЋ

ИВАН ДОБНИК (1960), словеначки песник, уредник, преводалац, есејист и критичар. Уредник часописа *Поетикон* и *Поетиконових лира*, оснивач Књижевног друштва Хиша поезије. Песничке збирке: *Ослобађање* (1980), *Калиграфија лире* (1999), *Затвориш очи* (2003), *Рапсодија у хладној зими* (2005), *Записи с листића* (2006), *Светионик* (2008), *Бела песма* (2009), *Пре почетка* (2010), *Друга обала* (2011), *Болска* (2015), *Магичне песничке изреке* (2017) и *Тихе песме* (2020). Живи у Шматевжу и Љубљани.

ТИХЕ ПЕСМЕ

Тамна модрина припашће твојој коси, а ја о љубави говорим.
(Паул Целан, *Мак и памћење*)

I

Самоћа облика – у болу трена, да не распадне се,
заробљен у ваздуху и снима, скоро недоступан теби,
која у мом Сну милујеш младе козе. Коре времена
расуте су и далеке, попут тебе – успомене на мом столу –

тихе у самоћи јутра, свијене над радошћу пијења чаја.
У угодном ветру филма, што никада неће се одиграти као
ни роман, написан с вртоглавом страшћу војника
који се нада – читав живот већ и жељно ишчекује живе причине,

голорук и благ, усправљен, усред дивљине последње Апокалипсе.

II

У раскоши. У мраку. У скритом слављу.
Тада, кад изнова на мене мислиш, с очима на белој књизи.
Са очима на песни Хикмета, који те никада издао није. Који те реже
и уздиже над остацима бестежинске зиме – тело ти мирише

на фини марципан – свих дана који су још преостали. За нас.
Лагашни ваздух и срце песме, твоје усне и виолина,
У мају и августу – бело једро што ужарено лепрша – летња
одсутност земаљских снова, кад путујеш у онострано, када се враћаш

к себи у младалачком летњем граду у којем ме више нема.

III

Било које речи вечитог лебдења.
(Иван В. Лалић)

У самоћу ступаш, у краљевство прашине, у потпалубље
за-ума, плутајући лагано камила-облаче. Трска шуми
и чај се хлади. Спаваш сама. Ноћу бесне олује
морске. Из сећања израња тужење због тога што све је

отишло – секира се дотакла топле крви дрвета и ти си
ме чврсто дохватила пољупцем славе, несвесно, а снег
се стискао у аутобуским гумама. Ослушни ме, кад
већ заспао будем, словима згњечен, а ти у белој кошуљи-једру

по паркету дворане дворца клизила будеш у изгубљеном времену.

IV

Где те додирне море.
Где спавају последње ватре.
Ноћима и данима, са звездама
на длановима, с ноћним млеком

тихе песме која не јењава. Где се пољубац
никада не оконча, где си ти сама
и само је дрво што те лишћем обвија
јесење кише с неописивим октобром,

с маглицама над Болском или Љубљаницом, било где.

Ја говорим стога што ти помераш лишће.
(Октавио Паз)

V

Када си била још мокра од ветра и тиха од миловања руке
уз чај, у августовској запари, с небом што мирисало је на тебе,
када је твоје тело говорило телу крај тебе и сјајило – дрхтало
у безвремености – и ноћ је била још далека и непредвидљива.

Био сам одмакнут привид, не тамо, где си сада. Ако далеко је близу,
помислим, затим си најдубље у мени и с тобом је исто,
знаш, и сада сам код тебе, са оне стране сећања и година, са оне стране
снежних подручја, са оне стране немоћног дисања двеју жељних створења,

кад време није важно, јер време у нашем сну не постоји.

ПРВИ ТАЛАС

VI

Шта на уснама твојим све време сања. И пева гласом лета,
лебди, никад се не смири, тражи нова имена за песме, за нити ваздушних

цветова, за топле прсте на струни. Ништа не потоне, ништа не умре,
ништа се не понови. Ништа створи свемир, читав космос,
осветли светлости

црне. Сија ноћу на твојем длану који мој длан покрива. Траје, јесте.
Шта сања у твојим неизговореним речима, шта сања у сновима
о твојем ходању, у облику слова која ми пишеш и зато задуго спојиш
мук, у тишини празних улица најсевернијих градова, у којима ноћ и дан
пузе ка неминовним променама као прсти који жуде другу жеђ.

VII

Сасвим сама отвараш се роси зрака. Нечујно окрећеш листове књиге
коју живиш. Време је рођено за тебе. За тебе су гласови песме, та књига,
мирис тих листова књиге, страст која је прожима, еротика без обзора,
где год погледаш транс и музика, ход мачке бескућнице у кишној ноћи,

у ноћи, кад прсти ми се леде, кад ниједно твоје писмо неће више
лећи у моје поштанско сандуче, кад лета су отишла и отворен сам
проницању Песничког сна у Оазу зелених боја, зибању младих
речи из фениксових искри, бушиду језика, пипцима свемира

над ноћном постељом, у којој моје козе и овце задремају
после слатке паше.

Не знаш где би вечност посадио.

(Милан Деклева, „Гледај како се отвара зделица цветне чаше“)

VIII

Дан ће запливати до Жутих планина, до птица тршчака уз реку,
до пева Тихих песама, све тихих, тако тихих да их једва још
чујем, тихих покопаних, ослепљених пригушених, враћених првинама
кожне магме унутар првих крикова, у анабази, у пролећу окрутним,

у дивљинама неуклоњивим. Где корени се дрвеће са снежним цветовима.
где је чежња опаснија од црвенила, те си посвуда попут мириса снега
априлског, у чари руже коју цениш, у питању смисла о близини
вољених, која те боли, која те је заувек ранила, у луцидном читању

порука, које те милују нежно и греју у самоћи јутра – у ноћи нагој.

IX

Ветар. Лахор. Видик. Поглед на празачетак.
Када се светлост сломије. У непокретном јутру лета.
Уз уздах прислониш једру на талас, који ме примакне
срцу, твојем топлом. Још је радост, висока песма,

јер Рилке сву ноћ елегиче пише, да би се вратила
у једном маху шума чувара стада, да би родила ту

своју децу. Љубила се ноћу док месечина не приспе,
лепота је ослепела, постала видовита,

од млека уздаха, где лета јадикују појем петлова.

*То сунце наше беше; све си сачувала, не хтеде ићи за мном,
тад постадох свестан ствари онкрај злата и свиле; времена немамо.*

Гласници беху у праву.

(Јоргос Сефери)

X

Ти моја си Библија. Павловнија. Мирис уља лаванде
што милује га вруће морско сунце. Нема предела
ни рањене коже – понора на дну сећања
који би ме дирнули више од твојих очију,

кад времена понестане а будућност закасни, које
никада нема, пошто је тескоба, крв само, посланица
космичких магија у свим летима назубљеним –
само ти си мирис у носницама под зеленим кикама врба,

јер јутра ишчекујеш с питањем на којег одговора нема.

Акрил, 80 x 60 cm

ПРИЧА

ХЕРБЕРТ ЏОРЏ ВЕЛС

Превео с енглеског:
МИЛАН МИЛОШЕВИЋ

ХЕРБЕРТ ЏОРЏ ВЕЛС (1866–1946), зван и као „енглески Жил Верн”, био је књижевник који је своју литерарну бесмртност стекао са не тако свијетлим визијама будућности (*Рат свјетова*), као и са изузетним умовима који су свој интелект ставили у службу зла (*Невидљиви човјек*, *Острво доктора Мора*). Писати је почео релативно касно (у тридесетој години живота), тек кад је исцрпио све могуће видове зараде у Енглеској доступне лицу са радничким поријеклом. Већ његов првенац, утопијска новела *Времепплов* (1895-6), отворила му је врата, у строго класном друштву забрањених висина за оне скромног поријекла, ПЕН клуба и високе политике. Често је добровољно пристајао на улогу дипломатског посредника између Истока (Совјетског Савеза) и Запада (Велике Британије и Европе).

УСПЈЕСИ ЈЕДНОГ ТАКСИДЕРМИСТЕ

Овдје можете прочитати неке од тајни таксидермијског заната. Њих ми је пренио један врсни таксидермиста у добром расположењу. Рекао ми их је између прве и четврте чаше вискија, кад човјек више није толико опрезан а није ни потпуно пијан. Заједно смо сједили у његовом брлогу; била је то његова библиотека, дневни боравак и трпезарија – све докле је поглед сезао, била је одвојена завјесом од перли од бучног брлога у којем се бавио својом трговином.

Сједио је на лежалци, и кад њима није чачкао ватросталне комаде угља, држао је ноге – на којима је носио, онако како би носио сандале, пар шупљикавих и прастарих папуча од тканине – испред камина, правог излога стаклених очију. И његове су хлаче, успут – мада немају никакве везе са његовим успјесима – биле блљтаво жуте и кариране; такве су се у земљи могле видјети у вријеме наших очева, јер су их носили сви они са бакенбардима и кринолинама. Даље, коса му је била црна, лице румено, а око ватрено смеђе; његов капут је био толико мастан да се ријетко гдје могао распознати да је од сомота.

Зато је његова лула имала посуду од порцелана у облику Милости. Наочаре су му биле искривљене: лијево око вас је увијек гледало испод њих, ситно а продорно; десно, вас је, пак, гледало кроз мутно стакло, увећано а благо. Тако је кренуо дискурс: „Никад није постојао човјек који је могао да уради такве ствари попут мене, Белоузе, никад. Пунио сам слонове, пунио лептирове, и то тако да су пуњени изгледали живље него кад су то стварно били. Препарирао сам и људска бића – углавном орнитологе аматере. А једном сам препарирао и црнца.

Не, нема закона против тога. Начинио сам га са свим прстима испруженим тако да сам га могао користити као чивилук, али се та будала Хомерсби једно вече закачио за њ и упропастио га. То је било прије твог времена. Тешко је набавити кожу, морао бих имати још једног.

Непријатан посао? Ја га таквим не налазим. По мени је препарирање будући начин сахрањивања! Трећи, да се разумијемо, након укопа и кремације. Можеш да задржиш све себи драге особе на окупу. Метеж који

они могу у кући начинити није ништа већи од оног који може да начини било које 'живо' друштво, а и много је јефтиније. Можете их опремити и сатним механизмом, чисто да буду од користи.

Наравно да би морали бити лакирани, али не смију бити ништа сјајнији него што је то већина људи природно. Ћела старог Манингтрија – какогод, можеш причати с њом без много прекидања. Чак и с теткама. Пред препарирањем је будућност, брзо ће се навићи на њега. Ту су опет фосили”.

Одједном је ућутао.

„Не, мислим да не би требало то да вам кажем.” Замишљено је гризао камиш своје луле. „Да, хвала. Не превише воде.

Наравно, ово што вам сад кажем не смије да се шири даље. Знате ли да сам препарирао и пар додоа и велику њорку? Не знате! Види се да сте аматер у препарирању. Драги мој, пола великих њорки на свијету сам начинио аутентичним попут Вероникине марамнице или Исусове скерлетне кабанице. Правимо их од гњурчевог перја и слично. И јаја велике њорке такође!”

„Благи Боже!”

„Да, ми их правимо од финог порцелана. Кажем вам да је то уносно. Доносе – један је донио три стотине фунти неки дан. Тај је био стварно аутентичан, вјерујем, али, наравно, човјек никад не може да буде сигуран.

То је веома лијеп рад, али их последице морате очистити од прашине, јер нико ко посједује једно од ових драгоцјених јаја никада није имао довољно петље да их очисти. То су љепоте посла. Чак и ако сумњају на јаје, не воле га исувише изблиза испитивати. То је тако крт капитал.

Ниси знао да се препарирање дигло до тих висина, а? Е, дечко мој, дигло се и више. Конкурент сам рукама Природе лично. Једна од оних аутентичних великих њорки” – оvdје му глас пређе у шапат – „ја сам направио једну од тих правих великих њорки.

Не. Ти мораш студирати орнитологију, и пронаћи то у себи. Штавише, обратио ми се синдикат кријумчара са жељом да ми набаве примјерак са неистражених исландских гребенова. Можда – једног дана. Али ја сад имам другу стварчицу у руци. Јеси ли икад чуо за мое?

То су ти једне од оних великих птица са Новог Зеланда које су недавно изумрле. Мое је било устаљено име за њих прије нестанка; данас моа више нема. Видиш? И они ти имају њихове кости, а у неким мочварама су пронашли чак и нешто перја и комадића коже. Сад, ја ти хоћу – срећом, нема потребе да у то умећемо кости – хоћу да створим потпуно пуњену мою. Знам момка тамо који ће се пред новинарима претварати да је пронашао неку врсту антисептичне мочваре; казаће да ју је одмах напунио, јер је пријетило да ће се распасти на комаде. Перје је проблематично, али ја имам једноставан и симпатичан начин варања са исјеченим комадима нојевог перја. Да, то је нови смрад који си осјетио. Могу открити превару само са микроскопом, али ће се тешко одлучити на уништавање тако лијепог примјерка.

На тај начин, видиш, дајем свој мали допринос науци.

Али све ово је само опонашање Природе. Ја сам урадио много више у своје вријеме. Ја – прстигао сам је.”

Спустио је ноге са даске од камина, и нагнуо се, пун повјерења, према мени. „Ја сам *створио* птице”, рекао је тишим гласом. „*Нове* птице. Побољшане. Птице које нико никад прије није видио.”

Пустио је да његов став продуби импресивна тишина.

„Обогатити свемир, него шта! Неке од ових птица су сасвим нове врсте колибрија, и веома слатке стварчице, али неке од њих су биле једноставна гласина. Најружнија је, мислим, била *Anomalopteryx Jejunus. Jejunus-a-um* тј. празно, тако су је звали зато што ничега није било у њој; стварно празна птица – изузмемо ли надјев. Њу сад има стари Циверс, и претпостављам да је исто тако поносан као и ја што сам. То је ремек-дјело, Белоузе. Има сву глупу неспретност вашег пеликана, сав мањак достојанства вашег папагаја, сву мршаву одвратност фламингоса, а на све то екстравагантни хроматски поремећај мандаринске патке. Каква птица! Направио сам је од костура роде и тукана, а посла сам имао највише са перјем. Препарирање ове врсте је чисто задовољство, Белоузе, за право умјетника који ужива у раду.

Како сам дошао на ту идеју? Страшно

једноставно, као што су и све велике идеје. Један од оних младих генија који пишу научне рубрике у новинама, дочепао се њемачких брошура о птицама Новог Зеланда. Нешто је превео смислено, по рјечнику, а неке по мајчинском осјећају – мора да је био из многобројне породице са изузетно сићушном мајком – и побркао је живог *apteryxa* и изумрлог *anomalopteryxa*; писао је о птици високој пет стопа, која станује у џунглама сјеверног Исланда, ријеткој, плашљивој, примјерке је тешко пронаћи и даље у том правцу. Џиверс, који је на гласу и као колекционар, чудесно је неук човјек! Прочитао је те ретке, и заклео се да ће имати ту ствар по сваку цијену. Стао се распитивати у шверцерском кругу. Показао је задивљујућу снагу воље. Ето нам колекционара птица који се заклео да ће имати врсту птице која не постоји нити је икад постојала, можда баш због сопственог непристојног изгледа! А највјероватније не би ни постојала да се она шта питала. И добио ју је. *Добио ју је.*

Наточи себи још вискија, Белоузе”, рече таксидермиста, издижући се изнад рас- предања о тајанственој снази воље и чудним умовима колекционара. И, наквашен, наставио ми је причати како је отјелотворио најатрактивнију сирену, и како су је путујући проповједници, који због тога нису могли доћи до публике, уништили, под изговором да је то идолопоклонство, или још горе, Бурслемски вашар. Али разговор свих странака у овој причи, ствараоца, потенцијалних чувара, и самих уништитеља, сувише је неприкладан за објављивање, па ће овај весели инцидент остати непознат јавности.

Читалац, неупућен у мрачне путеве колекционарства, можда би и посумњао у ријечи мог пријатеља таксидермисте; али за јаја велике њорке и лажне пуњене птице сам добио потврду од угледних орнитолога. А нотице о новозеландској птици сигурно постоје и изишле су у неком јутарњем издању новина беспријекорне репутације, јер је таксидермиста сачувао чланак и показао ми га.

Акрил, 120 x 70 cm

Акрил, 80 x 60 cm

Три румунска пјесника

Славомир Гвозденовић АДРИЈАН БОДНАРУ
РОБЕРТ ШЕРБАН
ТУДОР КРЕЦУ

Превео са румунског:
СЛАВОМИР ГВОЗДЕНОВИЋ

ПЈЕСМЕ

АДРИЈАН БОДНАРУ

АДРИЈАН БОДНАРУ (1969), песник, публицист и издавач. Члан Савеза писаца Румуније, живи у Темишвару. Објавио је девет књига поезије и једну превода из светске књижевности (у сарадњи са Илинком Илиан): Висенте Хуидобро, *Altazor*.

Од објављених књига: *Абоднару и други глаголи* (1994); *Ново и ношено* (1996); *Сва права резервисана, укључив шведска и норвешка* (2000); *Стихови и друге форме* (2002); *Прексутрашњи дан* (2004); *Свежањ кључева* (2010); *Диктандо* (2012); *ПОЛИстихови* (2012); *Латински број* (2013); *Једно цело лето или више заредом* (2017).

Његове поеме превођене су на српски, мађарски, француски, шпански итд. и појавиле су се у серији антологија и у бројним књижевним часописима. Од 2003. има сталну песничку рубрику у темишварском часопису Хоризонт. Добио је више награда за поезију и издавачку делатност од којих издвајамо: Награду Савеза писаца Румуније, Подружница Темишвар, за поезију (2000, 2004, 2010, 2012), Специјалну диплому Жирија за превођење (2012), Награду Удружења издавача Румуније (2000, 2003).

10/11–12. 8.

Имао сам црквицу од детаљних огледала
у којој сам се гледао пре скакања
у већинску младост.

Тамо сам се предавао ноћној молитви
и препуштао по једном кипу на чување
управљајући попут возача краљевске куће
кроз тунеле ископане на прославама.

Моји су скокови били муцава одвајања,
а летови се завршавали увек
без трунчице светине.

Са својим сам се пријатељем опијао
после прве светлости
држао сам му шаку на погнутом челу
и бивао пшеница са маком
међу влатима траве.

Остајао сам храна и сан нетакнут,
јер летњи дани
никад нису завршавали на време
и дешавала се помиловања између пантљика.
Отварао сам очи са нових маказа

док је прековремени рад секретарице
покретао кухињске мирисе,
као пред младе целате.

затим сам устајао са модрицама од шампањца по грудима
али радост да стојим између њих и прамаца
чиниле су да заборавим аплаузе из свих ургенција
и да покренем све испочетка.

Бацао сам чепове у ваздух,
све одлучнији да пожелим
добра дела,
иако ми се ниједно није враћало.

Иначе, водио сам рачуна о свом животу као што и сада чиним
кад са собом увек носим исти лик:
излазим ноћу да ме нико не примети
и тресем орахе.

16–17. 9.

Пре вечере
птице су сакупљале гране:
од среће
великим оком показивале су 12
а малим 7 сати

Девојкама су се усијале пете
за нашим горама;
имале су и зашто:
храстови нагнути напред као рудари
чекали су их заносно здрави

Оне су пролазиле између коментара
напиравале су степенице димњака
тражећи пропланке.

Тамо су прва три месеца разастирале трпезе,
када су парадајз тресли пси после кише
и када су сијалице прегоревале у фасунгу;
по среди,
цвеће у саксијама пило је земљу,
по педесет грама,
тако су се путеви градили највише за њих.

Девојке су дозивале храстове
и љубиле им кору
све док им се из круна нису испразниле муње
и док им се нису пресекла стабла
од толиког задовољства.

Волеле су се са уздасима попут косачица у трави
и дрвени опилци бризгали су са месечевих прозора
као у последњем тренутку
мачак нетакнутог крзна.

Целог су лета свеске остајале празне

и, чак и ако су прали руке,
нико се није питао зашто,
ни 15. септембра,
када се изостанци нису
бележили

Тек следећег дана требало је написати састав:
прекасно за све лишће
из оне године.

15. 8.

Дочекао сам ноћ
у којој су стављане ознаке по асфалту.

Због несанице,
неки од нас су остали код куће
градећи кругове рашћења,
вајали су пчеле својим дипломама из фитнеса,
као сваки учмали народ,
другима су се једном месечно
јављали знаци,
на филму,
као љубавницама које нису успевале
да нам олабаве каишеве
којима су нас очеви
тукли као децу.

Од тада се више нисмо срели:
пешачки прелази су остали пусти
и били су претворени,
редом,
у школе и болнице.

Међутим нико им није прешао преко прага:
почеле су да пропадају,
а последњи је пут
на њиховом месту
покушано
уређивање простора за игру.

На крају су
постајале странице
за тестаменте или опроштајна писма,
а такве их и данас знамо:
празне,
као да за собом ништа нисмо хтели оставити,
ако их, не приметивши, нисмо окренули,
словима написаним према земљи,
да се не посумња како смо бележили нешто
тајно,
за нас само.

6–15. 9.

Имао сам кратку косу, плаву кошуљу
и много сам пио;
изгледало је да нисам могао изабрати ништа за сутра:
делта крила или крила омега.

Код четврте флаше
било је дванаест у поноћи:
струја са авијатичарским притиском
тражила је човека међу сијалицама.

Срећа ме је снашла изненада:
живео сам у граду
у којем си суперсонцима могао довести
свеже сирене
из Констанце.

Ресторани нису цаба стално били замагљени
испијао сам докасно у здравље својих претходника,
отишлих у цвету младости са дрвеним латицама
да продају своје кошнице:
као да их гледам
како дају паре на зубе од етрурске керамике,
на унукe и на љубавнице,
док им воће с великом прецизношћу
пада са неба
у мале тањире.

Чекао сам гром
да не устанем са трпезе:
офарбао сам труп авиона
бојом глисте из кутије
да ме галеби лако препознају.

До тада сам музику
бацао кроз врата,
пуштао сам да вода тече у оба тоалета,
дизао сам ноге на столицу
и махао рукама:
као што се једно време
видело,
кроз прозор, споља.

5. 9.

Само су луксузни молери имали право да се претплате
на часописе за одрасле,
и само за месеце када су на сопствену одговорност давали изјаве
да ће ући у спаваће собе
и сами изабрати боју зидова.

Нама, осталима, остајао је спорт,
и он стечен тешко
од када су носталгични ложачи
обили сауну шампионке у 5.45,
сатница старих полазака,
на основу чега су на крају и ухваћени.

Читали смо, а у слободно време спекулисали са плишом:
најбољи смо бирали из сала за седнице,
са столица из првог реда
и продавали да набавимо плишано псетанце.

Тако су брзо климали главом
и нико није журио да мења
саобраћајни правилник.

Зарађеним парама
куповали смо црне кравате:
водили пристојно рачуна о назебима
пробали пилуле и вино
и ћутљиви се враћали у град,
где нам је, уз љубичицу са латицама лале,
која се појавила из пажљиво одабраних кијања,
пренето да ћемо у лугу садити сусрете
и ко их не буде имао не може, као прошле године,
доћи са очевим.

После такве вести,
остављали смо дубоке трагове
с вечери више празној, као четвртак,
и растајали се на двоје губећи траг:
једни су веровали да се ближи лет према марту,
други су животе посвећивали пријемном,
од света далеко.

РОБЕРТ ШЕРБАН (1970), писац, новинар, издавач и ТВ реализатор. Живи у Темишвару, објавио је 17 књига (поезија, публицистика, књижевна критика) члан је Савеза писаца Румуније.

Од објављених књига: *Наравно да претерујем* (1994); *Odissej* (1996); *Траговима велике реке / Auf den Spuren des grossen Stroms* (коаутор; 2002); *Темишвар у три пријатеља* (коаутор; 2003); *Биоскоп у мојој кући* (2006); *Кола натоварена ничим / Ein karek beladen mit nichts* (коаутор; 2008); *Парафинска смрт* (2010); *Мало испод црте* (2015); *Скривен у провидности* (2017).

Песме су му превођене на више језика: (немачки, српски, пољски, чешки, енглески, шпански, француски, италијански, холандски, јидиш, мађарски, норвешки, шведски, украјински, итд) и појавиле су се у бројним антологијама и књижевним публикацијама у Румунији и иностранству.

Године 2010. у Србији му се појавила двојезична збирка *Биоскоп у мојој кући / Cinema la mine acasă* (превела Љубица Рајкић). Такође у Немачкој је објављена његова књига *Неоткоро bei mir* (2009); у Мађарској *Illatos koporso* (2012); на француском језику *La mort parafinne* (2015).

Као књижевник био је резидент у Аустрији и Швајцарској. Добио је више књижевних награда за своју поезију: Дебитантска награда Савеза писаца Румуније (1994); Награда часописа Поесис (2003); Награда часописа Observator cultural (2006); Награда Подружнице Темишвар Савеза писаца Румуније (2006); Награда часописа Luceafărul de dimineață (2010); Награда часописа Ateneu (2015); Награда за поезију Подружнице Темишвар Савеза писаца Румуније (2015) итд.

ДА СЕ МАЛО ПРЕДСТАВИМ

долазим из земље
у којој крстови
никад
не стварају
паучину
под
пазухом

ПРИПРЕМА

избацујем из поеме
речи
упорно као што је
дед секиром одвајао
комаде дрвета
са коца
све док га није заоштрио толико
да га је могао забити
једним ударцем
дивљој свињи међу ребра
вуку у стомак
твору

избацујем из поеме
читаве стихове
и речи
једну
за
другом
припремам их
врхове им
оштрим

УРАДИТИ ИСТУ СТВАР

ако сам имао око три године
када сам на улици угледао жену
како се зауставља
приноси руку челу
грудном кошу
десном
и левом рамену
мислио сам тада
да је прстима убрала нешто

побегао сам кући
зауставио се пред огледалом
ништа није требало узети
нити са чела
нити са мајице коју сам навукао

таквог ме је пронашао отац
како покушавам да нешто дохватим десном
руком
било шта

помиловао ме по глави и ништа ми није
рекао
сазнао сам касније
да је жена забила у себе четири клина
и да је стигло време
да и ја урадим исто

КОЛАЧИ

мајка је направила колаче за Тодора и Крину
гледам своју децу како срећни грицкају
како им прах од шећера црта брчиће
како су им обрашчићи надувени као жапци
и подилазе ме сузе

мајка ме милује по глави
и шапуће ми:
*Бог вас тако проверава
као што се проверавају колачи из пећи
да се види јесу ли
или нису
довољно печени*

КОЛАЧИ

имамо свеже месо
пише у излогу касапнице
чак и кад је затворена

неко са улице
покушао је да оштрицом огребе фарбу са слова
вероватно неко ко воли животиње
или је вегетаријанац, можда конкуренција
али је само испрљао стакло
својим отисцима и огреботинама

ноћу се
споља
виде излози хладњача
пуни комадима црвеног и тамног меса
један бољи од другог

и било шта тврдили
смрт има своју светлост

ПЈЕСМЕ

ТУДОР КРЕЦУ

ТУДОР КРЕЦУ (1980), песник, прозни писац, књижевни критичар, менаџер Тимишке жупанијске библиотеке „Сорин Тител“ и ТВ новинар.

Дебитовао је 2001. године књигом *Аделине чипке* (поезија).

Од објављених књига: *Црн човек* (роман; 2008; роман је преведен на српски језик); *Траке сведоци, I, II* (2013, 2015), *Непрекидни одломци. Poeme live* (2014), *Studio live* (2015), *Фантасматички дневник* (2016).

Добио је више књижевних награда: у Букурешту и Темишвару, а 2016. Тудор Крецу се нашао међу финалистима Националне гале „Људи времена“, категорија књижевност, заједно са Мирчом Картарескуом, Ливијом Которчом, Мирчом Михајешом, Данијелом Вигијем.

*

да као дама истресем опушак
залепљен за прсте
I forgot all about last night
и да закорачим одлучно
прошлост је излаз из црног спуштеног шатора
живот чисти унутрашње проводнике
кисело месо
клизаво вариво
треба закопати у снег до лакта
баш овде у дворишту
(музика се чује јаче)
„не живим ја умирем ја се гасим“
утамничен у провидној цеви као уложак у хемијској оловци
смрт стиже и поји се овуда
из лавора са пожутелом кишницом
тај магарац са багремовим трњем уместо бркова
ћути испод сиве длаке
и губи се у корову
(море
насред њега артерски бунар)
шта то и како
кад осетиш на слепоочници округли притисак
кад експлозија мозга одјекне као на телевизору
купола изнутра минирана
затим празнина
затрпани трагови
повратак
пред плавичасте ноге трона
пред свет слику са најлона
са железничког барјака
узастопно откривање попрсја
ове копрене
небеса
прободи их као она андреа

*

отац и мати мртваци породице
уредно висе
као ролетне
које је уредило нешто такође бело
складиште је скоро индустријско
разређен ваздух и мир
су заиста небески

нема се шта урадити
брадом додирују груди
и висе тако
скамењени

ево мајко гледај
изборано месо
дед личи на димљену рибу

*

кућа са чардаком од хлеба
и с тугом као празан лист новина

за вас и данас ратујем као срби
а ноћу се спуштам до ушћа
мати
излази на праг икона извађена из цркве
и отац са којим никада нисам сипао цемент
нисам псовао нисам пио
у мисао ми долазе испуцана земља из баште и нахерена јабука
ти како стариш

зелена молитва воћа из украшеног коша
и пливање кесегиног млађа
у летњим брзацима
рибе новчанице од пет леја

и гле како се воћњак подмлађује
како гране померају ограду

никада нисмо заједно дизали жито на таван
ја на једном ти на другом крају ужета
и данас те гледам како ломииш хлеб на белим пешкирима
и каменом јуриш ждера

сваки мушкарац мора бити груб са дрветом за брвно
живот мора кроз њих протицати
као што дугачке греде пробијају мрак
и ова кожа мора бити конопља и памук
порубљена тканина

да кратко подшишан
навалим на огромне капије
да пркосим пустињи бар колико и црвени врх шлема
крхотина сам која је дотакла дно мора
бљештећи на крају крајева и сама

био је овде прскао је земљу врелом
кафом
као што палиш упаљач
и он је запалио
пламен и рубин
јаков сишао сам на земљу

*

на светлости поднева метали су
бистра хладна течност
знам причу
у кутији се спајалице муче
кључају и сјаје као крљушт рибе
или –
виљушком дохвати неколико листова купуса
подигни их
такви су и таласи косе
перика лудила
тако шикља зло као грм
или круна палме
плаши се
лик из огледала чини бау-бау
излази у парк најављује
конкурс претурања по контејнерима
црно под ноктима је трофеј
црно под ноктима је шминка

види врх нокта
трн израстао између тастера
притисни и њега
пиши

*

„ноћ се отвара предамном“
тапетисана замка
шкољка са новим јастуцима
округле рупе и птице колибри – како излазе –
књиге из библиотеке су попут кућица
попут кавеза
сам си у папучама
небо је влажно
„звезде стижу из других дубина“
не знам
требало би да пишеш даљем пријатељу
са косом у таласима
са хартијицама и гундељима
између коврца
то богатство бруји му у глави

попут новчаника
ево дивне висине зида
и усамљене жице ролетне
колико је грациозна сенка оног који се пење

али

отварање књиге није мање важно
а књиге треба затварати – отварати
морају да звуче
као њушка дрвоног козлића
о празницима
истина је ружна
бодљикави јеж је
гусеница са влакнима од конца

Акрил, 120 x 70 cm

Домаћа поезија/проза

Ранко Павловић, проза

Мићо Цвијетић, поезија

Дејан Богојевић, поезија

Анђелко Анушић, проза

Валентина Питулић, поезија

Бранислав Зубовић, поезија

Цвијетин Ристановић, проза

Ранко Прерадовић, поезија

Стевка Козић Прерадовић, поезија

Јовица Ђурђић, проза

Горан Шаула, поезија

Слободан Лепир, проза

Милан Ракуљ, поезија

Радана Лукајић, проза

Слађана Јовичић, проза

ПРИЧА | РАНКО
ПАВЛОВИЋ

Ранко Павловић

ОТВАРАЊЕ

Ево, поново прелиставам Вашу књигу и прочитам понеку пјесму. При сваком новом читању, пјесма се на другачији начин отвара. Слична је жени која се воли.

По ко зна који пут читала је ове три реченице, танане и лепршаве, као лептирова крила на којима су синоћ излепшале из инбокса електронске поште. Лептир је некуд одлетио, сакрио се од самог себе, расплинуо тишином, а оне су остале на лелујавим крилима која, ма колико се упињала, више неће моћи да полете, јер их је чврсто за себе невидљивим нитима везао искричав екран лаптопа.

До синоћ није знала ни његово име. Упознала га је прије неколико мјесеци, у возу, када је послом путовала у главни град. Били су сами у купеу и једноставно су морали да разговарају, јер двије особе када су дуже у затвореном простору не могу да не размијене коју ријеч. Нису говорили о себи, разговарали су о општим темама. Он је листао новине и коментарисао збивања у свијету. О фашизму који, како је рекао, подиже главу из прашине историје. Односи великих сила на граници су пожара, довољна је само искрица да букне рат какав до сада није вођен. Свјетска економија је на кољенима, привреду гуще дугови који непрестано расту.

Кад је у њеним рукама угледао књигу, разговор је кренуо у сасвим другом правцу. По корицама и опреми, рекао је, види да је то неко старије издање, дјело из класичне књижевности. Америчка школа креативног писања и наши издавачи који преводе и објављују романе настале у тим, условно названим, школама, и који су често резултат колективне креације, наносе велику штету

књижевности, у првом реду зато што утичу на формирање погрешног читалачког укуса.

Када се сложила с тим, запитао се како се и да ли се данас вреднују нова књижевна остварења, јер уопште немамо књижевне критике. Понекад се понешто објави у часописима који нередовно излазе, у несхватљиво малим тиражима, а новине су са својих стубаца готово сасвим потиснуле популарисање вриједних издања. Телевизију више интересују књиге старлета у којима практично нема умјетничке вриједности. Уз то, ко је данас вољан да утроши неколико дана да би прочитао и приказао књигу, а да за објављени текст не добије никакву накнаду?

А књига је, послјије точка, говорио је као да разговара сâм са собом, можда највећа тековина цивилизације. Она подстиче, кријепи, памти, посрнулима помаже да се усправе, колебљивцима да смјелије закораче у непознато, уплашенима да скупе у себи расута зрнца храбрости. Човјек често срaste с књигом, па не зна да ли је она у њему или он у њој, зближи се с њеним јунацима, извјесно вријеме живи њиховим животима, па му и његово бивствовање на овом свијету постаје смисленије.

Док је говорио, погледом је, кроз помало замућен прозор прелазио по пољима искласале пшенице и у расту тек захукталих кукуруза и сунцокрета. Стицао се утисак да пејзаже, усредсређен на мисли које изговара, не гледа, него да их чита, али не на уобичајен начин, него фрагменте пшеничних поља с искласалим словима, заметке глава сунцокрета сличне великим тачкама и листове кукурузних стабљика као трепераве

придјеве упија у бистру плавет својих очију, па ће их касније, у некој сасвим другачијој атмосфери, репродуковати и сјединити са сликама из прочитаних књига. Тако ће два свијета, можда онај из Провансе и овај из војвођанске равнице спојити у један, љепши од било којег који је људско око видјело.

Затим су разговарали о вирусној болести која је запријетила цијелој планети.

Хоће ли ова пандемија промијенити свијет? Неће, одговарао је сам себи. Нажалост, само планетарни ратови сперу поган са људскога рода. Борба против зла истисне на површину доброту, затомљену негдје у дубини бића. Када се рат заврши, без обзира на то да ли су на побједничкој или губитничкој страни, људи се згражавају над оним што им је чињено и што су они чинили, сами себи се заклицу да никад више неће учествовати у таквој гадости, али када њихове владаре нажуљају нове ципеле или када им – нека му опрости што се тако изражава – расцвјетали хемороиди не дозвољавају да удобно сједи, па првом ко их наљути објављују рат, послушно се хватају оружја. Човјек лако заборавља дата обећања, а дуго памти нанесене му увреде.

Када се воз зауставио, брзо су изашли и кренули у различитим правцима, па је на тај сусрет сасвим заборавила и вјероватно га се никада не би сјетила да од њега синоћ није стигла електронска порука. Навратио је у књижару, пише, разгледао нова издања и сасвим случајно на задњој страни корица једне књиге угледао њену фотографију. Лице му се учинило познатим и, прелиставајући збирку пјесама, покушавао да се сјети откуд зна пјесникињу. Можда је фотографију видио у неким новинама или часопису? Или је запамтио из неке телевизијске емисије? Можда је говорила стихове на књижевној вечери којој је присуствовао? Могуће да је била његов студент, мада сумња у то, јер он добро памти лица својих студената. Прочитао је кратку билешку о пјесникињи испод фотографије и изненадио се кад је ту видио и адресу њене електронске поште.

Наставио је да листа књигу. Да, синило му је пред очима када је негдје на средини наишао на наслов *Жеђ тачке у даљини*, то је она дама из воза која је више говорила очима него што су јој ријечи клизиле преко усана. Купио је књигу, пожурио у стан, наточио чашу црног вина, удобно се смјестио у фотељу

и отиснуо – баш тако је написао – у авантуру понирања у пјесникињину интиму и имажинацију. Сваком новом пјесмом, заправо сваким новим прочитаним стихом, њена загонетна ћутљивост отварала се у вртлог мисли, узбурканих дамарањем узбуђеног срца. Упоредо с тим бистрило се сјећање на сусрет у возу. Он је непристојно – да, да, непристојно – говорио без прекида, а она је пажљиво слушала. (Мораће једном да напише есеј о умијећу слушања, о томе како је много лакше говорити него смислено слушати и како су драгоцјенији они који знају да слушају од оних који говоре). Када боље размисли, њих двоје су тада разговарали погледима који су се укрштали тамо негдје на пољима засијаним пшеницом, кукурузом и сунцокретом, да, у некој жедној тачки у даљини.

Није могао да испусти књигу док није прочитао и посљедњу пјесму. Њена поезија, писао је, одише непатвореношћу. Пјесме су сушти живот, упакован у латиче расцвјетале душе. Она свијет око себе осјећа и удише свим чулима и док га претаче у стихове не оптерећује га сувишним рефлексима. Готово непримјетно продире у све поре живота и при томе га не разголићује, него читаоцу преноси његово окрепљујуће треперење, па тако и њега, читаоца, увлачи у пјесму, чини га њеним коаутором. У пјесми *Жеђ тачке у даљини*, сву жеђ човјечанства и цијели видљиви и невидљиви свијет смјестила је у једну тачку, скривену у најтананијем предјелу свога бића, боље рећи, у погледу кроз вагонски прозор којим је рашчешљавала поља пшенице, кукуруза и сунцокрета, али истовремено ту спасоносну тачку нуди и читаоцу, подстичући га да и он промишља своје мјесто у трептају који му је вјечност додијелила. Врло добро зна да пјесник није свемогући и свезнајући па да му је дато да одговори на суштинска питања која човјек себи поставља откад му је прва мисао засврдлала у мозгу, али је свјесна да је задатак поезији (ако поезија уопште може имати некакав задатак који је не би одвео у баналност) да поставља права питања. Тако се у пјесми *Јесам (ли)* од малог ножног прста до тјемена извија у упитник и препушта читаоцу да покуша размрсити његове чврсто уплетене нити, при чему зачуђени читалац заправо одгонета самога себе.

Читала је поруку, враћајући се на сусрет у

возу, и осјећала да је то можда најцјеловитија критика њене поезије. Психолошка анализа пјесника, мислила је, требало би да се врши на основу њихове поезије, а не тамо некаквих Роршахових мрља. И те анализе, пратила је своју мисао, требало би да обављају врсни књижевни критичари, а не психолози и психијатри. Ево, он је, у само неколико реченица, једном дијелу њеног живота, само њеног, који ни с ким не дијели, дао толико свјетлости и смисла, тако потребних сваком живом бићу. Жени, посебно...

Вечерас се поново вратила поруци и посебну пажњу задржала на посљедње двије реченице: *При сваком новом читању, пјесма се на другачији начин отвара. Слична је жени која се воли.*

Треба ли одговарати на ову поруку? Има ли смисла учвршћивати узгредну везу која нема никакву будућност? И, шта би могла да му напише, а да то не дјелује као усхићење тинејџерке која је од уредника неког часописа добила мишљење о пјесмама које му је

послала, прво мишљење о њеној поезији?

Након дужег премишљања, принијела је прсте тастатури лаптопа.

Како сте ово лијепо написали! Ако Вас је моја поезија подстакла да то тако напишете, онда осјећам како је дивно бити нечија инспирација!

Док је гледала како тек написане реченице трепере на екрану, кажипрст је дуго држала изнад типке *Delete*, осјећајући да постаје све тежи и да тражи ослонац на коме би, са својим, оставио и отисак њене недоумице. Има ли смисла слати ту поруку? И каквог уопште има смисла успостављати неку нову виртуелну везу?

Мисли ли она већ једном гасити свјетло и ускочити у кревет?

Чувши мужевљев глас, тргла се, кажипрст брзо пренијела над типку *Enter*, зажмурила и нагло га спустила, као да се уплашила да би, прије него што то учини, све испред ње могло побјећи у кошмарне мисли.

Акрил, 60 x 80 cm

ПЈЕСМЕ

МИЋО
ЦВИЈЕТИЋ

Мићо Цвијетић

Париски верси

Кољи Мићевићу

Да не бејаше Кољине пружене руке,
сигурно никад за живота не бих видео
Париз, нити азурне лепоте Француске.

ПУТ

Требало је давно, у годинама цветним, кренути на пут,
Овамо доћи на време, а не закаснити цело пола века,
А и ове блажене дане као да удесила је милост Божја.

У јулско подне, на аеродромској станици „Шарл де Гол“,
Само накратко, причесно обасја лице париска светлост.
Удахнух гутљаје небесне, осетих топле додире сунца,
Стопе и прсти путника дотакли су грудву француску.

Настављен је пут возом, као лет на галеговим крилима,
У Валеријев Сет, на фестивал Живи гласови Медитерана.
На путу гроздови лепих предела, градови, покрајине, реке.
Под летњим сунцем, као и данас на повратку, пред очима
Снени ареал, оранице, воћњаци, красна рујна виногорја.

Као и пре девет дана, сновима ношен водотоком Роне,
Кад путовах у истом смеру, на таласима опеване реке
У азурну топлину; она из далеких, увек у бело заогрнутих
Ледом и снегом алпских висина, колевке вечних бореала,
Ја тек окрзнут подневним откровењима Града светлости.

Као и онда, дан пресит јарког сунца, а жедан капи кише.
У мислима подобне силуете песника Адама Загајевског,
Визије небеских прилика, кад је овом земљом путовао:
*у земљи отвара се долина Роне, / изнад ње појављују се
стара сеоца, / широки листови винограда, бунари пуни жеђи.*

Са азурне галије, уз сетне гласове медитеранске песме,
Повратак возом према Паризу, болни акорди растанка.
Срећа кратко траје, увек лепоте останемо жељни и жедни.

Поново на деоници са Роном, али у мимоходу циљ и смер,
Река жури у морску луку, песник куда га судњи путеви воде.
Над нама се укрштају праменови белих голубијих облака,
Наше неухватљиве силуете, у свемиру се заувек мимоилазе,
Не греју нас више, тако се учини, ни иста лица јулског сунца.

Хвалим те Господе, да ли по заслуги овом земљом путујем,
Осим радости, немам готово ништа заузврат да понудим.

Сет – Париз, 27. јул, 2014.

ПРЕД НОТР ДАМОМ

Гледам невиђена и небројена чудеса и чуда,
Панораму оклопа тела, бродове вековитог храма,
У срцу острва Сите, на седефном брегу реке Сене.

На лицу светиње сучељени вишњи ум и руке сотоне,
Бирани одливци рада Творца и изазови нечастивог,
Вазнесења крилатих анђела и благосних светитеља,
Актера ствараних у милости, узвишени сјај тајанства.

Њима супротстављени демони, чудовишта и страшила,
Језа од крзубих сабласти, зјапа отворених чељусти;
У игри вечно непомирљиви принципи затежу конце.

Очевидац сложене загонетке вишег смисла и реда,
Пред каквом недоумицом збуњен и занемео стојим,
Неспокојан и безнадежан, малечак као мрва и трун,
Ситан као мрав, пред отвореном књигом вечности.

Колике прођох далеке путеве и бескрајне раздаљине,
Да би макар једанпут стајао пред тврђавом светионика,
У његовом скуту, под блаженством плаветнила неба.
Није центар света, али је космичка оса Града светлости.

СВЕТО СРЦЕ, МОНМАРТР

1.

На Монмартру, звезданом светионику, виделу Париза,
Приступих радознао храму *Сакр Кер*, српски *Свето Срце*,
Вечном поменику француским жртвама у војни са Прусима.
Сав је у белим преливима, под купом обасјања јулских,
Огрнут раширеним крилима, са трона Спаситељ бдије.

Испод Христових стопа, духовни и земаљски патрони,
Знамени свети Луј IX и неустрашива Јованка Орлеанка,
Којој наша Десанка посвети версе посебне наклоности,
Вапи помиловање за одважну и смелу хероину галску.

Кроз крило двери, под венца колонада, улазим у храм,
У светињи непрекидна молитва за душе мученика траје,
Испред упаљених свећа смењују се искушеничка лица.
Апсолутна тишина, нечујних речи само траг на уснама,
Пратим како моле пред светитељима и други уцвељени.

У сличан Божји храм никад моја душа није приступила.
Смерно тихујем, и сам осећам нештољиву жеђ за утехом,
Готово бестелесан у храму, заклону божје шуме на брегу,
Где почива и васкрсава, тако говоре, небеска Француска.

2.
На видику старо гробље, вечан мир знаним бесмртницима.
Знам, и песника бола Хајнеа, изгнаник из земље Прусије.
На туђој груди; радо бих се луталачким сенима поклонио,
Сироти Хајнрих, обадве земље је подједнако у срцу носио.

Тренуци земаљског просветљења у рајском насељу уметника,
У оази посвећених сањара, у бајковитој шуми Монмартра;
Гледам како стварају, по мери дара и вишњег надахнућа.
Сигурно и неко од наших, трагач блажене руке своје звезде.

Иако уморног од свега, осваја ме ведрина жуђеног места,
Накратко ослобођен тескобе, лебдим у неком другом свету.
Тренуци спокоја, уз опој сласти из чашице и дима цигарете,
На тераси „Ловачког рога“, не могу душу заситити лепотом.
Пролазе лутајући артисти, у сагласју ритам труба и бубњева,
На чело и лице пахуље са багремова, који тек сада цветају.

ВАРЉИВИ ПРСТИ, СЕНА

1.
Недалеко од *Моста Јена*, надхват Ајфелове куле,
На скрајнутом тротоару, на јасном виделу дана,
Указују се упечатљиво разигране људске прилике,
Видим премећу куглице, играју варљиви прсти.

Сликом и приликом личе на наше, говорим Дани,
Из магле сећања укратко преносим давне слике,
Вештих сарајевских превараната по целом граду,
Како под прстима премећу куглице од станиола,
Опрезно распоређени на свим прометним местима,
Чак испред болница, уз мимоход невољних и здравих.

Верујем, да су потомци оних, које сам давно упознао,
А моја гостољубива домаћица и песникиња узвраћа,
Сигурно Румуни, свакодневно их виђа на истом послу.

Кад стигосмо сасвим близу, разрешавамо загонетку,
Разигране шибицаре одаје разумљив бугарски језик.
У шали говорим да је свеједно, и Бугари су наши,
Из авантуре или од убоге балканске судбе одбегли.

2.
Уз чашицу окрепљујућег белог, на тераси ресторана,
На обали Сене будан сањам, пратим путници плове.
Не одолех да наставим и довршим започету причу,
Из пробуђених сећања о сарајевским шибицарима.

Постављали су замке неопрезним и лакомисленим,
Онима који су помислили да олако дођу до новца.
Једанпут наседе и пристигли бруцош из провинције,

Поверова наивно сиромашак, да се осмехује срећа.
Касније сам од њих бежао, као сами ђаво од крста.

Кад шездесетих отворише границе бивше државе,
Преко ноћи су нестали, изгубише се из Сарајева,
Одоше за срећом у богатије земље западног света.
Неки допрли и до Француске, Париза и другде,
Понели у рукама варљиву игру и неизвесну судбину.
Нестали из мог сећања, као да никад нису постојали.

Да бејаш спретан у таквом послу, кажем се сапутници,
Обдарен и склон бар њиховим варљивим вештинама,
У младалачким заносима пошао бих њиховим стопама,
Када се још сањало, да се од живота направи нешто.
Склонио се од уклетог, од кога цео век узалуд бежим,
Потражио срећу, рецимо овде, у чарима Града светлости.

Каква звездана обасјања, Ајфелове куле и хиљаде светиљки,
У дивној непоновљивости пева Сена, у часовима привиђења,
Однекуд допиру Преверови стихови и тихи акорди шансона.

Румен вечерњег часа на реци, враћа занемелом песнички глас.
Далеко су давни снови, само би могао да јеца слова елгије.
Сав људски бол не могу да однесу река, верси и шансоне,
Нити се лепота може понети; болно дотакне, остави траг.

СЛУЧАЈНИ САПУТНИК

У поноћним сатима у париском метроу,
Од Јелисејских поља према Пер Лашезу,
Обраћа нам се један црнопути младић,
Седео је наспрам нас у другом реду,
Из разговора открио одакле долазимо.

На оскудном српском непознати сапутник
укратко исприповеда личну животну причу.
Рече да је Сиријац, на свом неизвесном путу,
Провео је неко избегличко време у Србији,
Док се коначно нису отвориле двери Париза.

Из магловите исповести не успех да сазнам,
Макар неки детаљ о проведеним данима;
Да ли му је учињено бар мало људско добро,
Нити објасним, да је Србија и даље велики збег.

Изађе наш сапутник на станици Стаљинград,
Носи скромни, верујем убоги завежљај у руци,
Сву овоземаљску тугу, колико је могло да стане.

Нестаде у градској вреви, изгуби у варљивој ноћи,
обасјан трачком наде или суровим ништавилом.
Можда му се осмехне срећа, испуни париски сан.

Одавно сам преосетљив на избегличке судбине,
Боли се носе довека, па кад си и међу својима.
Додирну ме и судбина случајног сапутника,
У којој добро препознах и понешто од своје.

Париз, 29. јул 2014.

ЛИРСКЕ ЕПИСТОЛЕ

(Делимично по Изету Сарајлићу)

У нека давно прохујала времена
Бирао бих најлепше разгледнице,
Писао ведра, најдужа лирска писма,
Сасвим бих друкчије и песме певао.

Најнежније версе распеваног рапсода,
Имао би ко и да нестрпљиво очекује.
Одакле бих писао у ведре дане лета,
Ако не са Азурне обале и из Париза.

Данас само ретки такве дарове шаљу,
Подједнако је и оних који им се надају.
На вечни починак одавно је испраћена
Епистоларна лирика и најнежнији верси.

Као што други чине, слао сам СМС поруке,
Брзометне речи краткотрајног дејства,
Ладног садржаја, лако избрисивог трага.

Да су оне ведрије године и животно доба,
Већ би на путу биле биране разгледнице,
Најдражима дуга, и непоновљива писма,
Топле речи, океан ведрине и понека суза,
Најдивније и сетне, ретке одливке срца.

Одакле би рука писала и слала, дивног лета,
ако не испод азурних звезда и са обале Сене.

Париз, јул 2014.

ПЈЕСМЕ | ДЕЈАН
БОГОЈЕВИЋ

Дејан Богојевић

НОЗДРВА СТИХА

Тај стих је заобљен попут
капљице сузе и није савршен: може
бити и непрегледна празнина; попут дна
дана негде на пустом истоку
у паузи између два спева – троречје;
погани говор
(племенски дозиви)

Свакако није
кључни стих: он се хвата у коштац
са копреном
огромне воде: и води напад
до истребљења до последњег гласа

Саопштава нешто директно
нешто у пренесеном варничењу; да ни
сумрак мировати не може
ни лука са укотвљеним бродовима –
а стих броди и таласасто
емитује живост гласова – жилавост
последње ћутње

Зарежи изненада
не копни; не постаје неиспричана
мелодична монодрама – без
схватљивих потеза је кључан
кроз кључаоницу
продире – право
у ноздрве

БИО ЈЕДНОМ ЈЕДАН ТАК

Био једном један папир и била
једном једна рука песника на лечењу у
установи затвореног типа; пипа папир
руку; потом рука додирује папир
дрхтавог ли додира
јагодице наизменично у немиру
додирују површину
дрхтуравог папира који се увија –
па извија
довија; долијава
дан неизбежно пролази
као отоци неког сунчаног отока
откоси грбаве косе
српови гргуравог српа
навлаче се облаци и прозор песника
обасјавају решетке тке ке е
биле једном бритке решетке
које су се међусобно укрштале
али нису давале потомство
ни томове песничких рукописа
ко писа тако загонетно
био једном један изборани папир
који се скрива срж поетике по по етике
његов отисак у графичкој преси
давао је амплитуде лудила
дорастао књижевни текст; микро есеј
драма – спев;
био једном један песник решетака
така така так

ПАРАЛЕЛНЕ МРЕЖЕ

Чамац је на средини језера
свитање тишина равна површина
рибар је разапео мреже
уловио јутро – први зрак у мрежи
слика пастелних стихова

Снови су у мрежи;
мреже се – мресте у потиснуте страхове
док сам на рубу шуме чекао
патуљка пса и понија
дрхтао сам од страха и дозивао
мајку мај и мики мауса

Мреже се друже једна са другом
испреплетане и држе дистанцу
да би преживеле
све крпеже мреже

У мреже стану оксидирана платна
сенке платана
сва сува пролећа
у мреже стана и грч лица
и одбегли пут патине

Неко рече:
мреже могу бити егзистенцијалне;
потом еротске и
паралелне мреже
мрежњача ми

ОСТРВЦА КРХОТИНЕ

Куцам један те исти текст
данима и увек се поткраду нове грешке
именујем их као крхотине
и наставим даље
ништа се не дешава: крхке
грешке; тај распарчани текст
попут снова изазива кошмаре

„Крхотине су само у
првом контакту разбацани делови
хаотичне приче;
осамљене субјективне обмане“ –
читам запис међу својим белешкама

Делови крхотине – острвца
су од истог извора; - почетка
носе кодове
претходне целовите мисли
неравних рубова
блиских поетика
раскриљених покрета
– лепетаве репетаве

У дужем временском низу
– ти етерични пропламсаји
после катарзе –
рез реских решења

ПОСТАЋУ НО НОМАД

Одбранићу се од гонича
сачуваћу целину
у бездану испружене руке скрићу молитву
узећу срк прљавих вода
постаћу но номад

Удахнућу јутро без сунчевог зрака
опори укус биће ми варка
у колони клон ћу истакнут бити
и снити снити песковит сан
и бити син и отац

Саздаћу блештаве погледе у слап
кад ми девојка отвори врата отворићу срце
и бити ам
и бити бат
звук ћу бити зубатих ноћи
посут пепелом чудесни врач

Склизнућу мртав низ влажну траву
и бити влат и земља бити
и похотно снити празнину сузе

Имаћу тих узвишен ход
ка небеским обалама
бићу део новог доба
и бићу лик последње ноћи
за све наше далеке додире
бићу крст и кист
и неподношљиви љубавник
диваљ и врео
што зимзелене пределе носи под кожом

Заронићу изнова у плаховите воде
и изронићу звезду да краси мој дом
настанићу ватре по ободима огњишта
викаћу на сав глас да ти пристижеш

И бићу посебно стање обликованог стиха
да будем молитва напуштена
међу нашим оронулим младостима

КУЋА ЈЕ СРУШЕНА УСРЕД МОГ СНА

Тражим број 41
цео крај сам препешачио и у први мрак
пронађох кућу
испред ње у дворишту гуске
очи су ми хладне
устајали знак

Ту не могу заноћити
безразложни рефрен се бокори
ту не могу заноћити
кућа је срушена усред мог сна
проклета страст / велика јека
ту живе господари простора

Без читања и именовања
без камена у надошлим рукавцима
вибрирају будуће симфоније

Тешка срца оживљавам слике:
сабласни заборав огољеног врата
и низ улицу по мрклом мраку
пролазе непозната лица

ПРИЧА | АНЂЕЛКО
АНУШИЋ

Анђелко Анушић

ТЕРЕТ НАРОДНОГ СЛУГЕ ВАИСТИНЕ

Нашао сам се данас тамо где нисам требао.

У невреме.

Хоће то мене.

Не пушта то кад се навади.

Нови комшија Данко Вукасовић, стан му на истом спрату, позвао ме, као председника кућног савета, на кафу. Преселио се из центра града на периферију, продао троипособан, купио мањи, времешнији стан. На вратима истурио плочицу са ћириличним натписом. Исто учинио и на портофону и поштанском сандучићу. Гребанџем и фарбом неки субјекти су кидисали на то, али Данко је на крају победио. Још је један становласник заазбучио свој улаз, и то су у нашој десетоспратници засад једини остаци овога праисторијског писма.

Дажбине расту, његова и женина пензија не могу да их подмире. Деца позавршавала школе; кћерка факултет после десет година, син скрпио занат.

Не раде.

Нема посла. Као што нема ни чистог ваздуха. То је, ваљда, повезано једно с другим. Да га има, мање би се издисало мрзости и свакојаких гадости, душевног смрада. Кажу еколози а слажу се с њима и поједини психолози.

Додуше, син бира, одбија ретке понуде. Не свиђа му се ниједан посао. Не ради му се. Или не зна да ради, као што и не зна, јер и није имао где да научи, по души говорећи.

Фабрике давно погашене, јер су

угрожавале животну средину, па продане послодавцима из туђине, који су пренаменили делатност. Уместо лековитог биља и текстила, производе аутомобилске гуме. Наместо жижица и чачкалица од првокласног, домаћег дрвета за здраве народне зубе, а које се увозе из Монголије – шиље се ударне игле, надевају каписле, и пуне рајским прахом далекометни ђаволи за недовршене ратове. Рудокопи изнајмљени за складиштење нуклеарног отпада из окружења. Где су некад мекетале, блејале и рикале земљорадничке задруге, ројили се и медоносно зујкали пољопривредни комбинати, сад тамо нечујно брекћу и хукћу инострани хемијски концерни. Са парцела које су се старале о хлебу и присмоци, успут и о кисеонику, реже, кевћу, ржу, рокћу и стењу бруснице, пиле и бушилице, багери, ваљци и дизалице, ровокопачи и мешалице. Грак и халак радника, домаћег белог робља са свим правима која му припадају, просине понекад у тој гунгули и нелагодно опомене да ту ниче некакво циновско градилиште непознате намене а непознатог власника.

Штампа, поготово она која није наклоњена коалиционим властима, пуна је оваквих наслова. А и пучани наклапају о томе и ушне чепиће ваљушкају међу прстима они истањених живаца.

А нови послодавци не примају никога на обуку. Траже увежбане, просте додатке машинама. Који мало једу, мало пију и у пелене излучевине поспремају.

Кћерка завршила стоматологију. Али нигде не успева да стажира. По закону. Приватне ординације не примају стажисте. Њима

требају печени зубари, тако дословце, из једних уста, кажу, стоматолози који неће ишчупати здрав зуб, заринути инјекцију у усну, језик. И горе од тога: сломити вилицу. У државним попуњено за наредну деценију. Све по закону.

Прича ми, а заправо се *пожалује сусед Данко* кога укућани, видим, зову Данга.

Учланила се деца, по наговору оца, мимо воље, у водећу партију. Обећали им посао.

Чекају.

У међувремену обилазе станове, рекламирају, нуде страначке листиће са *светлом будућношћу на полеђини*. Наговарају. *Лове душе*, како пише опозициона штампа. Истражују мене. Сабиру виртуелне гласове. Са врата их кадикад заскоче свакојаке њушке, *стид да их буде!*, *незахвалници једни*, *нека захвале Богу што су још живи!* Па зањиште, подврисну, заскиче, заурлају:

Носи ми то с очију! Поздрави онога свога и поручи му да неће још дуго!

Многи не спомињу његово право име а нити звучне надимке које је овај сам себи великодушно дао. А има их који и обелодане покоји финији са *епско-лирског лагера*:

Слободно реци народној слузи Ваистини то и то.

Његово божанство, преподобни Вођа, с почетка се свим силама трудио да се увуче под кожу и у душу поданицима. И добро му кренуло. Сам је себе назвао народни слуга Ваистина. Подобрио се преко сваке мере, само да одобривољи и оне мргоде и незахвалнике људске који не воле ниједну власт. А питање је да ли ти и такви воле и свој народ, своју отаџбину. Кажу они који му повероваше.

Мрзитељи те мрзитељи једни. Слепци. Треба то све на Мраморни оток. Изнајмити га од добрих суседа. Ето то. Или направити Српски Голаћ! Српски Гргур, Угљан! Како где? На Панчићевом врху на Копаонику! Или на Старој планини. Још боље, јер је безбедније, на Мучњу, Брезовици, Проклетијама или Шари, свеједно. Нека секу балване, котрљају их горе-доле. Болесни и старчадија, и малолетник ако се који нађе, могу да беру лековито биље. Кад је могла вила Равијојла у она тешка времена, што не би могли и они данас, у миру и благостању до колена? Или да узбиру пупавке, нема

бољих дарова за државне непријатеље. Чуване су и шарке са Шаре и испод Шаре, Virega berus, светске лабораторије су незајажљиве у томе погледу.

Од Бравара¹ треба учити.

Говоре одабране слуге народног слуге Ваистине.

Срам их било! Не може се тако односити према нашем подмлатку. Генерацији која крупно, незасито граби напред. Храбро, непоколебљиво, неустрашиво, вредно, марљиво, посвећено, пожртвовано, беспштедно, самопрегорно. Дананоћно.

Теше их они који су их унајмили за слугине послове.

Али, има и љубазне госпде, грађана и грађанки. Како их неће бити у земљи старих Такојевића, и многих младих, академских фејсбук глава, пише једно оштро, новинарско дежурно перо. Утуљених. Подмитљивих. Преучених. Превејаних. Доушничких. Збуњених. Телевизичних. Заплашених. Смочених, преморених ријалиташа и задругара на ТВ прекидач, и уживо. Па их ови фини људи, жељни нових лица, лепо зовну у дом свој, почасте хвалама, питањима и ђаконијама.

Пензије, хоће ли...?

Хоће, хоће. То прво, За три посто скочиће!

И плате...?

Оне свакако. Два посто протегнуће се. Засад.

И све ће се дизати. Непрестано надизати. Ићи увис. Расту.

(Биће више и зграде. Дужи путеви. Пруге. Имаћемо и возове који ће летети ваздухом. Невидљиве трачнице. Изум из Казахстана. Чудо једно. Запањо је и чешке, јапанске, кинеске и корејске стручњаке. И житарице ће штркљати увис, и бујнице бујати. И обданица биће дужа, а сунчеве зраке такође, и много топлије. Први пут, лепе уметности добиће своје место које им припада. Сликари ће осликавати зелене површине цвећем. Неће више бити корова – ни од корова! На крововима зграда свираће музички уметници, чиста класика, како би се умањило штетно дејство буке. Концерти ће бити приређивани и на балконима. И

(1) Бравар и комунистички факир – Јосип Броз (1892–1980)

песници ће, док се уметници у паузама одмарају, добити своју прилику: казиваће химне и оде, дитирамбе и епиграме Земљи, води, ватри, ваздуху, Сунцу, Месецу и звездама. Који буду желели, само такви, могу и хвалоспеве ономе који на својим плећима држи Светлу будућност. Оне поете које не узгајају ову врсту поезије, биће редари, водитељи и чистачи на оним облакодерима. Да, и баитовани, добро плаћени, јер ће се на кулама сејати различити зеленици и цветнице, на пример, плаве и беле љубичице од десет килограма, које поједини песници, познато је, обожавају, да се смањи отровност градског ваздуха, кога као таквог више и неће бити. Продужиће се и људски век. Научници већ праве еликсир. Најталентованијим спортистима, беседницима, као и највештијим пекарима који умеју да праве два хлебца у једном, по старој цени, пружиће се прилика да обрну и два животна круга. Уместо кладионица, бензинских пумпи, кафана и апотека које су баш притисле земљу, већ прете гравитацији, ницаће народне кухиње. Сматраће се преступницима који се тамо не буду хранили. У картотеку Црвеног крста сви ће бити заведени. И домаће животиње. Псима, то јест кућним љубићима, биће дозвољено да улазе у продавнице, јавни превоз, болнице, одмаралишта, дечије вртиће и школе. Изградиће се велика ливница, прва те врсте на планети, у којој ће наши стручњаци ковати специјалне „Вуду медаље“ за натпросечне успехе у свим областима друштвеног живота. Очекује се голема зарада од извоза ових признања. Из школске индустрије избаћиће се „прљава технологија“: српски језик, матерњи ће остати, књижевност, философија, историја, географија и веронаука. Да, и још нешто веома битно, епохално чак: над родитељима старих, плусквамперфектних назора, старање ће преузети њихова деца, да се ови архајци лакше уклопе у важећи поредак ствари).

Наравно, ово не говоре јавно.

Извештила се напредна омладина. Већ само у себи. Није прикладно. Паметна деца. Ни прехвалити није добро. Прехваљен окућен. Предобар недобар. Прочитали су негде на неком билборду, због чега се дигла велика галама, јер је неки особењак, коме је занимање држање свеће свима и на сваком

месту, упозорио да је покраден староста Вук, познат још и као Стефановић Караџић, кога се још понеко, сваки хиљадити, као кроз маглену мрежу, присећа. Чак није помогло ни подсећање на цветницу Црвен бан, његово најзнаменитије дело.

Ове грађане и грађанке који их оберучке примају, западну и покоја конзерва рибе, врећица макарона, риже, паковање брашна, пуре, то јест паленте илити жганаца, шећера, кафе. Сапун. Детерџент. Тоалетни папир. Засад. После ће можда и нешто валутно. Шушкаво. Обећао је слуга Ваистина. Али то се још не може наглас. Треба сачекати, па према заслуги.

Само да још прођу ови избори. Удариће се жестоко по корупцији и зеленаштву. Криминалу свих боја, напосе. Неће више бити: конзерва-глас, глас-стидни убрусак. Или: бациш свог политичког противника, који ти је, стрефило се тако, и конкурент у шареноликом бизнису – у бунар – и ухапсе те, дабоме, правда је; преноћиш у бајбукани – и од сутра си већ слободан човек! И напреднији у свему, него јуче.

Теше и охрабрују они унајмљеници.

Провреднила се Дангина деца, зачудо. За не препознати их није. Храбро грабе само напред. У сутра. Прошлост и садашњицу бацају иза леђа. Као буров и паучину. Или смеће са балкона.

Бдију, као у фронтској заседи, на изборним местима. Темларски, даноноћно страже код, црвеним воском запечаћених гласачких кутија. Сабирају, пребројавају, добројавају, надбројавају, па опет испочетка, гласачке листиће. Гласове, заправо.

И у међувремену чекају.

А посла нема па нема.

Подразумева се, и новаца тако исто.

Али биће. Биће. Обећано је.

И комшијина деца с времена на време падну у праву прелест. И поручују својим родитељима телу угодне жеље.

Син би да полаже возачки испит. Не може на време стићи до сваког села. Закуцати на свака врата. Све је теже стићи то и у граду. А по несрећи, има и девојку. И примиче се лето. Требало би скокнути на неко морце.

И кћерка би мало осолила кожу. У Турској.

Може и у Египту. Не би у Грчку. Тамо је пуно оних митова. Заскоче те на сваком ћошку. Ма понекад и запливају с тобом, обично с десне стране! Па причају о оним великим јунацима. Простачки шапућу поезију. Држе лекције из логике и философије, физике и метафизике. Понекад и у сан дођу. То је постало неиздржљиво. А слуга Ваистина већ започео велику друштвену кампању: *одвикавање од митова*. И *тешке индустрије* у учионицама. Не сме се кварити посао столећа.

И она има дечка. А ни он не ради.

Диплома о клину.

А клин за – клин-чорбу.

Кухиње на отвореном већ увелико раде.

Моме комшији о врату је сад и подстанарка – свађа.

Истрага *промашеног живота* не јењава.

И ево ме, у судници сам.

На породичној парници. Неволни поротник.

А јаросно срце и размирична уста као да воле сведоке.

Натовари, сине Радмило, само натовари! Натрпај! Накркачи што год више можеш, старом магарцу. Навикао сам. Навикли су

ме. И сабиј! Здени. Задени и оно што би црном душманину. Додај ако још ич може. Удени некако. Макар за сламку. Перце. Трун у ћораво око...

„Што ниси, Данга, радио плаћенији посао, сад би имао и већу пензију. Могао си отићи на рад и у иностранство, као многи што су. Зашто си градио викендицу у коју нико и не иде? Данас би имао уштеђевину...“?

А и ти, Ана, растерети душу. Дометни на кркачу. И нагњечи! Притисни каменом! Притегни самар. И не брини, кћери, издржаћу. Под теретом се стаза боље види. Пут прати. И гледа испред себе. Тако је говорио мој деда...

„Тата, што ниси шпарао за старе дане? А могли смо живети и у некој другој, богатој држави. Данас би били господа. Али хоће Данга Вукасовић патриота да буде!“

Ја већ неколико пута устајем, хоћу да идем.

„Ма седи, комшо. Ми тако сваког дана. Ручамо и вечерамо. Само да још прође овај маратонац. Избори, па ...“, зауставља ме домаћин.

И ја седим.

По годинама и искуству, као и по функцији, припада ми да будем и поротник.

ПЈЕСМЕ

ВАЛЕНТИНА
ПИТУЛИЋ

Валентина Питулић

СЕЛО

Паде снег
запуши
се око пушнице
баба прави пртину
узалуд
запретао се живот
још увек студено веје.

СЛОМ

И оде војска
не сачека
да властелинке
избеле жудна недра
ком опанци ком обојци
угасише клицу
и сатреше у мач
дуго круна
ћуташе на кули
сломи се век
у оку Гојковице.

ЛУТЊА

Полегло село после весеља
јарани песмом отишли у ноћ
у раму прозора златна коса
мирише на постељу.
Одавно слутим вриск коња
и зов младица на ранилу
па ми се чини
да брзацима звони
развејана жудња
Ниоткуд гласа,
ћути село после весеља
јарани песмом отишли у ноћ

1999.

У мраку ћутали
потомци са Кајмакчалана
над небом нова војна
зидала недозидано
у тами на граници
сањали белу постељу
и клетвом обарали авионе
на чизмама
трагови блата и крви
распукла ораница
дозивала солунце
да кућама врате
унуке.

ДЕДА

Мој деда с облаком мегдан дели
пртином шкрипе његове стопе
како то мајстор терзија горштачки
и овог пролећа на облак се попе.
Зауздао муње коњима помамним
испод њега жито славом зарудело
гаси деда пламен што конопљу везе
од рала његових жито полудело
Оком деда сеје мирише на вино
снажним прстима зауздао међу

бели се кошуља млеком задојена
док у недра скупља девојачку пређу.
Разиграј деда коло додола
снагом запали курјачко око
десета година на крстачи спава
а ја чујем зрном да дишеш дубоко.

ОПТУЖНИЦА

1.

Да се изда налог
да приведу
сваког
ко се усуди
да помисли
на повратак
да се повећа
намет
на сваки корак
ка ораници.

2.

Да се подигне оптужница
пре јесени
против Илије Јовановог
што крену
за војском
не остави комшији
ништа
сем земље
и окућнице
кућа остаде
у пламену
у штали стеона крава.

3.

Да се приведе
Орач из Осојана
што се усудио
да с пролећа
године ратне
узоре њиву
и у међи
пробуди претке
па остадоше
да чувају забран
од паљевине
кад Серб би
у њиви приклан.

4.

И оној властелинки
да се суди
што запаљеног срца
крену пут севера
и за собом остави
мирис постеље
и потајне жудње
за оним
што оде
пут Проклетија
и не врати се.

5.

Да се подигне
оптужница
јер се помамише
Нато војници
пред силином жеље.

6.

И венци сватовски
да се приведу
због њих
пострадаше
нам војници
на друмовима
загледани
у лепоту
балканских жена.
И сватови да се приведу
они су потајне војске
Судија да буде
поуздан
да га не занесе
ватрено око
на саслушању.

ПЈЕСМЕ

БРАНИСЛАВ
ЗУБОВИЋ

Бранислав Зубовић

НА ЧАСУ ИСТОРИЈЕ

Овом су књигом пројаживали ати
Крилати Јабучило и митски вранци,
Велможе, ритери и онај што плати
Главом, сужњи, себри, свакојаки
странци...

Ено их сада уморни од сеобе
Док тебе вашке и стресају угарке,
Пишу странице, неке нове деобе
Са којих промичу промаја и варке.

А кад у клупама дочекасмо Турке
Угледасмо на слици небеског кнеза,
На мапама прилике играју жмурке
А из краве свеске хвата ме језа.

Ко то зна, шта би се, још, на часу
збило
Да се школско звоно није одазвало,
Тек из оловке – све што је исцурило –
Немајући где у мене се склањало.

ПРОГОН

Њима се не може умаћи
Узалуд виле и јатаци
Тек, не иди ни својој браћи
Даће те за со – на пијаци

Компромитован је савардак
Чак и снијег у Коловрату
А није сигуран ни чардак
Што је послужио у рату

Немаш више куд, мајчин сине,
Од шпијуна и од ухода
Ни свитац не миче из тмине
За струк наде – шаку прихода

А када те буду пресрели
Уждићу ти жугу свећу
Тек, да затрепериш у пчели
И одмориш се на распећу

ЦРНА КУЋА

Црна земљо моја у спаљеној души
У телу од црне магле што се гусне,
Надима се река пуну кућу руши
А сећање само пријања на усне.

Пуста кућо моја остављени доме
Горка суза твоја лице моје бразда,
Уздише лето са неба удри громе
Располути оно с чим нас Господ сазда.

Сад нам други живот нуди млада
трава
Мојом крви више тело не корача,
Без ока и вида оста шупља глава
Док на пустом пољу црни гавран
врача.

ОПШТА ПРАКСА

Од ове батине са два краја
Тек не зна се ко ће горе проћи
И коме ће после више покушаја
Општа пракса помоћи

У страху који памет тера
Од запаха из нафталина
У лазарету док ветар звере
Ординира рурална медицина

Због оног што се лекар зове
Док сестра зидни гоблен везе
Чекам да ме опет прозове
Да не стрепим препун језе

И ко да гледа у наталну карту
А не у налазе крви и урина
Ја бежим у далеку Спарту
Да се напојим храбрости и вина

У МАНИТОМЕ КОЛУ

Тек не верујем више том прозуклом Сунцу
То би преварило јутро – за једну унцу

Не верујем чак ни месецу подрепашу
Кад просине у мраку за последњу пашу

И још се ни земљица осушила није –
А ево, опет киша, ко из кабла лије

Пљушти, сипа – и не мари за рано воће
Које из дубоког хлада тужно цвокоће

Смрзла се петровача и трешња у цвату –
Када дуне кошава у јужном Банату

Ко да ђаво игра у манитоме колу
И још сакрива Сунце у своју футролу

А ми хипнотисани – ходамо у дубку
Као запретени у сопственоме пупку

Акрил, 120 x 70 cm

Цвијетин Ристановић

ПРИЧА | ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

БЕЗ ОДГОВОРА

1.

Онога дана кад су родитељи Милица и Ђорђе Радовић сазнали да је њихова кћерка Анастасија погинула, за њих је живот престао, иако су и даље физички постојали. Дисали су, кретали се, шапатам изговарали покоју ријеч кад нису могли да се споразумију мимиком и гестом, али све што су чинили добијало би други смисао. Све су подредили томе да сачувају успомене на кћерку јединицу која их је без икакве најаве напустила заувјек.

Кад су минули мјесеци од Анастасијине смрти, Радовићи су почели да размјењују своје суморне мисли о узроку кћеркиног трагичног краја и тајнама које су она и полицајац, са којим је била у возилу у моменту погибије, однијели у гроб.

Штур полицијски извјештај ничим није разјашњавао оно што је њима било најважније: зашто се њихова кћерка одлучила на тај корак и да ли је била присиљена да га учини, или је то била и њена воља?

У полицијском акту, између осталог, је писало: „Дана, 17. маја 2019. године на некатегорисаном сеоском путу између насеља С. П. и В. П. догодила се несрећа у којој су смртно страдали полицајац Н. Б. (35) и његова сапутница, васпитачица А. Р. (28). До несреће је дошло када је полицајац Н. Б. у властитом аутомобилу, из неутврђених разлога, активирао бомбу и њом усмртио сапутницу и себе“.

Извјештај не садржи ни ријеч о насртљивости полицајца због чијих је неразумних поступака несрећна дјевојка морала напустити посао васпитачице у великом граду и вратити се родитељима који су

живјели у мањем насељу удаљеном стотинак километара од мјеста њеног запослења.

Послије њене погибије до родитеља су пристизале само непровјерене информације из појединих медија који и постоје ради ширења сензационалних вијести, као и малограђанске гласине које је о тој незапамћеној трагедији испредала болесна машта доконих мјештана.

Никакви аргументи о тој несрећи нису Анастасијине родитеље могли разувјерити да је полицајац Небојша Баста из неког само њему знаног разлога убио њихову кћерку. То што је том приликом и он смртно страдао и оставио незбринуту породицу, њихов бол није могло умањити.

По Анастасијином повратку кући, родитељи су од ње тражили да им појасни шта су прави разлози њене одлуке, јер им је дјеловало да је такав поступак исхитрен и у већој мјери за њих неразуман. Ненавикла да се претвара, кћерка им се исповиједила као пред свештеником у цркви.

„Дуже вријеме опсједао ме родитељ дјечака који је био у мојој васпитној групи. Молио је да се негдје, ван установе, састанемо да би ме детаљније упознао са неким специфичним здравственим проблемима његовог сина Александра. По природи посла, морала сам са њим да контактирам, али је он стално тражио и више од онога што је иначе била моја службена обавеза. Упорно ме позивао да изађемо на кафу и ја сам само из професионалне жеље да чујем о чему је ријеч, једанпут и прихватила позив, мислећи да ћу га се на тај начин ослободити. Нисам могла ни слутити у шта ће се изродити моја попустљивост. Кад сам схватила да том

човјеку уопште нису били важни синовљеви здравствени проблеми, него само то да буде насамо са мном, одбила сам даље позиве, али је он наставио да ми досађује својим порукама преко телефона. Писао је како не може да живи без мене и тражио да оставимо све у том граду и започнемо заједнички живот у другом удаљеном мјесту, а последије, можда, и у другој држави. Покушала сам да га уразумим да се понаша примјерено својим годинама и обавезама према породици, али су се сва моја упозорења показала узалудним. Да бих прекинула сваку везу са тим неразумним човјеком, одлучила сам да раскинем радни однос и вратим се кући па ћу видјети шта ћу и како ћу даље.“

Док је Анастасија кратко вријеме последије споразумног прекида радног односа боравила у родитељској кући, својим понашањем ничим није одавала потиштеност, забринутост и дезоријентисаност. Напротив! Помагала је мајци у кућним пословима колико је то од ње тражено, а остало вријеме је проводила у читању, што је иначе чинила и у вријеме годишњих одмора када је дуже боравила код својих. Њена смиреност и сабраност ни на који начин није указивала на то да ће за неколико дана добровољно или присилно заувјек напустити свој дом и овај свијет.

2.

Увидјевши да се нешто необично дешава са њеним мужем, полицајчева супруга је почела да трага за узроцима те промјене. Кад је муж једног јутра при поласку на посао заборавио мобилни телефон, схватила је да би јој та околност могла помоћи да открије разлоге његове видне расијаности. Није јој требало много времена да установи да је највећи број порука у његовом телефону упућен васпитачици њиховог сина. Била је запрепашћена тиме што је њена фотографија у телефону била у већем формату и од фотоса њихово двоје дјеце. Како је, повремено, и она сина и кћерку водила у вртић, добро је познавала Александрову васпитачицу и била шокирана чињеницом да је она била у вези са њеним мужем.

Повријеђена мужевљевим невјерством и гњевна на васпитачицу што је флертовала са ожењеним човјеком и, уз то, родитељем дјетета из своје васпитне групе, није могла да се суздржи и претходно обави разговор са њим, него је брже-боље одјурила у предшколску установу, банула у директоркину канцеларију и одмах почела да оптужује

васпитачицу за везу са њеним човјеком тражећи од директорке да нешто предузме против своје раднице, коју је већ прогласила мужевљевом љубавницом.

Кад је изненађена директорка затражила доказ за ту оптужбу, она је отворила мужевљев мобилни телефон и почела да јој чита његове поруке упућене васпитачици, на које је она само повремено кратко одговарала. Ипак, било је видљиво да је Анастасија одржавала контакте са оцем дјечака из своје групе који нису спадали искључиво у домен службене комуникације, али и да је својим одмјереним одговорима покушавала да уразуми заблудјелог човјека увјеравајући га да је он погрешно схватио њену професионалну љубазност. Писала му је јасно и недвосмислено да од те везе не очекује ништа, пошто је он већ у браку са женом са којом има двоје дјеце.

То на што је Анастасија упозоравала полицајца, њему је било знано и прије него што је покушао да оствари ближи контакт са њом, али је упорно настављао да је узнемирава. Помишљала је да замијени број телефона и бар привремено се ослободи на-сртљивца, али је сваки пут одгађала да то учини, надајући се да ће и он једнога дана доћи памети. Анастасијино оклијевање да ту везу потпуно прекине, довело је до њеног објелодањивања.

Узрујана полицајчева супруга тражила је од директорке предшколске установе да је суочи са васпитачицом, али је она то одбила плашећи се да љубоморна жена не учини још већи скандал и да за то сазнају и радници и полазници вртића. Испраћајући ненајављену странку из канцеларије, директорка је само још упитала да ли је она прије упада у њену канцеларију о томе разговарала са својим мужем и жена је признала да није. Стога је директорка савјетовала да она све то најприје рашчисти са својим мужем, а она ће, по службеној дужности, против раднице која је прекорачила границе нужне комуникације са родитељем дјетета из своје групе предузети одговарајуће мјере.

Директорка предшколске установе била је веома изненађена оптужбама полицајчеве супруге. За сваку другу женску особу, запослену у установи којом је руководила, прије је могла помислити да тако нешто себи може дозволити неголи Анастасија. Јер, ако је неко од васпитача и стручних сарадника у тој установи био крајње коректан према запосленом особљу, дјеци која су ту боравила

и према њиховим родитељима, онда је то била Анастасија. На сједницама Стручног вијећа директорка је више пута управо њу истицала као примјер педагошке умјешности и тактичности у односу према свима. Тај неочекивани догађај узнемирио ју је више него било који други откако је постављена на ту одговорну дужност. У руковођењу васпитном установом није имала велико искуство, па јој је зато тешко пала сада већ, дијелом, објелодањена мрља на њеном колективу. Држећи се народне мудрости „да је јутро паметније од вечери“ и не говорећи никоме ништа, оставила је да та неугодност преноћи.

Наредне ноћи директорка дуго није могла да заспи. Мучила ју је обавеза да нешто мора предузети против своје раднице, а било јој је жао дјевојке за коју је вјеровала да је наивно упала у велику неприлику.

По директоркином мишљењу, због кршења норми у обављању професије Анастасија је морала бити кажњена, али јој је било нејасно како ће извагати кривицу раднице кад за њу нема никаквих стварних доказа осим тих повремених и, очито, добронамјерних одговора на телефонске поруке полицајца а, као одговорна особа, жељела је да ту непријатну ситуацију разријешити што је могуће брже те да све у вези с тим што прије заборави.

Убрзо је смислила и рјешење за које је у почетку вјеровала да је најбоље и за установу и за Анастасију. Одлучила је да већ сутра позове радницу и упозна је са оптужбама полицајчеве супруге. Ако Анастасија не буде негирала везу и контакте са полицајцем мимо службене обавезе, предложиће јој да поднесе захтјев за споразумни раскид радног односа. Уколико то не прихвати, не преостаје јој ништа друго него да против ње покрене прекршајни поступак.

Кад је сутрадан позвала Анастасију на разговор, доживјела је ново изненађење упркос томе што је мислила да и те како добро познаје своју радницу. Анастасија је сасвим мирно и без икаквог коментара саслушала директоркино излагање и тек кад је она од ње затражила да се изјасни о оптужбама, погледала јој је право у очи и тихо прозборила:

– Немам шта да изјавим у вези са небулозама душевно болесне жене.

– Али, колегинице, очито је да си ипак одржавала неку везу са њеним мужем мимо професионалних обавеза – покушала је

директорка да уозбиљи ситуацију у вези са Анастасијиним прекршајем.

– Из телефонских разговора које сте снимили, јасно се види моје понашање према насртљивом родитељу – рекла је на то васпитачица и заћутала.

Послије тога директорка јој је предочила да постоје само двије солуције да се тај проблем што прије ријешити. Прва је, коју она предлаже Анастасији, да одмах поднесе захтјев за споразумни раскид радног односа како управа установе не би морала да покреће дисциплинску мјеру против ње, а друга, уколико Анастасија не прихвати приједлог за споразумни раскид, да јој слиједи суспензија са посла до окончања поступка.

Кад је саслушала директоркино драматично схватање њене наводне кривице и очиту намјеру да је што прије удаљи са посла, Анастасија је, као да се уопште и не ради о њеној судбини, кратко рекла:

– Ако Ви мислите да је мој гријех због дописивања са родитељем дјечака из моје групе такав и толики да више не могу радити у овој установи, сачинићу захтјев за споразумни прекид радног односа.

Потврдила је директорка да је то најбоље рјешење и за установу и за Анастасију. Покушала је да се правда тиме да она то мора чинити по службеној дужности и да јој је веома жао што се то десило узорној васпитачици каква је Анастасија, али ју је она прекинула ријечима:

– Уопште нема потребе да се правдате јер ништа ми тиме не помажете. Спремна сам да свој крст носим без Вашег сажаљења.

И то су биле посљедње Анастасијине ријечи које су се директорки дубоко урезале у свијест и које су је посебно пекле послије Анастасијиног трагичног удеса.

И прије Анастасијине смрти директорка је била оптерећена питањем да ли је правилно поступила што је радници савјетовала да тако напречац да отказ, јер јој се послије тога чинило да је у том моменту размишљала само о угледу установе, а да јој судбина несрећне дјевојке уопште није била битна. Међутим, како је вријеме пролазило, све је мање била увјерена да је правилно поступила у случају те по свему особене личности, јер није ни покушала да уз брзоплете и недовољно провјерене оптужбе полицајчеве супруге прибави и друге, поузданије доказе о евентуалној Анастасијиној кривици.

На сједници Стручног вијећа директорка је покушала да ауторитативно објасни

разлоге Анастасијиног споразумног раскида радног односа, али је и сама осјећала да њене ријечи нису увјерљиве. Чланови Вијећа били су потпуно изненађени том чињеницом и без иједне ријечи су примили информацију и директоркино образложење. Разлог за раскид радног односа био им је неприхватљив и сви су били увјерени да је у питању нешто друго, о чему су у граду већ почеле да круже разне приче. Најчешће је помињано име неке младе дјевојке која треба да заузме Анастасијино мјесто а коју протежира предсједник владајуће странке у том мјесту.

3.

Мајку Милицу и оца Ђорђа највише су оптерећивале мистериозне околности под којима је њихова кћерка изгубила живот. Званични извјештај никога није окривљивао а они који су га писали нису ни могли некога окривити пошто су обоје учесника у несрећи страдали.

Проток времена родитељски бол не да није смањивао, него га је повећавао и тиме што никакве детаље о самој несрећи ни од кога нису могли да добију. Кома год су се обраћали, сви су их предусретљиво и са изразима саосјећања дочекивали, али оборених погледа и без много ријечи.

Временом им се чинило да су се против њих двоје остарјелих несрећника завјерили и власт, и средства информисања и бивши пријатељи и комшије, јер, једноставно, нису могли да повјерују да нико баш ништа не зна о тој несрећи. У главама им се дању и ноћу ројило много питања на која нису имали одговор.

Мајку Милицу су послје изненадне трагедије стално опседале мисли о Анастасијиним одрастању. Покушавала је да у неким кћеркиним поступцима из дјетињства и младости наслути њен несрећан крај, али све је то било без нарочитог успјеха. Присјећала се разговора које је повремено водила са кћерком кад је она ушла у младалачке године. Пошто је Анастасија била одлична ученица а послје и студенткиња, своје родитеље је ослободила бриге о њеном успјеху током школовања. То, међутим, није значило да мајку нису притискале друге мисли у вези са Анастасијиним будућности, јер је њој од кћеркине каријере било много важније да се она оствари као супруга и мајка. Стога је стрепјела над тим када ће се њихова кћерка заљубити и какав ће бити њен изабраник. Посебно јој је било важно да формира

породицу и има потомство и све је чинила да то и кћерки буде важан животни циљ.

Врло рано мајка је увидјела да је Анастасија затворена особа и да се не повјерава другима, па ни њој колико би то као мајка жељела. Зато је покатад знала да Анастасију приупита и о неким њеним интимним проблемима, као што је тај да ли има момка. Како је увијек добијала одричан одговор, мајка је понављала да је кћерки вријеме да га нађе, јер га је она имала већ у шеснаестој години.

Иако није била говорљива као већина женских особа, на мајчина запиткивања учтиво је и кратко одговарала. Тврдила је да нема момка зато што су њени вршњаци незрели за било какву озбиљнију везу, а да старијим момцима она није дорасла, чим не показују интересовање за њу.

Мајка је знала да се Анастасија не претвара, али није могла ни да сасвим мирно прихвати њене аргументе, јер је сматрала да се љубав догађа на емотивној основи и да разум ту много не помаже. У ствари, њу је највише бринуло то што је у кћеркином карактеру откривала очеве црте, јер је и он у свему тражио резон.

Никада Милица није успјела да одгонетне зашто њихова кћерка ни у младим годинама није могла да се било чему превише радује, да је обузме младалачки занос, да се одушевљава ситницама као што то нескривено испољавају њене вршњакиње. Одавно се плашила да ће Анастасијин преозбиљан став према мушком полу одбити момке од ње и да ће остати неудата. Несрећан крај потврдио је да мајчина страховања нису била безразложна.

Очеве мисли су текле у другом правцу. Он је стално тражио неке логичне везе у несрећи која их је задесила. Уз све напоре, није успијевао да расплете мрежу догађаја повезаних са кћеркином погибијом. Није могао да се ослободи питања како се Анастасија уопште и нашла у полицајчевом ауту кад по њу није дошао пред њихову кућу. Из те чињенице закључио је да је између њих двоје морао постојати некакав претходни договор да га она сачека на неком другом мјесту, али се у његовој свијести одмах јављала претпоставка и о другој могућности – да је полицајац негдје прикривен чекао да она изађе из куће и да је, без њене воље, убаци у возило.

Клупко мисли се и надаље одмотавало. Ако је то била отмица, да ли је могуће да Анастасија није показала никакав отпор и да

није могла ни од кога да затражи помоћ? Потом је слиједио суморан закључак да голорука и беспомоћна дјевојка ништа није ни могла учинити против воље наоружаног полицајца са дугим стажом и великим искуством у тој служби. Такође га је копкало и питање да ли је то полицајац све учинио сам, или уз нечију помоћ, али би брзо одбацивао помисао о учешћу других лица у томе чину, јер би неко кад-тад проговорио о томе. Његов коначни закључак је био да је то полицајац врло вјешто и свјесно све извео сам. Уз све то, стално га је мучила мисао да је она, ипак, својом вољом отишла на тај састанак, вјероватно не слутећи шта смјера тај човјек.

Ђорђе је своје двоумице дуже вријеме држао у себи, а онда их је изложио Милицу, која је, на мужевљево велико чуђење, изнијела другачију, неочекивану претпоставку о кћеркиној трагедији. Сматрала је да су они обоје, свјесни немогућности остварења своје љубавне везе, одлучили да заједно умру кад већ нису могли заједно живјети у овом свијету.

Муж је ту женину тврдњу са изразом негодовања одмах одбацио као сувише наивну. Љут на увођење романтике у њихову породичну трагедију, он се грубо обратио жени:

– Таква твоја претпоставка нема никаквог логичног основа. Упитај се зашто би наша Анастасија пристала на добровољну смрт из љубави са ожењеним човјеком и оцем двоје дјеце код толиких слободних момака на овом свијету? Молим те да то не везујеш за нашу кћерку.

Не повисујући тон, Милица се ипак супротставила мужу:

– Ти тако мислиш зато што не познајеш женску душу и што не схваташ како жена може да воли и шта је све у стању да учини кад се у неког истински заљуби.

За разлику од супруге, Ђорђе је свему приступао трезвеније, јер ни у младости није вјеровао у приче о „смртној“ заљубљености. Увијек је тврдио да се права љубав темељи на међусобном разумијевању и уважавању мушкарца и жене, а не на неким фантазијама.

То што је Анастасијин отац одбацивао могућност да је њихова кћерка из љубави пристала на заједничку смрт, није значило да га нека друга питања нису мучила. Никако није могао да повјерује да Анастасија, кад је већ схватила да је полицајац вози у неком непознатом правцу, није могла наслутити

несрећу и бар нешто предузети да је избјегне. Зашто се насилнику није одупрла? Зашто није покушала да некако заустави возило и побјегне, без обзира на посљедице, јер би у том случају ипак имала неке шансе да преживи? И онда му се наметнуо закључак како њиховој кћерки и није било много стало до живота кад је већ ступила у некакву везу са душевно болесном особом. На питање шта би могло да проузрокује такав њен став према животу, остајао је без одговора.

У посљедње вријеме све чешће је помишљао и на то да су за Анастасијину смрт највише криви он и његова супруга, јер они своју кћерку уопште нису познавали. Да јесу, како је било могуће да никакву промјену нису примијетили у њеном понашању ни последице напуштања посла у великом граду и повратка кући, никад, па ни непосредно пред њену смрт. Није могао да се сјети ни да ли су њих двоје са Анастасијом уопште конкретно и разговарали о њеним проблемима осим оног дана кад им је изложила разлог прекида радног односа. Закључио је да су њих двоје премало пажње посветили кћеркином васпитању кад она ни у тако тешкој животной ситуацији од њих није тражила савет и помоћ. Покушавао је да себе оправда заузетомшћу пословним обавезама дугогодишњег директора фирме и преданошћу својој струци и да кривицу пребаци на супругу, али су му се супротстављале непобитне чињенице о супружним превеликим обавезама и на послу и у породици.

Кад кривца није могао да нађе у стварности, Ђорђе га је потражио на другој страни. Почео је да вјерује да је њихова кћерка својим животом искупила гријех некога од предака. Неко од његових или жениних је нешто грдно згријешило, али је са овога свијета отишао прије него што је окајао свој гријех. Како је старио, све више је вјеровао да је тачна она народна „да гријех може платити и девето кољено“.

Ђорђе, наравно, ништа није знао о претку виновнику њихове несреће и ту му ни његова логика није била од некакве помоћи. Дуже вријеме је ту мисао носио у себи, али је схватио како би било добро да и супругу упозна са својом опсесијом, јер би му она, можда, могла помоћи да открије ко је тај чији се гријех, стицајем околности, свалио на њихова плећа.

Утучена болом, супруга Милица је одавно престала да одмах реагује на такве и сличне мужевљеве претпоставке о узроцима и виновницима кћеркине смрти.

Мирно и без коментара је саслушала и ту нову, али кад ју је Ђорђе директно упитао да ли су јој кад отац или мајка нешто причали о прецима, какви су били, јесу ли гријешили, да није неко од њих потомству оставио неокајан гријех, само је мирно и са сигурношћу одговорила:

– Бог с тобом, Ђорђе! Иако ништа посебно не знам о својим прецима, не спорим да су и гријешили, јер сваки човјек је грешан.

– Не мислим ја на обичне, свакодневне гријехе што их људи и нехотично чине, него на оне крупне, као што су убиства, паљевине, пљачке, силовања... Је ли ко из твоје лозе био у непријатељским војскама или у хајдучима и чинио велике, неопростиве злочине?

– То никад од својих упокојених родитеља нисам чула, мада би ми сигурно причали о томе да је неко такав и био у нашој породици.

Ђорђе је, наравно, био незадовољан таквим одговором, али је то задржао у себи свјестан да његова супруга сама не сноси кривицу за то што не зна прошлост своје породичне лозе.

4.

Монотони живот Анастасијиних родитеља донекле су реметиле само посјете кћеркином гробу. Педантни у свему, увијек би дан раније на папир уписивали шта треба да ураде прије поласка на гробље а шта на самом гробљу. У дугачком низу посјета кћеркиној вјечној кући нису дозвољавали да нешто забораве, јер су знали да ће то кћерка примјетити, мада им, као и док је била жива, неће приговорити. Ипак, онај њен савршено миран и нејасан поглед био им је тежи од било каквог приговора.

На складно урађеном споменику од црног мермера, који се својом величином није много разликовао од других у њеној близини, истицали су се већи сјајни крст и Анастасијина дивна фотографија испод које су били уклесани и златотиском уписани најнужнији подаци:

ОВДЈЕ ПОЧИВА АНАСТАЗИЈА РАДОВИЋ
(1991–2019)

ТРАЈНО ОЖАЛОШЋЕНИ
МАЈКА МИЛИЦА И ОТАЦ ЂОРЂЕ.

Отац је пред спомеником често знао да каже како је њихова кћерка животом платила своју наивност и вјеровање у добре људске намјере. Помињао је да је у младости од једног мудрог старијег човјека чуо „да су наивност и трагика увијек у блиском сусрету“ и да се сад увјерио у истинитост тих ријечи.

Готово сваке суботе, са фотографије на споменику, несрећом скрхане родитеље дочекује тајанствени кћеркин поглед из кога, ма колико се трудили, нису могли добити одговоре на питања која су их мучила.

Загонетно осмијехнута, крупним зеленим очима гледала их је умиљато и мирно, као да се у међувремену у њиховим животима ништа није промијенило. А то је њихов бол повећавало и бреме на оронулим плећима чинило све тежим. Посустали под теретом немјерљивог губитка, Анастасијини родитељи су жељно ишчекивали смрт, јер је она за њих значила пресељење у бољи свијет у коме ће се поново састати са кћерком од које их више никада нико неће моћи одвојити.

ПЈЕСМЕ | РАНКО
ПРЕРАДОВИЋ

Ранко Прерадовић

ДРУЖИНА СРАМА

Ненајављен неко хоће да ме прода
Неким злим људима који би да се свете
Али мени моје људско ја не да
Его јачи и од тебе уклетата маса свете

Муфљузи и хуље чине дружину срама
Не падам шака тим злим јадницима
Живећемо снаго моја у песмама
Докле год је њих и докле зла има

Одакле ћу с Богом тамо и с њом
До тебе мој непревазиђени животе
До победе радоснице с којом
Док ми се овај сјај из таме оте

СМИСАО ПАДА

Управо пливам небом ко реком
Разбашкарен на четири стране света
А однекуда бестидном луком
Крокодил свога чувара шета

Свет се наслонио на обалу воде
Смушена нека безљудна руља
Као да крокодила на излет воде
А не обичног гуштера сред муља

Како ли се у красту расула лепота
Којим коритом да крене небо вода
У шта се изметну сан моја срамота
И смисао пада нашег светог рода

МРТВАЦИ У РЕЦИ

Ниси ти једини који се чупа
Из општег блата из црних рупа

Руља се вади из очију својих
Као да у њима нешто постоји

Иду мртви реком плове небеса
Ужасавају се рибе гину од стреса

Наставиш ли овако шта ће бити
Загрлимо ли се коначно ја и ти

Реке света такви ћемо попити

СРЕД ЛЕТА

Има ли смисла волети псе крволочне
Изгубљено сунце и склупчане змије
Храстове у трулењу одавно црвоточне
Неки месец у српу и трептај илузије

И није више ништа одлука да гори
Последњи одраз душе истина сна
О чему би тај бијес да говори
За шта би да се прода ова истина

Сред лета као усред губавице
Нити дотаћи руке нит видети лице

СВЕТИ ПЕПЕО ЂОРДАНА БРУНА

Васи Пелагићу

Распршен на све четири стране света
Пепео Ђордана Бруна у светрајање цвета

Јачи и од смрти и од могућег краја
Остварио спознају и смисао бескраја

Кићећи ум који га је створио
Свети пепео ти у вечност проговорио

Истрајно путем целом васељеном
Оживотворио победу над тамом

Распршен на све четири стране света
Човеков свети пепео у светрајање цвета

(Из рукописа: „Глобално тако“)

Акрил, 150 x 100 cm

ПЈЕСМЕ | СТЕВКА
КОЗИЋ ПРЕРАДОВИЋ

Стевка Козић Прерадовић

СЛАВЉЕ

*(Остало на плавој свили у
роковнику с ружом розе)*

Доручкујем сунце
Сама, на балкону,
Док страх ми точи сузе
За рођенданско славље

Издах из груди
Врућ као метак
Пали божићње бадњаке
по обронцима Бањалуке

Гдје већ самозвани гости
(на раскошној бјелини брда)
Дугим и кратким цијевима
Доручкују моје срце.

Борик, 6. 1. 1993. на 48. рођендан

ТАЧКА МРАМОРА

Филипу ВИШЊИЋУ

С ивице гробља
до невид-мора
Највиша тачка
црног мрамора

Усред макова
Србију гледа
Гдје ли је Вук
како изгледа

(Нису нас Филипу
макови звали
Вишњића потомци
походе сами)

Седамнаест пјесни
пјевуше селице
Гусле версају
латице у свице

Круни се поље
у пламени мак
Тачка мрамора
вјечити знак

(Нису нас Филипу
цвјетови звали
Учитељу пјесници
долазе сами)

Водом Босуа
коса му расута....
Пој му промукли
попци развукли

За нове треношце
храстови клече...
У класалом зрњу
вијекови јече

Слободан цвијет
похрлио гробљу
А из Босне свијет
сјећа на сеобу...

(Нису нас вјерни
чувари звали
Претку потомци
долазе сами)

У свом Вишњићеву
– л е п о м селу Грк –
вјетар одушевљен
дао се у трк...

Из буна прадавних
опсенарских зора
Слетјела је душа
у тачку мрамора

АРИЈЕ ЛИВНЕ

Ведар и чио, пред рођендан
деведесет и неки свој убави,
док збори о Аушвицу, спутан,
Арије Ливне ћаска и о љубави

„Ко дрвце сам уз решетке бдио
све док неко сличан, госпођице,
кроз прозор се није заљубио
приносећи, у логорску таму,
тек хранљиве крушне мрвице

Али ја сам и даље означен био
Јевреј, са звијездом на рукаву

... Спасио ме је чувар шума...
из логора смрти, судњег дана
кад ме је до слободног друма
у одјећи шумара, извела жена
лично његова, ал и моја дама...“

Арије Ливне, уз диван спокој
као да данас сав живот слави
Тај љубавник, скоро у стотој
ЖИВ, незнанце учи о љубави.

ДО ТРГА СПАСА

Венеција ми данас
Из мутних огледала
капије затвара
Не може небо

С птицом на рамену
Шкакљива дјевојчица
од Светог Марка
до Трга Спаса
нешто чека

Потопљеног стаса
уплашена ноћу
оптимиста дању
нада се и чека

Птицу да полети
у лику човјека
Бога непоткупљивог
да је избави

или до Трга Спаса
Венеција чека
сламчицу љубави
у молитвама мога
и твога гласа

Бања Лука, 17/18. новембар 2019.

ЗАПИС ЗА ВЈЕЧНЕ ДУШЕ

(На вијест о смрти пријатеља)

Под млазом дупле свјетлости
с Петроварадина
видјела сам Десанку
сред плавих висина,
без гласа дјецу буди:
о, Милане! О, Илеана!
(на вијест о смрти
Карпате и Динару збуни
кап панонског океана...)

*Прерано песници – људи!
стижете са земљиног шара
или ме осећај вара...
Можда бежите мени
од неких славних будала?
Праштам им већ три века,
не треба због њих утеха*

Пробудите ми се из бездана!

*Смрт у сну – и, уопште смрт,
није у висину непресушна река
Земља је лепши трон
за вечну душу човека*

...гледала сам Десанку
свуноћ блиједу као сламку
у одразу врло брижне жене
Али, од мојих суза,
(на вијест о смрти Ненадића)
она није видјела мене.

(март, 2021)

ПРИЧА | **ЈОВИЦА
ЂУРЂИЋ**

Јовица Ђурђић

ГОЛО ВРЕМЕ

Танак млаз сунца, провлачећи се кроз прозор, сливао се укосом на зараслу Василијеву браду. Као да је с разлогом изабрао баш њега. Он, већ данима, незаинтересован за све, беше се некако смањио, увукао у себе, потонуо у неке само своје мисли, ако их је уопште било. Седео је напола склупчан и сасвим одсутан, стално ћутећи, погледа упртог у под, у једну тачку. Сломљен до бола, више није личио на себе, на оног здравог, јаког и витког младог човека који се недавно нашао у соби с осталима.

Када би тако седећи оћутао дуже време, устајући повијен као старац, с муком би добауљао до кревета, спуштао се у њега и савијен као штене непомично остајао да лежи, не марећи за остале. Потпуно клонуо, од све те муке која га је нагрисала, није могао да усни, само је погледом тражио тај плави квадрат неба желећи да се, неким чудом, као птица вине у висине.

Ветар је долазио с мора, прохладан и влажан, кропећи тајанственим мирисом свеж предноћни ваздух. Таласи су на махове заплускивали обалу стварајући од капљица вунасту маглу. Настала је нека мучна тишина, свако је био заузет самим собом, замукао, ни глас да затрепери. Осим лепета крила голубова негде на крову и удара таласа о камениту обалу, никаквих звукова није било. Утихнуо је и Арсен, који иначе није шкртарио на речима.

Светислав примети како Василије немо плаче. Крупне сузе су му квасиле лице сливајући се на јастук. Он гурну руком Арсена погледом показујући на Василија и његове окрвављене руке. Тај тешки посао није био за њега и тога дана је једва издржао мучни рад. Често је падао на стене, омамљен врилоном изнад 35 степени Целзијуса, с

напором се дизао и са сапатником поново товарио камење на дрвена носила.

– Он то неће издржати – брижно прошапута Светислав. – Људи из града нису навикли на тако тешке послове.

– Не издржавају ни јачи од њега – закључи Арсен. – Кажу да је професор и да је написао неке добре књиге.

Као и други затвореници, пре нешто више од месец дана, стигао је бродом Пунат с групом затвореника, оним истим смером од Бакра до Голог отока, као раније и они. Дошао је подигнуте главе, витак и усправан, леп и наочит, са неким благим и сетним сјајем у очима. Дочекали су их уобичајеном „добродошлицом“ стари логораши поређани у две колоне, као и све раније затворенике, плувањем, ударањем шакама, песницама, ногама... Светислав се већ био извештио при опонашању лажних удараца, замахнуо би и што блаже спуштао руку на јаднике пазећи да стражари не примете ту његову глуму. Након проласка кроз шпалир, Светислав и Арсен су пожурили да прихвате некога од јадника. Тог дана био је то Василије, испребијан, окрвављен, али при свести. Као да није био сасвим свестан шта се догодило, тупо их је гледао и препустио да га одвуку. Обрисали су му окрвављено лице и положили у хладовину, тешећи га. Потихо су му објаснили ситуацију у логору.

Ујутро, сав сломљен и изубијан, појавио се пред иследником. Светислав и Арсен нису стигли да га поуче како да се понаша и шта да говори. Направио је уобичајену грешку.

– Друже иследничче... – изустиио је и одмах био прекинут.

– Нисмо ми другови, ти си бандит, ја нисам – одговорио је дрско иследник.

– Нисам бандит. Професор сам и...

– Ђути, бандо! – продерао се жутокоси иследник проређених зуба. – Бандит си и непријатељ државе као и сви овде.

Василију се учинило да однекуд познаје тог сувоњавог човека у кожном капуту, али намах схвати с ким има посла и обори главу. Сви су они личили један на другог. Даље је одговарао само шта је питан.

Ведро јутро раног лета од почетка беше врело. На малом пристаништу управо се сидрио брод *Пунат*. Стражари су наредили да се за дочек стари затвореници, као увек у таквим приликама, построје у два реда. Василију се заврте у глави, смрачи, као да се и сам поново нашао у том двореду. Очас придошлице уђоше међу њих и пљување и макљажа отпочеше. Не, он то не може. Не може, па нека га убију. Стајао је оборених руку, само повремено подижући их и благо спуштајући на тела придошлица, али стражарима није промакло то што је неадекватно и пасивно ударао.

– Ти, Василије Симоновићу, одмах да си ушао унутра.

Пошао је, мислећи да можда неће жив дочекати крај поново пролазећи између два реда затвореника. Песнице су га погађале свуда по глави и телу. Тетурао је, падао, подизао се и на крају онесвестио. Када је после, ни сам не знајући након колико времена, с муком отворио једно окрвављено око, друго не могавши, видео је плаво небо и у њему, горе високо, једног галеба који је безбрижно лебдео на ветру. Арсен га је прскао водом и брисао крв неком крпом. Зажмурио је и на то око и препустио се сасвим. И последњи атом снаге чилео му је из тела.

Пролазило је време очаја, сам са својим раздирућим болом, Василије је постајао све утученији, жалоснији, мршавији, испијен, преполовљен. Згађен над самим собом и даље је углавном ћутао, ретко прозборивши по коју реч са Светиславом и Арсеном. У слободно време одлазио је на обалу, сатима седео на некој стени и гледао преко мора на копно. Да би надвладала тај потмули јецај у себи покушавао је да мисли на лепе ствари. Са лицем међу длановима, као међу листовима расклопљене књиге, загледан у море и рибе, покушавао је у себи да слаже риме песме, с намером да је касније запише. Али, то неспокојство које му је разарало душу никако није успевао да смири ни на који начин.

Понекада би устајао и млатарао рукама, као птица, као да ће да полети. Посматрајући га у исто време и зачуђеним и сажалјивим

погледом, Светислав му је хитао у сусрет, бојећи се да сам себи не науди. А када би му пришао на неколико корака, видео је како се шашаво смеје, а потом, када би га приметио, скупљао усне у болну гримасу.

– Ноћас сам сањао мајку – рече када Светислав седе поред њега. – Стајала је доле уз реку, на дну наше уцвале и усталасане ливаде и дозивала ме жалостиво: Василијееее...!

Светислав га погледа и насмеши се не знајући шта да му одговори.

– Очи су ми се намах избистриле, а груди испуниле радошћу. Потрчао сам према њој и у том часу се пробудио. Схватио сам како тренутак бола увек дуже траје од тренутка радости. До зоре сам ослушкивао ветар.

Светислав схвати колико воли тог немоћног човека, који је, као и он, сигурно великом грешком доспео на ово пусто каменито острво. Можда је негде само изговорио криву реч, до јуче и пожелну, па га је неко пријавио и сместио на овај сурови крш. А можда је неко у некој његовој песми криво протумачио неки стих, ни сам га не разумећи.

– Проћи ће и ово, Василије – рече не верујући ни сам у то што говори. – Вратићеш се кући поред реке и мајка ће те дочекати раширених руку.

Погледао га је сажалјиво видећи како је сасвим утањео и свео као биљка на суши. Седели су и даље неми, загледани у дубину мора. Као да су све речи биле сувишне.

Ниско непрозирно небо наговештавало је кишу. Као да се спустило сасвим на хриди, да их покрије и уништи. Море је постало тамноомдро и узнемирено. Негде у висинама чуло се хујање ветра. Одједном се зачуо нестварни пригушени шум летње кише. Ненадано се уз јачи пљусак спустио мрак као густа растопљена смола, али су они и даље остали да седе под тим изненадним проломом, с неким пркосним отпором.

Као што се брзо замрачило, тако се истом брзином небо бистрило као замућена вода потока. Облаци су уминули с краја неба и сунце је засјало као да се ништа није догодило. Такве летње промене времена, које су вековима сапирале и брусиле голо каменито тло, нису биле реткост на острву.

Мокри до коже, нису ни помишљали да се врате.

Василије се подиже, скину оно мало одеће са себе, па скочи у море. Светислав и сам пожури да учини исто. Пливали су у близини обале гледајући у дубини рибе и шкољке.

„Каква лепота!“, помисли Светислав. „У неко боље време певао бих од радости.“

Василије, Светислав и Арсен спадали су у банду. Њихов понос није им дозвољавао да поклекну. Плаћали су високу цену за то, а било је довољно само да уђу у групу ревидираних, па да имају бољи положај, да раде лакше послове и имају неке друге олакшице као затвореници.

Иако се наочи свих Василије сушио као влат, у том камењару где је све одисало шкртошћу и дивљином, својом убогом појавом светлео је као светионик. Мучили су га на све могуће начине, тешким неиздрживим радом у каменолому, честим бојкотима при којим нико с њим није смео да разговара, терањем да хода с таблом на којој је писало: Ја сам издајник... и тако увенуо није дао свој понос и трпео је све то.

Са сваким доласком нових затвореника, због тога што их није адекватно ударао, када би се стари затвореници поставили у две врсте окренути једни према другим, а нови затвореници пролазили између њих, кажњаван је казном званом „топли зец“. И сваки пут би из тог пакленог тунела, у који је враћан, ударан и плуван, излазио све поноснији, али и повређенији и крвав. Колико то он може издржати, питали су се сви.

На вечерњим састанцима, на којима је обрађивана дневна политика, припадницима банде је нуђена прилика да ревидирају своје стаљинистичке ставове. Василије од умора и батина једва је могао да седи, често куњајући оборене главе, а то је била нова опасност да заврши у Петровој рупи, месту за најтеже затворенике, где је смрт била честа.

У тамној ноћи напољу је завијао ветар. Онда је одједном блеснула месечина, као да се просула кроз распорено облачно небо, обасјавајући пожутело Василијево лице. Немирни таласи месечине смењивали су се са облацима. Измучен несаницом и боловима у телу, он се обрадова том светлу. Није волео ноћи без месеца, црне као зрела купина, док је клонуо лежао на кревету. Радовао се свакој звезди коју би приметио у даљини, а када би се небо осуло ројем тих светлих тачкица, његова би се душа пунила као врч.

„Има један призор који је већи од мора, то је небо; има један призор који је већи од неба, то је унутрашњост душе“, цитирао је у себи нечије мисли Василије преврћући се у кревету, али, у кошмару различитих мисли, никако није могао да се сети чије је то.

Окренуо се поново на бок и наставио да

зури у тај светли квадрат и месечину. Остали у соби су спавали, неко је хркао, неко бунцао, неко стењао и потихо дозивао бога.

„Живот је оно најбоље и најдрагоцјеније што човек има. Али шта ће ми овакав живот? Ко се то поиграо нашим животима? Шта сам то ја као божји мрав скривио да испаштам све ово? Има ли краја овој патњи?“ Стотину питања на која није налазио одговор врзмало му се по глави. Због болова у ногама и рукама често би застењао, покушавао да пронађе бољи положај на лежају, али никако није желео да се одрекне погледа на прозор и светлост облачног месеца.

Василије је данима с осталим затвореницима радио у каменолому. Металним штанглама одваљивали су стене, слагали их на дрвене носилке и често, без икаквог ваљаног разлога, по двојица преносили с места на место. Уз кише, буре, несносне врућине, радили су потиштени, жедни, изнемогли. Често би се неки од затвореника напросто срушио од изнемоглости. Односили су их да се одморе, а чим би мало живнули, враћали на посао. И сам је осећао да неће тако још дуго, али је трпео, радио, падао и устајао.

Стојећи на обали, загладан у плаветнило мора, Светислав једног дана примети како му се Василије приближава кораком уморног старца. Његово мршаво тело бивало је сваког дана све жалосније. Беше као сенка.

Приближивши се сасвим, не рече ништа, само стаде уз њега и сам настави да гледа у таласе који су запљускивали стене. Лице му је имало неку светачку озбиљност, испосничку мирноћу, упалост образа и жутило. Као да је сишао с неке старе иконе. У кристалној светлости дана личио је на бога који је управо сишао на земљу.

– Опет сам сањао мајку – рече не подиговши главу. – Дозива ме сваке ноћи.

Светислав примети како му брада подрхтава а једна крупна суза клизи низ образ.

– Amor matris* – пројеца.

Светиславу се и самом стегну нешто у грудима, отежа као туч, уздахну не могавши да каже ништа.

– Она зна да се нећу вратити, зар не? – упита и сам себи одговори. – Да, она то зна и осећа.

Светиславу дође да крикне, од очаја, од немоћи, од неизмерне туге која га беше заледила. Погледао је Василија и схватио да му се заиста примиче крај. Већ неколико дана није одлазио у каменолом, јер су и

целати схватили у каквој је ситуацији. Пустили су га да луња по острву, остављајући га да скапа у неком прикрајку.

Идуће ноћи, ослушкујући плаху кишу, Светислав је чуо како Василије немоћно јечи и стење у кревету. Пришао је, ставио му руку на чело и осетио како има високу температуру. Позвао је лекара који је дошао, мало се промувао око њега и отишао.

Сваког идућег дана Василије је изгледао још лошије. Једва је дисао.

Једног блиставог сунчаног дана, дана који је враћао радост у тело, у усидрени брод уз обалу уносили су Василијево тело.

Када је мотор забрундао и заорао морску бразду, Светислав, Арсен и група затвореника само је немо стајала и погледом испраћала тог сиромашка који је свенуо с поносом, ниједним поступком не желећи да попусти својим мучитељима.

* Мајчина љубав

Акрил, 150 x 100 cm

ПЈЕСМЕ | ГОРАН
ШАУЛА

Горан Шаула

ВИНОВОД

И догоди се
С нечастивим се погодисмо:
Он чашу вина до краја века
С нама дели
Ми сечемо виноград... стар је, вели
Имате га од давнина
У чокот завијен змијски окот
Више се не трси трс
Грозан је грозд
И лоза је баш онако, скроз, нема јој лека...

Заборавите, каже, где борави истина
За препуне трезоре богиње Артемиде
За воштану фигуру уснулог светог Трифуна
Приде
Сваки дан по један кукољ и клас
У хлеб насушни
Шарене лаже у глас
И псе чуваре од пластелина
Пре зоре што ждери кокоте
Од древне теракоте...

Дуго смо оклевали даровима збуњени
А кад смо коначно ушли међу чокоте
На нове окове пристали онако снени
Носећи поносно ножеве, секире и бат дрвени
У сну нам се јавила широка вена црвена
Виновод Цара Душана
Рука пружена од Велике Хоче
До Призрена
Без лозе празна презрена
Преко златног путира прашина
Око виновода ливада безмерна
Пасе стадо без пастира
Свуд около конци
И мртва тишина...

Тек ту и тамо неко на концу
Полако помери овцу по овцу...

ALTER EGO

Ко се то игра
Са нама
Брате
Чија то игла
Боде
Балоне плодове воде...

Откад нас близина
Облизни
Они нас прате и брате
Трагове крви бришу
Као гумицом
Оног који се први растао
С пупчаном врпцом
Пишу под Каин
Другом
Против болова дају кокаин
Па га даве слепом улицом...

Клизим у поноћ
Низ блатне сате
Док зовем те
Брате
У помоћ
Да ли ти расту
Зазубице
Брате
Братоубице...

VI СОНЕТ ИЗ СОНЕТНОГ ВИЈЕНЦА „ХОД ПО ЖИЧИ“

Врата са припрате бачена крај пута
Рециклажом лажи столарију нову
Велики нам столар постави на крову
Пролазе векови, ко излази – плута.

Не бесмо кад јесмо, нови у основи
Житу виловитом тражисмо смисао
Док је под ловором песник издисао
Јутро се будило у сањивој сови.

Постеља у трњу, од корова свила
Имена времена, траље од сивила
Нада у бесмртност, скренута минута.

Годишња су доба варка, привид, проба
Ништа не умире, вадимо из гроба
Рађа се иверје, мати крошња жута.

ЛОЗА БЛАГОРОДНА

Јесен је... Песник у пратњи чворака
Пред њим бескрајна алеја гроздова
Чује се лепет крила, бат корака
На јутрењу је и јато дроздова...

Данас, о, данас... Сутра већ је касно
Сваки створ живи за зиму се спрема
Косова песма одјекује басном
Ветрови броје лишће које дрема...

Као дим танак са поспане ватре
Магла полако диже беле гатре
Зрно по зрно у небеса лети...

Земљицу рујну оковаше негда
И сад је воде тамо где су клети
Под будним оком ослепелог леда...

ТРАЖИМ СЛОВО

Тамо где беше бојиште
Врана до вране, рана преко ране
Тамо где руше огњиште
Врана до вране раме уз раме
И вриште...

У колу се виловитом
Сакрило
У суви се лист само завило
Страшним се шилом сашило
У гнезду се орловом
Заорило
Законоправило...

Било не било тамо и овамо
Оловком и оловом
Крилом или иловачом
И овом и оном мртвом и живом
Словом и жилом жањем
Над мрвом соли и погачом
Жарим се и стражарим
Змијањем
И Стражиловом...

ПРИЧЕ | СЛОБОДАН
ЛЕПИР

Слободан Лепир

ЧОВЈЕК ЈЕ ТРОШНЕ ГРАЂЕ

Човјек је трошне грађе. Руни се и осипа. Још се не роди, а то почиње (научно доказано последице једне дискусије, која је трајала три дана у парку испод аркада).

И већина стијена је јача и постојанија од човјека. Зато је његов приказ у камену (некад је у првом плану лице, а некад тијело), вјечнији и потентнији од оног кога приказује.

Али не може сваки човјек бити исклесан. Да је тако, свијет и његова историја били би тако једноставни. Људи не би имали времена ни за љубав, ни за рат. Само би камен клесали и једни другима позирали. Цјелокупна филозофија и историја свеле би се на сироту естетику. Људи би били подијељени на двије класе, које никако нису супротстављене; на клесаре и на моделе, поподне би мијењали улоге, тако да нико никоме не би могао приговорити експлоатацију и тлачење.

Али да је тако, вјероватно би досад биле исцрпљене све залихе камена.

Пред нама би био дуг период размишљања и колебања, јер не бисмо имали шта да радимо и земљина кора би била много тања. Тешко да би могла издржати терет нас самих; живих+исклесаних.

УЛАЗ-ИЗЛАЗ

Концерт Пети Смит у нечем што је некад био Нови Сад, рецимо прије неких 1500 година. Гледалиште је било у тами и прекривено лишајевима. На први поглед личило је маскирној мрежи. Кад сам сишао у партер са клизавих трибина, упао сам до паса у желатинозну масу – мноштво појединачних стабљика лишајева и тек понегдје стршао је струк сасушене папрати. Звук из појачала обарао је стабљике на тло, а оне су се упорно подизале са стомама које су зијевале за трептањем свјетала на позорници. Чинило се да је плес немогућ, скокови, незамислив напор. Пети је изгледала много старије за својих 1560 година, а пратећи бенд је био састављен од три младе хоботнице, које су за вријеме цијелог концерта, слободним пипцима, гацале по позорници и на тај начин пратиле Пети док је пјевала своје популарне пјесме и пјесме својих узора. Пети се препустила животу и није било оног сјаја у очима; подивљало цвијеће и трава, слободно су расли из ње, раније их је барем маскирала саксијама.

Намјерно сам се задржао дуго последице концерта и посматрао како помоћно особље (двије офуцане лигње и мјехур обрастао чекињама) распремају позорницу – уклањају појачала и скидају низове расвјетних тијела. Звукови које су пуштали сугерисали су да се међусобно шале.

Желатинозна маса из партера је лагано истицала као сапуњава вода из каде. Полако се откривао под прекривен типкама распоређеним према скицама кориштеним за снимање једног старог и јефтиног SF-филма, чији сам наслов знао, али га се не могу сјетити, па да ме убијете.

ПОДЈЕЛА УЛОГА

Поводом смрти Светозара Глигорића, државна телевизија је емитовала пригодни филм, „Седми печат“ Ингмара Бергмана. Ја сам се уживио у лик витеза, што није било тешко, јер сам у стану био сам. Дјеца су отишла на колаче, а жена је вјежбала у Хору Словенаца.

Бергман је, по мом скромном мишљењу, погријешо приликом расподјеле улога – улогу смрти игра старији ћелави господин са смислом за шалу, који би за ту улогу више одговарао да је филм снимљен у боји. Овако, Смрт је, на неки накарадан начин, озбиљна и вриједна поштовања. Чак и сјенку баца, при крају филма, кад куца на врата. Пародија саме себе.

Још нисам стигао провјерити у шаховским приручницима позицију на шаховској табли – Аљехин или Капабланка. Вјероватно би Деер Вле на мјесту витеза однио побједу. А јадна Смрт би морала признати пораз од досад нагомиланих искустава и знања.

Што се тиче подјеле улога породици путујућих глумаца, мораш стварно бити кретен да би Бергмана критиковао.

РЕГУЛАЦИЈА САОБРАЋАЈА

Мноштво је семафора на путу до истине. Рецимо да су ти семафори увијек исправни и да се њихов режим рада не мијења са сваким избором новог министра саобраћаја, опет би пут до истине био тегобан и пун прекида, станки и запрека. Опет би нам истина била тако далека да би се удаљеност до ње мјерила свјетлосним годинама. Била би недостижна или би се чинило да је таква.

Нестрпљивим и поштеним се често чини да је истина тлапња. Они стрпљиви служе се лажима и преварама да до ње стигну, али ни то не помаже.

Да ли би кружни токови на путу до истине имало помогли?

Стварно, не знам.

Акрил, 80 x 60 cm

ПЈЕСМЕ | МИЛАН
РАКУЉ

Милан Ракуљ

ДЕВЕДЕСЕТ ДРУГА

супрузи Ољи, рођеној 1992. године

Деведесет друге, баш кад сам кренуо у школу
распала се земља у којој сам рођен.
Учило се по старом,
а радило по новом.
Моји хероји били су прваци свијета:
Југа, Миха, Дејо, Панчев...
био сам срећан због Црвене звезде
а тужан јер је почео рат.
Отац ми је отишао у војску
и слику како се први пут
у униформи удаљава од куће
док дуго стојим крај прозора
никад заборавити нећу.
Толико сам био изгубљен
а нисам ни знао да си се родила ти.

Деведесет друге погинуо је Синиша.
Био је један од мојих првих комшија
и имао је само осамнаест.
Погођен је, чуо сам, из снајпера
док је читао стрип над земуницом.
Његова мајка Дева
три дана је ридала из дворишта,
а ја сам плакао у себи
гледајући слике моје прве раје и мене.
То је усликао он, који нас је увијек чувао
и учио да играмо фудбал
на полусеоском стадиону.
Сви који су ми били важни, уосталом као и ја,
живјели су прекопута.
Слабо шта сам тада знао,
а поготово нисам имао појма
о томе да си се родила ти.

Деведесет друге растурао сам кликере,
фасада куће ми је била изрешетана
попут земље пуне роша.
Чекајући крај узбуне да изађем напоље
и у преораном бетону сакупљам гелере
постајао сам фаца,
јер сам тако први уловио лептирицу.

То је онај врх гранате
 који мало ко је и касније имао.
 Кад је једном погодило у школску салу
 играли смо се ратних шверцера,
 украли смо скије, поломљени козлић
 и неколико кошаркашких лопти
 које се нису пробушиле од детонације.
 Уједно, то је била и наша највећа акција.
 Стварност ми се урезивала у машту,
 јер ни слутио нисам да си се негдје родила ти.

Деведесет друге једино ми, дјеца,
 знали смо да направимо неко весеље.
 Хаубице су нам биле бубњеви
 а рафали гитарски рифови.
 Само када се зачују сирене
 и кад нам очеви дођу са ратишта боравили смо кући.
 Породице су нам биле обузете бригом,
 па смо на улици учили о животу.
 Главни предмети били су историја ратовања
 и физичко васпитање.
 Они најслабији увијек били су голмани или њихови,
 а они најјачи, зависи од игре, нападачи или наши.
 Лопте и дрвене пушке били су грбови и симболи
 дјечије одбране од зла,
 тврђаве у тврђави, градови у граду,
 државе у држави и свјетови у свијету.
 Зло је ипак трајало још коју годину нашег одрастања.
 Чуо сам да слично било је и овдје
 гдје сам касније дошао и у право вријеме сазнао
 да си се родила ти.

Деведесет друге, тад док сам ходао по жици
 у болници гдје рађала си се ти,
 инкубатори су били без кисеоника.
 Дванаест твојих могућих будућих другара
 ту гдје си први пут угледала свјетло дана
 умрло је не проговоривши нити ријеч,
 не направивши нити корак.
 Због тога никад, док улицом ходам
 крај њиховог споменика,
 не размишљај о незнању
 нити мислим да је данас лоше.
 Помислим ко ли је све тако удесио,
 док је пробијан коридор живота
 и док су анђелима одлазили мали другари
 да си могла без свега што ти је фалило
 како ја сада не бих могао без тебе.
 Можда је себично,
 али данас имам само једног хероја
 захвалан небесима, откад нашла си ме ти.

ДОКАЗ ПОСТОЈАЊА

Мајци

Можда је касно сад да ти пишем
 више те нема да ме питаш
 „зашто не напишеш пјесму о мајци”,
 умрла си поред два сина и мужа
 а они су несигурни свјedoци
 док се надају да је и то било можда
 и да ће те некад у вјечности срести.
 Један од те тројице можда био сам ја
 који ће ти и тад рећи - мајка је пјесма
 нема потребе писати пјесму о пјесми,
 а ти ћеш ме, опет можда, чути
 и са мном о било чему поново пјевати.
 Можда су живот и смрт обичне лажи
 јер све је нечим условљено,
 несигурно, под знаком је питања
 и потпада под ријечцу „можда”;
 можда је доручак појео нас
 а не ми њега, па отуд и болест,
 можда земља влада над нама
 а не ми над њом и ето ти муке,
 можда не пролази вријеме него ми
 па понекад догурамо и до старости,
 можда су наша тијела само посуђена
 из ормара космоса, природе, Бога...
 Да, све је нечим условљено,
 несигурно, под знаком је питања
 и потпада под ријечцу „можда”,
 једина као доказ постојања
 људи и свијета
 увијек је стајала љубав мајчина.

ОВАЈ СВИЈЕТ ЈЕ ПРОПАЛО МЈЕСТО

Овај свијет је пропало мјесто
 из гомиле полусвијета гледам
 он чека мрве да падну под сто
 ја ту више немам шта да чекам

мрве падну када господари
 заврше са преобилном гозбом
 тад фукара подмеће фукари
 а ови се наслађују зломом

масте брк док сиротиња раја
 псеће цвили на обичну коску,
 на секс и на слободу сношаја
 спала борба за слободу људску

морталитет гази мале земље
 као спас стижу им геј параде
 бригом ударају на весеље
 државе, суда, попове браде

великани немају проблем с тим
 њих брину модерне камиказе
 воља и труд у пепео и дим
 заједно са жртвама одлазе

о банкама и рату причати
 то не значи ни труна за силу
 са свих страна хрле емигранти
 измијешани ко карте у шпилу

овај свијет је пропало мјесто
 викао сам ко свједок из масе
 поправљајмо га — ја сам пјесник што
 први стаће пред све те ужасе

то наивно говорио сам некад
 док расипао сам снагу и дар
 пропаст свијета боли кад си млад
 касније те заболи она ствар

све могло је поштеније, боље
 лопту преузеће покољења
 сачувасмо само дупе своје
 прије задњег збогом — довиђења.

ПРИЧА | РАДАНА
ЛУКАЈИЋ

Радана Лукајић

ЈУТРО ЈЕДНЕ МАШЕ

Маша полако затвара улазна врата да не пробуди Милоша, али врата увијек подмукло зашкрипе, увијек шкрипе, узалуд је подмазивати шарке, мисли Маша, и не зна да врата сасвим безазлено, али сасвим, зашуме као и свака друга и само у њеним ушима то звони као цимбале са не зна се којом резонанцом јер страх да се синчић не пробуди ствара буку од кваке, од рајсфершлуса на чизмама, од даха који задржава да не забруји. Милош ће се пробудити, сигурно је, он зна и у сну тренутак када мама излази из куће, и буди се, и тражи топли стомак, руку на образу, дојку. Плакаће истим плавим очима маме Маше и исте сузе имају Милош и мама Маша, не зна то она, подједнако су чисте и сливају се и сијају са ириса плавог, бескрајно плавог. Маша се спушта низ степенице, улази у кола, обавља све оне научене радње као сваког јутра од понедјелјка до петка, тијело је топло још, од кревета и Милошевог склупчаног тијела, од сна који се негдје још растакао између спаваће собе и умиваоника. Као неки дим развлачио се по соби, сада и по јутру док је зурила у ретровизор, и већ је сан постајао далеки одјек неког другог свијета, претакао се у јутарњу механику која је лагано масирала удове и тјерала адреналин као струјно коло по цијелом тијелу. Литаније истих мисли кренуле су с молекулама адреналина: од не пробудити Милоша, до не закаснити, не мислити о томе и томе, мислити о томе и томе, послије чекирања назад, да и још и то, па како је могуће да сам заборавила. Трака се одмотава, мисли мисли мисли, откуд толике мисли, лијепе се као на ону љепенку за муве, лијепе једна по једна док не постане црно као

грозд. Први семафор. И копрцају се мисли на љепљивој бандроли, и умиру ту, али не одлазе, трака је ту, њише се са умрлим и новим мувама, никуд се не мичу, као да оживљавају сваку ноћ и поново трака и љепило и поган приказ. Механика покрета прати динамику салијетања мисли које безобразно висе, чак и кад су одмишљене, лешине које васкрсавају заједно са јутром, воле јутро, о како воле јутро и онај полусан и омађијаност од јутра које тек што је покренуло тјелесне сокове, и ето, салијећу савјесно на траку која је ту, баш на видљивом мјесту, негдје између мозга, срца, сна и јаве и већ су Маши огаван приказ. Растреса главом, покушава да се усредреди на јутро, на окерно-плавичасту измаглицу сувог децембра, на коловозне траке, мијењање брзина прати онај звук мотора који као да даје такт нарастању дана и ројењу мува и мушица. Машине плаво-плаве очи, са зером зеленкасте ако се добро загледате или ако је јутро жуће, полако се пуне тугом, страхом, зебњом, бригом, и ево молитва нагонски отпочиње. Ох, молитво моја, ето је свијетли као кандило на исток окренуто и тамо Маша окреће главу и у магновењу ишчили и онај зуј мува и нема љепљиве траке што виси пред очима, сад је вријеме да је скинем, одмотам са главе, из главе, отвори прозор Машо, Господе, помилуј, баци све то напоље, Господе Исусе Христе, ево ево још мало, али... не иде. Слијепљени прсти, нове мисли, на нову траку. Море Машу као Мојре туђе боли, умирања, преваре, страх и журба. Мори Машу и зебња од хладне куће, није скупо подстанарство, задовољна, али кућа хладна и дрва не загрију све и Милош кад иде на

ношу онда ће се прехладити. Господе Исусе Христe, Сине Божји... И Маша говори себи да је била зла онај дан, да, то је то мржња, не не не правдај се, Машо, осјетила си како је не волиш, реци како јесте, мржња, мржња те ујела за срце, бори се, Машо, лоша си. Мало помало, корбач грижње савјести трампи за наду у опрост, и ево је опет како се смијуљи синовљевим локнама што су нетом прије вириле с јастука. Извјесност да је мајка даје свему неизрециво другачији смисао. И ето намах све у тренутку као да се сакрије у неке кутије, све те муве, само кад помисли на то да је потребна том бићу што се кроз њу спремало за Велику авантуру. Ево је, већ је близу Академије, и сад је уједа за срце њена некреативност, изложба, ето оставила ју је у неку ланицу априла прошлог, одатле је зове изложба, мргодно гледа, а ниједна нова скица, ниједно ново платно, све копни од мува и свакодневног обртаја плоче, чак и кад одсвира лонг-плејка остане она игла што шкрипи у празно.

И тако већ уљуљкана зујем мотора, мисли и немисли које су јој сасвим распршиле поспаност с првом траком љепљивом, тамо негдје код другог кружног тока, стиже Маша на паркинг плаве зграде. Само да се пријави, па опет назад. У згради у којој слика своја платна и дијели скице и ради као „универзитетски радник“ треба да се јави на радно мјесто и онда када неће држати наставу. Челусти бирократске аждаје постала је опасно алава. Бесмислице жваће с посебном насладом и подригује буљук норматива које испоштовати ваља. Авај. Маша не мисли о томе додуше, можда ћемо изузети, или подвући с коментаром на маргинама „избацити, нема везе с Машом, ја коментаришем, ух, опет ми није право и опет бих да мијењам РЕД“. Чекирање, добро јутро добро јутро, да ли да идем у атеље, али тамо је већ заузето, класа тог и тог, да ли да одем код шефа одсјека и напoкон кажем, али кажем све, покушаћу смирено... Не, Машо, не сад, у петак, онда, Боже, имам ли право, јесам ли горда, ја да се усудим, па сви ћуте, Боже, ти не волиш бунтовнике, да ли сам бунтовница, и сам видиш... видиш неправду. Опет се наметљиво уплићем у Машино јутро: не зна наша Маша да правда преживљава као слијепо цријево и да само беспотребно чучи ту негдје у утроби, она је сјећање на неку функцију нечега од некада и неки

смисао што нам се у ДНК још снебљиво ковитла. Правда овог свијета је контрадикција у терминима, парадокс прости, јер овим свијетом не влада Праведник, него Отпадник. Па како онда... Маша се опет снујдила у себи, све то боли, али опет се пали кандило, Господе Исусе Христe...

Поново назад, иста путања, боја јутра још иста. Чуди се наједном она, па како већ, гдје сам, не зна кад се пробудила на путу од куће до Академије, да ли је будност то кад су ти очи отворене и имаш мисли које можеш лијепити на траку или свјесно зурити другдје и обављати све оне радње које у сну не можеш него су дате и задате и готово. Контролишем мјењач, а мисли, мисли... одузеле су ми призоре јутра, и осјећаје, да, оно кад се кола угрију и некако си ушушкан иза шајбе и клизиш клизиш на гумама, као некад на санкама и још снијег кад шкрипи, тако и ова кола, ето, возе ме, слушају и могла сам да се осјећам овдје као у балону, али...

Поново степенице, и квака, сад клизе врата, нема врата, нестала су од гагага и мама је ту. Мама. Мама. Мама. Плаве очи су размакле простор. Четири плава ока расточила су предмете и плутало је све у некој ружичастој измаглици која се плавила од четири ока. Ту сам, осјећа Маша. Ту сам гдје треба да будем. Све бриге, товари туђи, њени, натоварени, набијени, претоварени, све се сасуло у капљице ничега, пјеница тек танана која је плутала на некаквој барици далекој, нестварној, у некој иној стварности. Муве, штафелаји, правде, неправде, боли, кривице постали су носивији од папирних марамица у преградку торбе. Милошеве бијеле ручице постале су мједени носачи једног другог свијета. И Маша, она Маша од прве шкрипе баглама и од свега што се у некој мутноћи јутра стварало у њој и око ње, и она је ишчилила, расула се у некој чудесној дисперзији да би се скупила сасвим у једној тачки, ту, у сусрету четири плава ока и у оном нечему што је пулсирало као неко сунце између њеног и Милошевог срца. Спале су мађије са лонг-плејки, муве отклизиле са љепљиве траке и ето је, скврчена од празнине и откапаног љепила и попут неког патрљка најбеспотребније беспотрепштине, љуљала се у празно. Тренутак се истезао у неку вертикалу која је почела спирално да се окреће и испунила простор, у тијелу, изван тијела, све је постало попут етера у коме су

стајале четири свијетле галаксије. Плаве. У том простору без простора Маша је осјетила да постоји. Да једино што заиста ЈЕСТЕ јесте та ружичаста измаглица која се вртила и вртила, весело а опет лагано, укидајући све, па чак и њу саму. Молитва без ријечи. Захвалност је била ткиво те нематерије, љубав је носила све заједно. И њихала садашњост која се оваплотила из погледа мајке и сина.

Трајало је. Да ли је права ријеч трајати? Не, напосто је бивало. Немјерљиво било каквим овоземаљским временом. А онда... онда је нешто пукло. Нека бука је укинула плаву чаролију. Бука до хиљаде децибела. Из Машине торбе. Телефон је грлато звонио своје тититити, упорно, несмиљено, потпуно несвјестан да је скаречно преплашио читаву једну свјетлост, да се распршила једна волшебна створена димензија истинитости. Све се опет ширило и постајало круто и грубо, канабе и сто и фотеља све се сручило наједном у просторију, треснуло онако кабасто. Спирална вертикала љоснула је под патос. Нестала. Маша је у чуду зурила у простор, звук телефона је долазио полако до свијести, као сирена ватрогасних кола хучало је и завијало на све стране. Сребрнкаста метална плочица извирила је из преврнуте торбе, врштала као најљућа и најгладнија беба. Милош је загњурио главу у мајчина кољена као да је хтио да је одбрани од свега што није било оно нешто између, она чаролија сусрета два пара плавих очију. С гласом из справе Маша је упадала опет у нешто тешко, као да је имала каљаче тешке, пуне слијепљеног блата. Да да, заборавила

сам да ти донесем, ух, како сам заборавна, извини, наравно. Полако је почело да зуји. Опет зуј исти, исти осјећај љепљивости на чему остаје то нешто, мисли, бриге, морања. Мрак је неки опет гризао за срце, Машо, како си само неодговорна, шта је теби... Мама, звао је Милош. Мама. Маша је зграбила сина и чврсто га стисла уз себе. Хтјела је да се склони од мрака. Мислила је да је мрак у њој. И плашила се те таме више него Милош оне друге, када се угаси свјетло у спаваћој соби и почну да плешу којекакве сподобе из већ одсањаних дјечјих снова.

За крај, опет својатам њено јутро: варала се Маша модро-модрих очију. Мрак није био њен. Муве су стари трик. Увијек пали. Мрак је долазио са матрице на којој су се снимале све плоче, углавном исте, за сваког од нас. Али Машине битке с црнилом већ су биле побједа. Није то знала. Свјетло у Маши јаче је од пипака тмине. И сваки час може да начини чаролију, чаролију невремена и љубави. Само треба да погледате њезине очи и вјероваћете ми на ријеч. Маша може и вама да укине мрак, да вас подсјети на неке дубине, висине, чистине које озаре дан. Не треба ништа ни да каже. Само да буде, попут оног тренутка ружичастог плаветнила у соби, тренутка који казује исконску смисленост живота. Има Маша, не превише истина, али ту су негдје око вас... само им се дубоко загледајте у зјенице и знаћете. Знаћете да отварају двери наде, радости, наде опет и захвалности. Све те Маше, нестварно ревне да избришу сва црнила која се лијепе за капке, за мозак, за срце како би остала сама Свјетлост.

ПРИЧА | СЛАЂАНА
ЈОВИЧИЋ

Слађана Јовичић

ДВОСТРУКИ АРШИНИ

Стојим на аутобуској станици. Новембарско јутро које је још увијек ноћ. На небу млади мјесец, танки срп у измаглици. Провјеравам да ли ми је у торби кључ од школе, УСБ без којег не могу штампати припреме за часове. Доћи ћу у малу, сеоску школу прва, уписати часове и припремити се за наставу, а потом ћу скухати кафу и чај. И чекати. Прво директора, па моје двије колегинице. И тако из јутра у јутро. До петка. Петку се радујем јер иза њега слиједи субота, када ћу моћи писати (моја ментална терапија), а недјеља је предвиђена за припреме за понедјељак, понедјељак за уторак и тако опет до петка. Радим по уговору и моје име нигдје више не стоји, осим у том уговору.

Скраћеница проф. поред мог имена. Не осјећам се тако. Ја сам мала учитељица. Пушим цигарету на станици. Гријем руке. Наилази аутобус. Свјетло у ноћи. Аутобус стар више од тридесет година. Још се код нас возе такви аутобуси.

Улазим. Поздравља ме позната жена. Знам је, али не знам одакле. Виђала сам је често у граду, у својим свакодневним шетњама, лутањима и тражењима. Жена на бициклу са окаченим врећама на гувернал. Лијепо ме поздрави и насмије се. Насмијем се и ја и поздравим љубазно. Али када се вратим кући, не знам рећи мајци ко је та жена која моју мајку свакодневно поздравља. А мене срамота да је питам ко је.

Она у аутобусу сједи на првом сједишту до возача а поред ње неколико празних великих посуда.

Љубазно ме поздравља возач. А жена пита за моју мајку:

– Је ли ти мајка покретна?

– Добро је – одговарам ја.
Распитује се за здравље моје породице. Све их зна.

А шта ја њу да питам? Ништа не знам о њој.

Ја тако мало знам о људима.

Возимо се у ноћи које полако прелази у магловито јутро.

Изразим из аутобуса. Пола седам. Испред школе амбуланта. Некада је све то била школа. Када је било више дјеце. Када су ова мала бића пунила ове велике учионице. А сада сви ученици од првог до петог разреда могу стати у једну учионицу.

Улазим у школу у коју још нико није дошао. Прва долазим овамо и посљедња одлазим, јер морам сачекати аутобус који ће ме вратити кући.

Сједам за компјутер. Штампам припреме за други и четврти разред основне школе. Комбинација у једном одјељењу. Шест ученика у другом разреду и три у четвртом. Укупно девет ученика у једној учионици. Од девет ученика, четворо њих одлични, двоје просјечни и двоје – два слабија ученика. Какав нам је просјек? Изнад просјека. Добра дјеца. Како ће их школа васпитати? А како друштво?

Написала сам припреме. Осмислила наставне листиће. И пишем ову причу. Зауостављен тренутак у времену.

Дежурни сам данас и сутра. Звоним за крај наставе. Купим своје ствари, закључавам зборницу, изводим ученике из школе и водим их на аутобуску станицу. Ова дјеца путују аутобусом. Она су научена да буду велики људи. Али их ја пратим. Долазе два аутобуса. У први улази већина ученика. У

другом путујемо два ученика и ја. Они се међусобно боре ко ће први ући у аутобус. Смирујем их. Данас ће први ући један, а сутра други ученик. Улазим посљедња.

Долазим кући. Пролазим испод винограда. Лишће је опало. Јесен је.

Испред куће бицикл. На степеницама мушке ципеле. Неко је дошао мајци да је обиђе. Улазим. Учим се поуздању. Као моји ученици који су на почетку плашљиви, плахи, а онда постају весели, спонтани, раздрагани. И ја са њима.

У мрачној соби са полуспуштеним ролетнама на прозорима сједе мајка и жена из аутобуса. Поздрављају ме и настављају причати о прошлости. Њима су сјећања на оне што су отишли све што је остало у животу. Присјећају се. Жена из аутобуса ме пита да ли се сјећам њене покојне кћерке. Сада знам ко је жена из аутобуса. Мајка моје покојне другарице, прве другарице из раног дјетињства која је отишла у својој седмој години.

– Сјећам се – кажем ја.

Лажем. Један лик кроз маглу. Заборављено лице.

Пролазе слике из дјетињства док гледам ову жену.

Опраштају се. Жена одлази.

– Да знаш шта нам је све донијела. Поврћа двије велике вреће.

– Ах, поврће...

– Како можеш?... Знаш ли да је ова жена мученица? Колико је њој требало да то поврће засади, окопа, залива, да побере, да ископа, да теби донесе на бициклу?

Угризох се за језик. Колико вриједи туђи труд? Ми знамо само за овај наш.

Постоје ти двоструки аршини којима мјеримо двоструку бол.

Нашу и туђу.

Двоструки бол.

Двоструки труд.

Двоструко залагање.

И аршини двоструки.

Акрил, 120 x 100 cm

Акрил, 140 x 80 cm

Критика

- Ранко Рисојевић **НОВИ ПРЕВОД МАГБЕТА**
(Вилијам Шекспир, *Магбет*, превод и препев Душко Пувачић и Коља Мићевић)
- Берислав Благојевић **О ЈЕДНОМ ЗНАЧАЈНОМ ИЗДАВАЧКОМ ПОДУХВАТУ**
(Изабрана дјела Светозара Ђоровића у три тома, приредио проф. др Душко Певуља)
- Јованка Стојчиновић Николић **ДУХОВНЕ ВРИЈЕДНОСТИ ЈЕЗИКА, ПИСМА, ВЈЕРЕ И ТРАДИЦИЈЕ**
(Цвијетин Ристановић: *Огледи, бесједе, есеји*)
- Недељко Зеленовић **ТРАГАЊЕ ЗА ЧОВЈЕКОМ И ПЈЕСНИКОМ**
(Радослав Милошевић, *Страх и свемир*)
- Момчило Голијанин **БОЛНЕ УСПОМЕНЕ** (Анђелко Анушић, *Легенда о в(ј)етром вијанима*)
- Жељка Аврић **ПОЕЗИЈА КОЈА СЕ НЕ ПИШЕ, НЕГО ЖИВИ**
(Милан Ракул: *Разгледнице из трећег свијета*)
- Валентина Вулић **„СВЕМИР УНУТРАШЊЕ ЗВОЊАВЕ“ или „ПОЕЗИЈА ПРИЗИВА РЕТКЕ АДЕПТЕ“** (Приказ књиге *Змија олује* Виктора Радуне Теоне)
- Тања Којић **ПРОЧИТАТИ ИЗМЕЂУ РЕДОВА**
(Вељко Петровић, *Писма 1904–1964* (приредили Соња Боб, Стојан Трећаков, Владимир Шовљански))

Ранко Рисојевић

РАНКО РИСОЈЕВИЋ | НОВИ ПРЕВОД МАГБЕТА НА СРПСКИ ЈЕЗИК

(Вилијам Шекспир, *Магбет*, превод и препев Душко Пувачић и Коља Мићевић, „Средња земља“, Београд-Земун, 2021)

Пред нама је књига коју ће свако доживљавати на свој начин, рекло би се као све књиге уосталом, али ова је уз читалачки доживљај и стручну процјену, оптерећена назнаком: „Ова књига је посвећена успомени на Душана и Кољу и на њихово пријатељство које је непрекидно трајало више од пола века“. Ову назнаку ставио је издавач, заправо родбина и пријатељи преводаца. Стицајем околности, када се кренуло у овај издавачки пројекат, преминуо је Коља Мићевић, док је Душко Пувачић преминуо прије четири године. Али превод је рађен много прије, као посебна наруџба редитеља Боре Драшковића, који је планирао да уради телевизијску верзију ове велике Шекспирове трагедије у новом преводу и редитељском читању. Зашто није дошло до тога – није познато. Али књига је пред читаоцима, док се њено појављивање као и све оно што је везано за њу може свести на народну изреку: „Човјек снује, а Бог одлучује!“ Читаоцима је сада свакако важније да имају могућност новог превода Шекспирове драме и новог њеног читања од стране преводаца. О томе и овај текст говори.

Пошто је за мене прича о књизи *Магбет* више од њеног пуког приказа, стручног или само читалачког, нећу се држати никаквих строгих образаца, јер само њено присуство и узимање у руке отвара, за сваког пријатеља преводаца, бројне асоцијације и приче у причи. Наравно, сви смо ми и Андрићевиђаци који је причу у причи уздигао на највиши ниво. Почећу од Душка Пувачића, Бањалучанина, кога сам упознао тек пошто сам дошао у Бањалуку и откривао њене битне

становнике, прошле и садашње. Ту је веома значајан био Коља Мићевић и сви они који су били његови битни пријатељи, међу које се убрајао и Душко Пувачић. Он је живио у Београду, учествујући у књижевном животу великог града о којем смо сви ми маштали. Похвале и покуде из Београда за нас су биле значајне као судске одлуке. Душко Пувачић је био један од тих судија, првенствено у недјељнику НИН. Писао је похвално о мом првом роману „Насљедна болест“. Послије тога долази наша сарадња, уз узајамно изузетно уважавање. Било ми је жао што се Душко убрзо преселио у Енглеску, а Коља је све чешће и све дуже боравио у Француској. Али, тако је то са мањим мјестима која не желе да буду провинција, бар не у души и уму оних који настоје да буду свијет.

За Бањалуку, ону која је мени била значајна, важно је било учешће ове двојице преводаца у издавачкој дјелатности, гдје сам био, на неки начин, веза између њих и издавача. Коља Мићевић је водио *Гласову* едицију „Преводи“, на свој, изузетан начин. Нешто касније и часопис *Путеви*. Душко Пувачић је на Кољин наговор превео поезију Цона Дона. То је био први цјеловитији превод овог великог енглеског пјесника на српски језик. Коља је окупио многе значајне преводиоце из Београда, Загреба, Сарајева и, нове, бањалучке, створивши тако изузетну едицију. Тесе књиге и данас, због квалитетних превода, сматрају значајним.

Одмах послѣје настанка превода *Магбета*, Коља је послао два текста Војки Смиљанић Ђикић, уредници Трећег програма Радио Сарајева, који је имао и свој часопис. Ту је објављен његов текст о превођењу, готово

поетика приступа превођењу, уз други чин *Магбета*. Питао сам се шта је са осталим чиновима ове велике трагедије? Нисам знао, а Коља ми о томе није ништа говорио. Вријеме је учинило своје, заборавио сам на превод који је начињен тако што су двојица зналаца језика и превођења удружили снаге. Још неколико ријечи о Војки Смиљанић Ђикић, поријеклом Бањалучанки, чији је супруг Осман Ђикић, тадашњи амбасадор Југославије, превео са финског књиге двојице великих пјесника, *Плесалиште у планини* Пентија Сарикоског и *Зимски дворца* Пава Хавика. Док је Војка Смиљанић Ђикић водила часопис Трећег програма, а касније и изузетан часопис *Сарајевске свеске*, Коља Мићевић је био њен стални сарадник. Њихово пријатељство било је од оних које стварају квалитетна дјела.

Показаће се да су објављени текстови везани за драму *Магбет* сачувани на тај начин и коришћени у овом комплетном издању Шекспирове драме. У том послу Коља више није могао да помогне, Душко Пувачић још и мање. Тај посао преузела је на себе кћерка Душка Пувачића, Дина (Dina MacDonald). Зато њој и дугујемо посебну захвалност за труд око комплетирања рукописа да би књига изгледала цјеловита и на високом нивоу. Написала је и инструктиван текст о Шекспиру и посебно *Магбету*.

Шекспирова сабрана дјела објављена су код нас последије рата у издању београдске „Културе“. Коришћени су постојећи преводи за које је уредница Зорица Милосављевић сматрала да задовољавају критеријуме за објављивање. То су све угледна имена ондашње културе: Данко Ангјелиновић, Трифун Ђукић, др Хуго Клајн, Боривоје Недић, Сима Пандуровић, Александар Петровић, Живојин Симић, Бранимир Живојиновић и Велимир Живојиновић. Превод *Магбета* узет је од Велимира Живојиновића, пјесника, преводиоца и вишегодишњег управника Народног позоришта у Београду. Иначе, први српски превод начинио је М. Живковић, и он се играо 1882. године. Двадесет година последије тога у Мостару је објављен превод Светислава Стефановића. Гледано из нашег времена, сви су ти преводи седамдесетих година већ били застарјели и требао је нови, нарочито за телевизијску екранизацију. С тим проблемом и захтјевом ухватили су се Душко Пувачић и Коља

Мићевић. О томе у свом уводном тексту, под насловом „Уз један нови превод *Магбета*“ пише Коља. То је кратак текст у коме је он успио да изнесе своју преводилачку поетику, или њену одбрану кроз објашњење приступа.

Навешћу редом неколико цитата овог веома корисног текста и за укупан преводилачки рад Коље Мићевића. Већ на почетку он пише:

„Постоји једно прилично устаљено мишљење: да готово свака генерација жели да има своје преводиоце који ће дати своје верзије значајних песама светске поезије. (...) али једна детаљнија анализа показала би, можда, да су неки претходни преводиоци својевремено унели исто толико свежине и извршили одређени утицај, колико и тај последњи, и да се у односу на њега у песничком смислу држе чвршће. Као и оригинална поезија, и преводна је препуштена времену да је искуша и профилира, и да из свега оствареног издвоји оно најбоље; да потврди оно што је у себе тако снажно упило тренутне вредности једног личног искуства, и тако изразило стање језика једне генерације да се неизбежно мора посматрати као неодвојиви део колективне песничке културе“.

Проблем застарјелости превода преводиоци не повезују са оригиналом који никада не застари. Ту се мишљења разликују, али се сматра да је педесет година вјероватно за превод крајња граница последије које га треба обнављати. Он је своје свакако учинио, али говорни језик тражи више. С друге стране, Вуков превод Новог завјета одиграо је велику улогу у развоју српског језика уопште. Зато је Коља Мићевић у праву када говори о значају превода за развој језика.

Прелазећи на превођење Шекспира на српски језик, кроз вријеме, Коља пише: „(...) изванредна снага Шекспирове уметности коју осјећају и они читаоци који не знају Шекспиров матерњи језик, доказ је да су југословенски преводиоци успели да у својој борби с посебним Шекспировим стилем и језиком дођу до врло адекватних решења и да га учине природним, разумљивим, људским – врлине које су толико шекспировске – и на нашем језику, обогаћујући тако тај наш језик једном новом вредношћу, продубљујући га у метафорици и обогаћујући га у изразу“.

Проблеми на које наилази преводилац

током рада су велики и често готово нерјешиви. Коља Мићевић је био тога свјестан од првог дана свог преводачког путовања. Увијек чврст у својим ставовима изазивао је друге преводиоце, али и професоре књижевности, једнако српске као и француске. То је углавном била стара дилема, како превод да буде вјеран оригиналу формом и суштинском садржином, а да остане поезија? Коља је углавном измицао тим формалним оптужбама, нарочито професора српскохрватског језика и књижевности који су му упућивали примједбе да у тумачењу неке пјесме француског пјесника, на примјер, Бодлера, не могу да се користе његовим преводом, иако је тај превод пјеснички на вишем нивоу од превода другог преводиоца који користе. Често се говорило да су хрватски преводи тачнији а српски поетичнији. Свјестан свега тога, Коља Мићевић је често одговарао жестоко својим критичарима, али најбољи одговор били су његови сјајни преводи. Слично је било и са Станиславом Винавером чији су преводи углавном били препјев.

Суочивши се са Шекспиром, Коља Мићевић се запитао како да се преведе дјело које ће се играти као драма? Он у уводном тексту пише: „Одмах ми је било јасно да позоришни језик досадашњих превода те трагедије не би могао да се одржи у потпуно природном декору телевизијског филма, и идеја о новом преводу – заснована на осећању средства којим ће бити кориштена – наметала се сама за себе“.

Истичући, потом сличност Шекспира и Виктора Игоа, чију би *Легенду векова*, када би преводио „не бих се одлучио да преводим друкчије него стихом слободног даха и метра, где би Игоов александринац понекад био наш осмерац, а понекад двадесетерац. Случај је хтео да се прво укаже могућност са

Шекспиром, и ја сам је, од првог тренутка, прихватио као нешто неопходно. Јер – сад осећам – да се Телевизија и није, на крају, одлучила за мене као преводиоца, ја бих *Магбета* превео, а када кажем ја, онда сам уверен да би и Душко Пувачић прихватио идеју да се тај превод оствари занемаривши у потпуности било какву практичну намену тог остварења. (...) И управо би тако још потпуније била потврђена мисао да и преведена поезија, као и оригинална, дугује врло често, и много тога, поводу; да је пригодна у оном најлепшем, покретачком смислу“.

Одлучивши се за слободни стих, ближи говорном језику данашњег гледаоца драме, преводиоци су направили преводачки преседан. Да ли је то био разлог што ова драма никада није снимљена у овом преводу? Вјероватно није, јер је превод заиста изванредан. Ту се Шекспирова драматика види у цијелости. На крају, Коља Мићевић, у тексту из 1977. године закључује:

„Био је то један стравично напет фебруарски сан, са свим својим развојним фазама, заплетом и разређењем, о коме – када одбацам све остале утиске – могу рећи да је у нама, током тог рада, расла некаква необјашњива, али присутна у крви, симпатија за *Магбета*.“

Превод је начињен у једном од колеца Универзитетског града смештеног петнаестак километара од Ланкастера, где Душко Пувачић обавља службу лектора. Не веома далеко од оног дела Шкотске где се једном одиграла мрачна трагедија Магбетовог поремећеног сна“.

Драгоцјен је ово превод и драгоцјено је ово издање *Магбета*, посвећеног нашим сјајним преводиоцима, Кољи Мићевићу и Душку Пувачићу.

Берислав Благојевић

БЕРИСЛАВ
БЛАГОЈЕВИЋО ЈЕДНОМ ЗНАЧАЈНОМ
ИЗДАВАЧКОМ ПОДУХВАТУ

(Изабрана дјела Светозара Ђоровића у три тома, приредио проф. др Душко Певуља, издање Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске, 2021)

Светозар Ђоровић (1875-1919) спада у Сред најзначајнијих српских писаца, културних и националних радника у Босни и Херцеговини с краја XIX и почетка XX вијека. Његов литерарни опус, као и његов уреднички ангажман у часописима, културним друштвима, те његово политичко дјеловање, обезбиједили су да његово животно дјело остане у памћењу и читав вијек након смрти. Међутим, у времену брзих промјена, брзог живљења и још бржег заборављања, неопходно је подсјетити јавност на лик и дјело великана какав је Светозар Ђоровић свакако био.

Објављивање изабраних дјела Светозара Ђоровића у три тома стога представља вриједан издавачки подухват, нарочито кад се уобзире озбиљност приступа приређивача и графичко-ликовни и уопште технички аспект трокњижја. Идеја да се актуелизује Ђоровићев књижевни рад потекла је од професора Певуље који се као приређивач ослањао на издање Ђоровићевих сабраних дјела у десет књига објављених 1967. Пажљивим избором приређивач је успио у намјери да читаоцима представи и „познато“ Светозара Ђоровића, али и његову мање познату прозу. Тако су се у првом тому нашли роман *Стојан Мутикаша*, иначе познато лектирно дјело, те роман *У ћелијама* који самостално није прештампаван. Први том управо је осмишљен тако да читаоцу предочи Ђоровића као младог писца (*Стојан Мутикаша* је његов први роман) и зрелог ствараоца (*У ћелијама* је писао на болесничкој постели). Други том изабраних дјела чине такође два романа – *Мајчина султанија* и *Међу својима*. Роман *Мајчина султанија*

последњи пут је самостално штампан прије готово четири деценије, док *Међу својима* није појединачно прештампаван. Трећи том - Ратна проза - жанровски је најразличитији и садржи приповијетке са ратном тематиком (*Мати*, *На вежбалишту*, *Шта пишу?* и *Амајлија*), мемоарски текст Белешке једног таоца, приповијест *Брђани* и чланак *Морал у нашем друштву*. Оно што обједињује ову прозу јесте тематско-мотивска равн која се односи на *Први свјетски рат*, рат коме је Ђоровић био свједок, у коме је учествовао и чија је био жртва, упокојивши се неколико мјесеци након његовог завршетка. До самог краја Ђоровић је писао, а можда најпотреснији и најактуелнији текст из данашње перспективе представља управо чланак *Морал у нашем друштву* који је написао пред смрт, а који је објављен постхумно. Ђоровић у њему, између осталог, пише: „А најчешћа и најпопуларнија је још она одбрана 'боље да се обогати наш него туђин'... Једна голема заблуда! ... Наравно да је боље да се обогати наш него туђин, ако се часно и *поштено обогати*. Од таког човека може друштво да има много користи. Али кад се обогати путем и начином наших ратних милионера, онда је хиљаду пута боље да се богати туђин него наш. Јер прљав човек уноси и прљаве навике у друштво, заражује га, и уколико је богатији утолико је опаснији. То би били црви који би нас растровали, као што већ покушавају. И народ би, уза све њихове милионе, на врло ниске гране спао и кроз кратко време!“

Сваки од томова *Изабраних дјела Светозара Ђоровића* садржи напомену приређивача и рјечник турцизама, а трећи том

је обogaћен је приређивачевим студијама „Романсијерски свијет Светозара Ђоровића“ и „Ратна проза Светозара Ђоровића“, те датовником живота и рада овог писца, евиденцијом првих издања његових књига као и избором литературе о овом знаменитом српском приповједачу. Важна карактеристика овог издања јесте чињеница да је штампано на ћирилици, премда је референтно издање на које се ослањао приређивач при овом избору штампано 1967. године на латиници.

Треба додати да је Народна и универзитетска библиотека Републике Српске објављивањем тротомних *Изабраних дјела Светозара Ђоровића* заокружила једну занимљиву издавачку годину када је у питању актуелизирање српских писаца из Босне и Херцеговине. Најприје су публиковане *Стриповијетке* по мотивима приповједака Алексе Шантића, које су намијењене млађем узрасту, односно, свима

који желе да упознају Шантића као прозног писца. Везе између ове двојице савременика су многобројне, а између осталог и фамилијарне, пошто се Ђоровић оженио сестром Алексе Шантића. Након објављивања Шантићевих приповједака у стрипу, НУБ Републике Српске објавила је по први пут као засебно издање кратку причу Петра Кочића *Ђе је мама?* Као врхунац издавачких настојања да се рад ових савременика поново нађе пред читалачком публиком, штампана су и тротомна *Изабрана дјела Светозара Ђоровића*. Сарађујући са неколицином визуелних умјетника и дизајнера (стрип-цртачи Предраг Иконић и Милан Младић, академски сликар Бранко Јунгић, студио Бункер), Народна и универзитетска библиотека Републике Српске успјела је у намери да сва поменућа издања изгледају модерно и у складу са временом у коме су штампана.

Акрил, 150 x 100 cm

Јованка Стојчиновић Николић

ЈОВАНКА
СТОЈЧИНОВИЋ
НИКОЛИЋ

ДУХОВНЕ ВРИЈЕДНОСТИ ЈЕЗИКА, ПИСМА, ВЈЕРЕ И ТРАДИЦИЈЕ

(Цвијетин Ристановић: *Огледи, бесједе, есеји*,
„Свет књиге“, Београд, 2020)

Цвијетин Ристановић је читав свој радни вијек посветио књижевности, тумачећи је ученицима и студентима и бавећи се књижевном критиком и историјом књижевности, истовремено пишући и рјеђе објављујући краћа прозна остварења. Аутор је девет стручних и научних књига те књиге приповиједака. Приређивач је 25 књижевних дјела за школску лектуру. Свемутоме недавно је придружио књигу *Огледи, бесједе, есеји*, коју чине три жанровски блиске цјелине, како и сам наслов говори.

У првој, најобимнијој тематској цјелини овај врсни зналац књижевности читаоце упознаје са ствараоцима региона помно анализирајући њихово дјело настајало у посљедња два вијека. У осам огледа свеобухватно и аналитички сагледава опусе Филипа Вишњића, Драгише Васића, Бранка Ћопића, Славка Мићановића, те савременика Тихомира Несторовића и Бошка Ломовића и још неких семберских литерарних стваралаца.

Већ дуги низ година Ц. Ристановић тумачи вриједности Вишњићевих пјесама, посебно разматрајући устаничке пјесме („које садрже поруке о нужности борбе за слободу, правду и људско достојанство“): *Почетак буне против дахија, Бој на Чокешини, Бој на Салашу, Лазар Мутап и Арапин, Луко Лазаревић и Пејзо*, те *Кнез Иван Кнежевић*. Филип Вишњић, рођен у селу Горња Трнова на Мајевици, још као дијете ослијепио је од великих богиња. Та несрећна околност, као и сиромаштво породице у коју се мајка преудала последице преране смрти Филиповог оца, вјероватно су допринијели да се од ране младости посвети пјевању уз гусле и касније

постане један од најпознатијих српских гуслара и „творац српских епских народних пјесама“. Путовао је и проносио „свјетлост“ у пјесмама широм Босанског пашалука, па и даље, све до Скадра. Тако су у вријеме бурних догађаја настајале и његове пјесме о Првом српском устанку, јер Филипа никада није напуштала вјера у „Бога и човјека“.

Посебну пажњу заслужује Ристановићево критичко сагледавање прозе Драгише Васића (1885–1945). У огледу „Двоумице и душевни ломови ратника у прози Драгише Васића“, на нешто више од двадесет страница, указује се на свестрано ангажовање истакнутог академика, политичара, адвоката, романсијера, приповједача, есејисте и новинара, потпредсједника Српског културног круга у Београду. И поред великог друштвено-политичког ангажовања, за само једну деценију озбиљне посвећености приповиједи и роману, створио је дјело које је, поред осталих, привукло пажњу и добило високе оцјене од Милана Богдановића, Исидоре Секулић, Слободана Јовановића, Растка Петровића, Пере Слијепчевића, Велибора Глигорића, Јована Кршића и других, а, у новије вријеме, како наглашава Ристановић, студије и огледе о дјелу овог писца објавили су Мило Ломпар, Михајло Пантић, Марко Недић, Александар Јерков, Радован Поповић... Приступање четничком покрету у Другом свјетском рату доводи до тога да ће његова дјела бити забрањена, да би био рехабилитован тек након двије деценије последице ослобођења. Заједничко у његовом роману *Црвене магле* и у приповијеткама, истиче Ристановић, јесу двоумице и душевни ломови које преживљавају његови јунаци. Те

страхоте „Драгиша Васић је могао исказати тако снажно и увјерљиво зато што о њима није читао из књига, него их је доживио у ужасној ратној стварности“, закључује аутор овог огледа.

Поводом стогодишњица рођења Бранка Ћопића и Славка Мићановића, Ц. Ристановић у огледима о овим писцима посебан акценат ставља на завичајне мотиве као неисцрпна врела надахнућа. Рођен у Бијељини, Мићановић је природу свог завичаја изузетно сликовито приказао, док се „Мићановићева проза о дјецџ доима као својеврстан амалгам бајке и стварног живота“. Прва своја дјела је писао под утицајем „реалистичке књижевне оријентације“, описујући судбину човјека у ратном вихору. Касније, у послџератном периоду, у своја дјела унио је нешто хумора, али и ироније и сатире.

У огледу „Ћопићева бајка о одрастању“, аутор указује на то да је у средишту стваралаштва овог писца његов подгрмечки завичај, који је, по Миловану Данојлићу, „тематска опсесија и највиша вредност живота“. Збирком прича *У царству лептирова и медведа* Ћопић је учинио извјесну „прекретницу“ у српској причи за дјецу постижући не само „тематско-мотивско освјежење“, него и искорак у језичко-стилском изразу. Међу романима за дјецу, по Ристановићу, издвајају се *Орлови рано лете* и *Магареће године*. Оба су екранизована а Магареће године су постављене на многе позоришне сцене. „Бајковити свијет дјетињства Ћопић је градио свјестан да он, такав, не постоји нигдје осим у причи“, пише Ристановић осврћући се на *Башту сљезове боје*.

Неразумијевање међу људима, трагање за љубављу, проблем отуђености која је умјесто љубави и разумијевања, изложена подлостима, преварама, мржњама, мучењима, доживљаји из дјетињства и изневјерена очекивања, главна су и основна преокупација кратких прича Бошка Ломовића. Он у фабули користи „посебан вид комуникације са имагинарним читаоцем“; објелодањује скривено и потиснуто „у психама појединих ликова“, како би што боље осликао атмосферу и портрете ликова. „У домену кратке приче Бошко Ломовић је у српској књижевности уписао видљив траг“, истиче Ристановић у закључку огледа о овом ствараоцу. Освјетљавајући дјело Тихомира

Несторовића посебну пажњу посветио је његовој романескној трилогији која је нашла своје сигурно мјесто у савременој српској прози.

Ристановић књигу завршава прегледом књижевног стваралаштва у Семберији, почев од утемељивача Филипа Вишњића до данашњих дана. Многи писци су дјеловали на овом подручју, па се тако у кратким цртама осврће на Јована Дучића, који је једну школску годину учитељевао у Бијељини, пјесникињу Магдалину Магу Живановић, Дучићеву љубав и инспирацију, затим Силвија Страхимира Крањчевића, који је четири године предавао у бијељинској Трговачкој школи и ту написао неке од својих најбољих пјесама, те Радивоја Софронића, Душана Баранина, Мустафу Х. Грабчановића и друге. Нису ван пажње остали ни писци из периода послџе Другог свјетског рата, међу којима су Родољуб Чолаковић, а нешто касније Намик Хујдуровић, Драго Кућић, Јусуф Бегић, Богољуб Марић, Милан Р. Марковић, Рајко Крсмановић, Јусуф Трбић и Владислав Томић. Посебну пажњу посветио је савременим семберским књижевним ствараоцима, међу којима су Радмила Ћокић, Јелина Ђурковић, Здравко Згоњанин, Момчило Копривица, Грујо Леро, Љиљана Лукић, Аљоша Љубојевић, Млађо Станишић, Панто Секулић, Слободан Петровић, Борислав Гаврић...

Будућим истраживачима књижевног и културног живота Семберије свакако ће бити значајни подаци о књижевним часописима и другим публикацијама, раду СПКД „Просвјета“, књижевним клубовима и књижевним манифестацијама, о чему Ристановић детаљно пише и износи провјерене податке.

У другој тематској цјелини Ристановић објављује своје бесједе о Светом Сави чије је дјело, како подвлачи, трајно надахнуће српском роду, о Видовдану и Косову и о значају очувања ћириличног писма и српског језика „као битних обиљежја нашег националног идентитета“.

Многим читаоцима есеји уврштени у трећу тематску цјелину привући ће посебну пажњу не само тематиком којом се бави Ристановић, него и његовим начином размишљања и истанчаним стилем саопштавања мисли. Познато је да есеј одражава „лични став аутора“; те на исту тему могу

бити потпуно различити, у зависности од животног искуства аутора, његовог интересовања за разне тематске преокупације, у истраживачком или пак доживљеном облику. Читајући прву реченицу у есеју *О самоћи* није тешко закључити да је настао из личног (Ристановићевог) живота: „Ко није осјетио самоћу, тај није у потпуности упознао живот, јер тек у самоћи човјек истински спознаје смисао и сврху постојања“. Тада је окружен разноразним питањима и на свако од њих спреман је на одговор, јер он управо и долази из живота. Човјек остаје сам из многобројних разлога а они су у овом времену дио наших живота и ми њихових. Отуда узроци самоће, јер самања често дођу изненада: губитком вољене особе, пресељењем у друге области, државе, па чак и континенте најрођенијих или ближњих (један од првих узрочника је грађански рат на простору бивше Југославије). Због свега тога, често себи постављамо питања и тражимо одговоре, с тим да они морају бити увјерљиво донесени како би нам читалац повјеровао и био заинтересован. То Ристановић веома сликовито доноси губећи из живота драго биће (супругу), тек тада схвата како „невидљива рука немилосрдно односи из живота без видљивог повода и узрока“. Рађање и смрт су најближи самоћи, јер човјек се рађа сам, али сам и умире и ту нема дилеме нити посебног објашњења. Тако по Ристановићу, самоћа је за некога спасење, а за некога незнађе. Све је индивидуалног карактера, као и бол, јер сви га не подносе подједнако.

Ристановић види ријеч као главну снагу од које „све почиње“, и којом се „све завршава“, јер *ријеч* може да уздигне на сами врх, до тријумфа, и баци на земљу до пораза и несреће, пише у есеју *О ријечима* и наставља да је писцима ријеч „Све и Свја“! Они је обликују, премјеравају, важу, размишљају гдје да јој нађу мјесто у реченици па да не пукне не само реченица, него и ријеч, јер она мора бити носећи стуб мисли; горда и узвишена да је нико не жали, него да је и други желе; вишезначна да сви „виде“ или примијете, јер само ће тако остати „жива“ и надживјети писца.

Есеј *О пјесми* нас одмах уводи у мисао о пјесмама које су пјесници написали, преко којих се успоставља комуникација са свијетом

или „овјековјечује тренутак постојања на планети“. Пјеснику је пјесма судбина, њом изражава своја осјећања и износи их на свјетлост која ће истински обасјати оног ко је чита, само ако и сам буде захваћен свјетлошћу, ако у читаоцу остави траг, макар и најмањи. Поезија је жива, јер преведена на језике других народа, оживљава себе у другим језицима, полако осваја пространства, градове, планине, отопљава глечере... Поезија је окосница споразумијевања људи, остваривање „дијалога са људима разних епоха“, „непрекидна свјежина свијета“ за коју се залагао пјесник Душан Матић.

Побједа свјетлости над мраком је основни мотив у занимљивом и по много чему оригиналном есеју *О прозорима*. Ристановић нас, водећи се сопственим искуством, уводи у симболику прошлог и садашњег времена, добро памтећи када је „дјед кресивом из кремена изгонио искру“, како би уз помоћ „труда“ палио ватру на огњишту... Прозори на неки свој, необјашњив начин, болесника прикованог за постељу, посебно дијете, бар на тренутак „изведу“ из собе, у шетњу, међу дјечју галаму која допире из дворишта, па тада имају сасвим другу димензију привидног оздрављења болесника. „Физички мрак је увелико савладан“, али борба против духовног мрака ће трајати... Надајмо се ипак да ће се свјетлост проширити и обгрлити планету Земљу“, закључује Ристановић.

У посљедњем есеју у књизи *О музици*, као звучном сигналу, или говору свега што нас окружује, након што нас упознаје са познатим и мање познатим чињеницама о овој грани умјетности и о томе како је ко доживљава, аутор закључује да „музика припада свима који је воле и не познаје ни препреке ни границе“.

У књизи *Огледи, бесједе, есеји* проф. др Цвијетин Ристановић је успио да на изузетан начин, аналитичким приступом и личним доживљајем, освијетли дјела, појмове и појаве који су у сфери његовог интересовања, изричући озбиљне оцјене, износећи лична осјећања и лични однос и подстичући читаоца да и он из свог угла сагледава умјетничка дјела и промишља све оно што на свој начин обиљежава живот сваког појединца.

Недељко Зеленовић

НЕДЕЉКО
ЗЕЛЕНОВИЋТРАГАЊЕ ЗА ЧОВЈЕКОМ И
ПЈЕСНИКОМ(Радослав Милошевић, *Страх и свемир*, „Партенон“, Београд, 2021)

Тешко се у данашње вријеме усудити уздигнути изнад свепрепознатљиве и досадне свакодневице, те полетјети стихом у тражење Човјека и Пјесника, кад се једним јединим кликом дугмета можеш успети у недогледне висине и за само неколико секунди сазнати све оно што те интересује, али и оно што те уопште не занима. Кад се мало дубље размисли, то притискање једне типке на рачунару и не одражава стварност и није то оно што човјеку треба. Њему треба душевне хране, њему треба човјек, да би човјеком био.

Можда је у Гогољево вријеме било другачије па изрече: *Човјек, како то гордо звучи*, али у данашње вријеме човјек се пише малим почетним словом и веома је тешко, готово немогуће пронаћи Човјека и још му додати име Пјесник.

Можда је потребно доброно искуство и године, као требињском поклисару писане ријечи Радославу Милошевићу, да би се винуло у висине и кренуло у потрагу која има неизвјестан крај. Радослав Милошевић је полетио и стихом кренуо међу звијезде у небо плаветно и густим стихом кренуо у потрагу. Шта је тамо нашао и видио, сазнаће онај који прочита ове „густе“ стихове који нападају душу и јеже сваку длачицу на тијелу.

*Ја остајем у тишини и грло ми се јаче стеже
Ако сви оду звијездама гдје смо досад били
Тумарате по мрежама интернета усамљени
А зову вас харфе звуци под старим боровима
Узмите ријечи и престаните да ћутите
компјутерски
Зове вас киша и вјетар, траве и звијезде
Зар свака честица стрепи од свемира.*

(пјесма VII из циклуса *Залутало сунце*)

Тужан као виолина без свирке пјесник Милошевић у овом тродијелном поетско-филозофском спјеву *Залутало сунце, Стазама Свемира и Међу звијездама* са уводном пјесмом *Ријеч неба* трага за свим оним што би требало да буде човјек утопљен у природу, у свемир, у све оно са чиме долази у додир.

Требало би се упитати зашто то он чини, зашто се враћа темама које су стољећима умјетници, посебно књижевници и филозофи, обрађивали до танчина, али се мора признати, нису обрадили јер се оне до краја и не могу сазнати и објаснити? Зашто се враћа стиху, рецимо 19. вијека, и на његошевски начин гради своје књижевно дјело?

У овим питањима леже и одговори, јер све је постало кусо и скраћено, све је збрзано и површно, све се одавно почело сводити на неку типку компјутера или машине којој човјек није потребан, осим да је смисли и конструише. Онда компјутер и машина постају важнији од човјека.

Винути се у такве висине у које се отиснуо требињски пјесник Радослав Милошевић буди и страх као исконско човјеково осјећање, јер човјеку постањем није дато да сам лети без неког помагала, али и страх шта се све може наћи током тог лета, а сваког човјека је највише страх самога себе кад почне да се сам себи открива.

*О лудости, замота ме твојим огртачем
стравом, празнином, ништавилом,
зар се никад нећу дићи из тога понора
док је око мене све свјетлост и вода
поражено Сунце у дану од пакла дарованог
дивља моја душо, будимо слободни и
смилуј се мојим водама што мру од жеђи*

*доста тог трна непрестаног у срцу
надимаш своје груди као заставу по сјеверцу
док друмови мутно тону у сиву маховину.*

(пјесма XXIII из циклуса *Залутало сунце*)

Вјечне су теме које заокупљају овог врсног поету: од земље до неба, од човјека до Бога, од природе до бескраја, од смисла до бесмисла, од свјетлости до таме, од слободе до сужањства, од раја до пакла, од живота до смрти...

Каже пјесник да *чује сваку душу како дише испод звијезда*, па не оплакује само себе, али и не бодри само себе и наду не подгријава само себи, јер човјек није ту на земаљском шару само због себе.

Научи ме, траво, да не будем сам у овој ноћи.

Као у драмском заплету, као у згуснутој емоцијама монодрами пјесник ватрено тражи одговоре и призива све оно што чини васељену да му помогне да разумије, да схвати зашто је човјекова нутрина тако загонетна и зашто човјек као једино разумно биће негдје у закутку душе тежи самоуништењу.

Јесте, као што примијетише и други, ова поезија Радослава Милошевића најближа Његошевој *Лучи микрокосма* (а зашто не би била). Зар нисмо сви, па и Његош, одрасли и стасали на народној епској и лирској поезији која је саставни дио наших гена, наше душе. Отуда овом пјеснику и рјечитост и широк дијапазон ријечи и израза које твори и које умјешно користи.

Каже пјесник *ријечи предајем звонима као гријехове предака наших* и зачикава убице и злочинце не страхујући од њих, већ од пространства васељене.

Скини повез, целату, и прочитај своје име/ тужбалицу за јабуком шаљем преко интернета/ зато нема боје ни мириса у свим шавовима дана/ горе по небу то не записује радарски паук/ има нешто жилаго што из ваздуха у се уносимо/ нећемо да будемо таоци у надувеним кулама...

Пјесника прогоне страх и свемир и нема краја страху ни свемиру, али узалуд трагање није. Ако је ишта пјесник докучио, докучио је себе и још једном показао да су пјесници чуђење у свијету.

Много је путева и путоказа и треба нама ићи и треба тражити, макар се и не нашло оно што се очекује.

У четири неба, или на четири неба, пјесник тражи оно што човјеку и поезији треба. Прво тражење (пјевање) има мисао водилу Платонове поруке *У неко доба сићи ће ријеч неба на земљу да оживи пут*. Друго пјевање *Залутало сунце* отварају стихови чувеног Тагоре *не плачи кад сунце зађе јер од својих суза нећеш видјети звијезде*. Његошев стих *Земља стење а небеса ћуте* отвара треће пјевање под насловом Стазама свемира, док четврто отпочиње Дучићевим стиховима *Који је час у свемиру/ дан или поноћ, шта ли је?*

Ова поезија оставља читаоцу безброј питања на које сам треба да нађе одговор. Ова поезија читаоца нагони да се прво загледа у себе и да ту почне да тражи одговоре, а онда да се вине у васиону гдје су сви одговори, али све никада и нико није нашао. Зато остаје страх од бескраја, страх од тражења, а посебан страх од онога што се напосљетку може пронаћи.

Јесу ли то тама и тишина кад помрачи свјетлост сунца?

Mr. Momčilo Golijanin

Mr MOMČILO
ГОЛИЈАНИН

БОЛНЕ УСПОМЕНЕ

(Анђелко Анушић, *Легенда о в(ј)етром вијанима*, Удружење књижевника Републике Српске – Штампар Макарије, Београд – Бања Лука, 2020)

Недавно се појавило друго издање Анушићеве збирке приповједака *Легенда о в(ј)етром вијанима*, која је заслужено окићена престижном Андрићевом наградом. Права награда у праве руке.

Аутор је своју збирку, од 22 приповијетке, започео ретроспективном приповијетком *Источна, на западним капијама*. И одмах, првом причом заплијенио пажњу читалаца. Какво језичко освјежење! Несвакидашње богатство језика: изведенице и сложенице, метафорски обојене, осликавају остављени завичај. Чувају га од ватре и разарања. То је мјешавина архаичног и модерног, заборављеног и новодолазећег, самокритике и снажног великодушног Господњег праштања. И дилема: јесмо ли ми спремни да прихватимо пометнути крст и понесемо га кроз живот? Ако смо га икад и за тренутак пометнули како бисмо се мало одморили од његовог терета?! А нисмо. Носи овоземни пуж ту своју кућицу овим земнонебеским шаром. Гризодушје и самокритички приступ својим (не)дјелима доказ су да смо сагледали оба пута: и онај који смо прешли, и онај којим је требало да кренемо. Ту двојност аутор је упаковао у дијалог оца и сина. У ствари – у дијалошки монолог. То је покајничко исповиједање сина, који се, последице силних бљескова и олуја, нашао изван домашаја сулудих дешавања, али са грижом савјести – зашто је напустио завичај, што није остао са онима који су се за њ борили.

Послије тога самооптужујућег дијалога са оцем, аутор нас враћа на почетке '91, на бјежаније, на убијања и паљевине, на понижења којима су изложени Срби, Servusi од дојучерашњих комшија.

Страховити психолошки притисци били

су припрема за оно најгоре. Ту су и вјешала да подсјете Србе на оно што их чека. Аутор нијансирано портретише и једне и друге. Дубоко понире у страх будуће жртве. А она је већ кренула на пут за недођију. Носи је вјетар. Премјешта је с мјеста на мјесто, са зла нагоре. Бјежи народ са огњишта изнад којих су се наднијели мрачни пријетећи облаци. Носи са собом муку. И мртвачке ковчеге које је Трифко Комљеновић припремио. *Нека се нађу*. А на фронту земунце, ровови, несаница. Синдром рата. А касније – поратне трауме. Ријетки су „срећници“ који су успјели да бар нешто уновче од те своје муке.

Карактеристична је прича *Човјек који се извињава*. Као да се кроз пристојно извињавање свему и свачему провлачила танка нит сатире, јер је тај „пристојни господин“ знао да у своје објашњење удјене малу жаоку, алудирајући на своју судбину и судбину свог народа: „А може бити и ово: можда је мој неко вама или вашим, или ваш неко мени и ближњима мојима, учинио нешто нажао, или још теже од тога, давно, давно. Или недавно, свеједно, па се то заборавило. Због мира у кући, забашурило, што се рече“.¹ Или: „Да ме није ова орљавина докотурала дотле, ви би сад његовали двије баштице“.² У разговору с месаром, који држи у рукама велики нож, наш човјек му се обраћа: „Можда сте се укравили, можда нисте, али ваша кецеља то не умије да сакрије“.³

Анималност хрватских бојовника аутор је, између осталог, показао и чином „стријељања“ књиге. Или сликом

(1) Анђелко Анушић, *Легенда о в(ј)етром вијанима*, прип. *Човек који се извињава*, стр. 77.

(2) Исто, стр. 79.

(3) Исто, стр. 80.

опустошених воћњака, којима су повратници дошли и посматрали тужну слику посјечених воћака. Старци-повратници су сумњичени као непожељни уљези. А са њиховим повратком на ова згаришта није се вратила некадашња радост. Личили су на издуване балоне, празне душе.

Приповијетком *Како је за срећу мало потребно* аутор је вјерно приказао судбине Срба повратника на њихова стара огњишта, све процедуре кроз које су морали проћи да би евентуално дошли до најмање „правице“, да би доказали своје власништво. А то је било немогуће. Аутор је вјешто припремао терен за портретисање тих старадалника. Туга је, између осталог, и у томе што су и ти повратници неријетко загорчавали живот једни другима. Од власти „лијепе њихове“ није се могло ништа поштено очекивати. Ту су „наручене“ осуде за наводна убиства, силовања, мучења цивила, отимачине... Сусрећу се на сваком кораку с потешкоћама које не могу ријешити. Убијање најближих пред очима сродника остављало је болан печат у душама преживјелих. У овом хаотичном стању, кад се губе најдражи, кад се остаје без пријатеља, без иметка, кад се остаје на „голој подини“, понекад и ситнице могу представљати радост. Какву обострану радост доживљавају човјек и његов пас који свог господара пронађе у избјегличком насељу у Краљеви. Сусрет послије четири мјесеца, послије стотина километара пређеног пута, од Кордуна до Краљева.

Деветом офанзивом аутор је, попут Ћо-пића, пратио своје исељенике до нових станишта, до Војводине и Србије, у покушају да сачува њихов крајишки идентитет, да сачува обичаје, дружења које су са собом понијели из родног мјеста. Чувају се ови горштаци од асимилације која би прекинула ону нит са завичајем.

Дабогда се у Загребу родио је прича сва у алузијама. Људи Загреба су „веома љубазни“

кад дочекују госте, али још љубазнији кад их испраћају. А тек Сава! „Нигдје слободнији није био промет људи и робе, робе и људи, као тада воденим путем из Загреба. Сава у београдском приобаљу, и Ушћу, били закрчени. Људи чакљевима, опрезно, дотурали расут терет. Братска помоћ.“⁴ Јасна је алузија на какав се терет мисли и на какву „братску помоћ“, алузија на зла времена када су српски лешеви путовали Савом до Београда.

Аутор веома вјешто, кроз дијалог тужитеља и туженог пред судијама, открива дешавања у времену злогласне НДХ. Јасна је и порука судије да ови не чачкају по прошлости, да то треба заборавити, гурнути „под тепих“. Поратна власт се постарала да дâ свој прилог том „помирењу“. Забетониране су „гробнице“ попут Јадовна, Ржаног дола, Шурманаца... А као прилог томе додат је и „вербални деликт“. Аутор се служи кочићевско-давидовским језиком када говори о Загребу: „Оно чега ме је све у животу тај град ослободио, лишио којих све брига, терета и страхова у будућности – то се може исказати и заборавити“⁵.

Порука оваквих ријечи је јасна, иако аутор покушава да је „завије у обланду“. Додуше, не претјерује у тим настојањима да „увија у кучине“, што му служи на част.

Анушићев језик представља посебну вриједност. Његове метафорске слике су ријеткост у нашем језику. Навешћемо само неке. Слика сванућа: „То се ноћ насукала на стидни брежуљак зоре“; „Сукрвица светла и полутаме сунуше у очи ономе што је са оружинком у руци, као штапом по змијовитом камену, упирао тамо-амо, горе-доле“. А када говори о разумном, али и принудном ћутању, код њега „Мук је држао воду у својим стиснутим устима“.

Анушићева *Легенда...* је изузетан допринос савременој приповијети. И духовној култури уопште. Велика Андрићева награда је дошла у праве руке.

(4) Цитирано дјело, приповијетка *Дабогда се у Загребу родио*, стр. 171.

(5) Исто, стр. 178.

Жељка Аврић

ЖЕЉКА АВРИЋ | ПОЕЗИЈА КОЈА СЕ НЕ ПИШЕ, НЕГО ЖИВИ

(Милан Ракуљ: *Разгледнице из трећег свијета*, „Глас Српске“, Бања Лука, 2021)

Својом трећом збирком песама, *Разгледнице из трећег свијета*, Милан Ракуљ је потврдио доследност поетици актуелних тема, свестан друштвеног тренутка у којем живи, историјске неизвесности у којој је народ којем припада и земља у којој је, кроз вековне друштвено-историјске потресе, различите називе и уређења и даље несигурно бити и опстати као *Онај који мисли* и *Онај који ствара*.

Збиркама песама *Глуви путник* и *Поезија у костима* у издању сремскокарловачког „Бранковог кола“, 2010. и 2014, Милан Ракуљ се представио читалачкој публици као песник осебујног израза, љубавне и ангазоване тематике. У трећој књизи, Ракуљ се појављује као опсерватор друштвених појава опште и индивидуалне природе, које детектује прецизно и свесно, о којима промишља зрело и критички и мисаоно и емоционално их продубљује и усложњава.

Милан Ракуљ је песник друштвене стварности. Он добро познаје њена лица, наличја и механизме, њену патологију, али и историјску задатост чија је последица контрадикторна социјална, политичка, економска, културна садашњост земље у којој живи, а која по његовом поетском виђењу припада посебном, *трећем свијету*.

Ракуљ је песник свакодневице, обичног човека, улице, различитих међуљудских, породичних и друштвених односа. Подједнако је загладан у индивидуално, у свет појединца, али и у опште, колективно. Узроке друштвених аномалија види у ближој и даљој историјској прошлости. Његова поезија прати хронику друштвених збивања као последицу историјске одређености и колективног усуда. Стога је више наратор него

лиричар и више аналитичар него критичар. Ствари и појаве назива свима разумљивим именима. Нема улешшавања, лажног стида, хипокризије. Добро запажа и констатује, не заташкава, већ разобличава. Доследан, искрен, често ироничан, Ракуљ потписује и сатиричне песме као што је *Разгледница из трећег свијета*. Сваки део песме почиње условом потребним за развој следеће поетске слике. Свака следећа ситуација чини се нелогичнијом од претходне, почетна (намерна) баналност гравитира парадоксалном, чак гротескном, да би у претпоследњој поетској слици разрешио дилему а у последњој поентирао суровом и горком реалношћу: *Овдје су подјеле велике / а будућност неизвјесна / Исто тако је / и са срећом*.

Иронијом почиње и *Рај је у земљи трећег свијета*, контрастних песничких слика / *ту нема метроа, па нема ни бескућника / већина људи живи у сиромаштву / али и сједи по кафанама. Говори се на три језика / између којих нема разлике / али свима одговара да буду полиглоте / бујају приче на горуће теме / као што су буктале револуције / од којих су користи имали они / што су нас убиједили у различитости*.

Милан Ракуљ маркира друштвене аномалије и историјске потресе који се са глобалног плана пресликавају у локални: нетрпељивости, поделе, верске и националне мржње, ратове / *Рат у земљи трећег свијета / вођен је жаром трећег свјетског / (Рогови и репови људског рода)*. Свет је постао *пропало мјесто*; он је раслојен, отуђен; потресају га мигрантске кризе, избеглиштво, сиромаштво и глад; владари из сенке прекрајају мапе и кроје судбине малих

народа; морталитет и бела куга уништавају мале земље; људска права сведена су на сексуална, породица је у распаду, морал у ерозији. Гласови разума слаби, бунтовници усамљени, друштвена одговорност никаква а резигнација колективна / *пропаст свијета боли кад си млад / касније те заболе она ствар / (Овај свијет је пропало мјесто).*

У *Балади о Босни* песник наглашава историјски трагизам земље са *три народа, језика и памети*. У ери вртоглавог технолошког развоја, земља у којој живи је осиромашена и обogaљена ратовима и тензијама краткотрајних примирја, скрајнута на ускотрачни историјски колосек којим се још управља помоћу ината и освете / *у међувремену мој комшија и ја / за исту међу и даље би се били*. Песник сматра да је свест већине сва три народа поданичка а њихова циклична поступања по трагично устројеном историјском обрасцу (ауто)деструктивна, на чему почива њихово колективно памћење / *док гинемо, миримо се и свађамо / док се и даље по нужди и потреби / ми млатимо, ми млатимо, ми млатимо /и криво памтимо*.

Детињство и одрастање песниково и његове генерације протекло је у околностима последњеграта; обележили суга очев одлазак на бојиште, дечије игре под звуцима сирена које су оглашавале узбуне и на нишану снајпера, прва сазнања о смрти, невиним и заборављеним жртвама, праштању, ратној сирочади, неправди, ратним профитерима (*Деведесет друга, Четверогодишњој дјевчици без оца*). Један од највећих порока је властољубље а политика средство које га остварује (*Порок број један*). Царује некултура, множи се полусвет. Медији и ријалити програми одређују меру (не)укуса, осуђују и пресуђују, стварајући паралелну реалност у којој цвета индустрија јефтине забаве (*Медијски простор велика је депонија*). Људи одлазе у туђи свет јер у свом немају место. Земља у којој су рођени и живели генерацијама, за коју су ратовали и у којој желе да живе у миру, не доживљава их као своје (*Поштованима и онима који то нису*). Мењали су се господари и облик ропства, али жеља за слободом и основним правима код свих је иста (*Одлив мозга*). Страначки и лични интереси су испред свих других и плодно тле за лицемерство, полтронство и неправду. Право је ускраћено, а живот обезвређен (*Лака земља туђине*).

Живи се по аутоматизму и задовољавају

само основни нагони. У песми *Упутство за дневну употребу сопства* реч је о армијама људи који су свели своје постојање на свакодневне ритуале: устајање, јело, посао, одмор, препуштање технологијама које су олакшале живот, затвориле их у кутије, претвориле у уређаје, без способности да осећају и саосећају, мисле, одлучују. Човек је постао потрошна роба, сумњивог квалитета, са роком трајања, по потреби заменљив (*Упадљива замјењивост*).

Посебну групу стихова Милана Ракуља чине песме о песницима и поезији: *Монолог мртваца на годишњем одмору, За доручак јели смо велике пјеснике, Живот је једина школа за поезију, Приоритети писаца у различитим временима, Наша је љубав изван поезије, На соди бикарбони, Поезија је моја једина идеологија*. Младачко-бунтовни став да поезија може променити свест и поправити свет; да се писањем поезије животу даје једини прави смисао и да је поезија довољна сама себи (и песнику), да је стваралачки чин једина узвишеност која мора бити изван сваке сујете а песник само његов слуга, полако узмиче пред лекцијама о трезвености живота уличних мудраца / *Свијет је параван за пјеснике / који пишу искључиво о себи / њихов свијет је њихов его / (Монолог мртваца на годишњем одмору)*. Презир према слави и успеху нестаје пред првим званичним признањима и неким новим песницима који долазе на њихово место / *да, пјесници бијасмо до прве прилике / што вребала је у хијерархијском реду / сада знамо да највеће су поетике / оне што, овај пут нас, за доручак једу / (За доручак јели смо велике пјеснике)*. Узвишено уступа место профаном, идеали, за које су књижевни преци умирали, одлазе у књижевну историју заједно са онима у чију част се организују књижевни фестивали / *Слава онима који су / умрли гладни и луди / јер мени требају хонорари / са манифестација названим по њиховим именима / (Приоритети писаца у различитим временима)*.

Срећан човек не пише пјесме / осим ако је срећан / у земљи трећег свијета / каже Милан Ракуљ у песми Живот као апстрактна умјетност. Уметници, посебно песници, ретко су за живота постајали друштвено признати а њихов таленат и дело награђени. Од уметности се живело тешко и неизвесно а преживљавало једино бекством у њу / *живот данас и овде је апстрактна*

умјетност / и да ћеш тешко саставити од првог до првог / уколико не побјегнеш у метафизику пјесме /.

Песнички језик Милана Ракуља је употребни, говорни језик, потпуно у функцији његове поетике. Бритак и општар, песник често говори у једном даху а тој динамици доприноси одсуство или сведеност интерпункције. Да би истакао мисаони став или појачао емотивни набој, користи понављања и инверзије. Одсуство великог слова на почетку строфа даје утисак да је цела песма једна спонтано изречена мисао. Поета одличне опсервације и критичке мисли, директно иде у срж ствари о којима пева.

Композиције његових песама често имају укрштене планове или они теку паралелно, као две приче. Субјективно, интимно, локално, лирско, има своју крајност у објективном, општем, глобалном, епском али и драмском. Један број песама личи на мали историјски пресек, понека има заокружен сценарио, у већини је полазна тачка обрис ситуације, нека чињеница, истинит догађај или бар кроки (нпр. уличног продавца књига који је волео возове (*Монолог мртваца на годишњем одмору*)). Служи се и слободним и везаним стихом. Књижевно образован, Милан Ракуљ не занемарује ни класичне форме, па иако је сонет у овој збирци присутан у два случаја, подсећам да је Ракуљ са 25 година већ био аутор сонетног венца у збирци *Глуви путник*, за коју је 2010. добио награду „Стражилово“.

Најлиричнија песма, једна од најлепших у *Разгледницама* је песма посвећена мајци – *Доказ постојања*. Мисаона и породична песма у којој се лирски субјект преиспитује о (не)постојању, о животу, смрти, пролазности времена па и човека у том времену, истовремено је сва у најразличитијим нијансама туге, гриже савести, недостајања, сете и сећања и у само једној боји љубави. Све је релативно на овом свету, све несигурно и све је под знаком питања. Једина константа, једино сигурно, *једина као доказ постојања / људи и свијета / увијек је стајала мајчина љубав*.

Деведесет друга је песма коју сам заволела на прво, а са сваким новим читањем откривала у њој све више слојева и значења. Састоји се из пет песничких целина од којих свака може да буде самостална песма и мноштва испреплетених поетских тема и мотива. Свака целина завршава варијацијом

стихова рефренског типа који композицији ове песме дају облик елипсе / *а нисам ни знао да си се родила ти / а поготово нисам имао појма о томе да си се родила ти / јер ни слутио нисам да си се негде родила ти / гдје сам касније дошао и у право вријеме сазнао да си се родила ти / захвалан небесима од кад нашла си ме ти /*. Ови, наоко једноставни стихови више налик констатацији, дати у градацији, једно су од најлепших слављења љубави и живота, најлепша изјава љубави. Завршни стихови прерастају у љубавно признање, искрену захвалност вољеној жени која је у овом хаотичном и слуђеном времену песников једини истински херој. Стога *Деведесет другу* сматрам најљубавнијом песмом, какву одавно нисам имала прилике да прочитам.

Деведесет друга има неколико поетских тема – рат на простору бивше Југославије виђен очима дечака и младића; суочавање са смрћу; одрастање и сазревање у (после) ратном (не)времену, победа живота над смрћу, победа љубави. Са променама у друштву и кључним догађајима поклапали су се важни лични тренуци које је отпратио прво очима детета, касније мушкарца и одговарајућом емоцијом: распад земље и полазак у школу, почетак рата и очева мобилизација праћени су тугом и изгубљеношћу / *отац ми је отишао у војску и слику како се први пут / у униформи удаљава од куће / док дуго стојим крај прозора / никад заборавити нећу*.

Смрт, страх, снајпери који косе, другови који гину, мајке које оплакују своју децу, прете да сруше његов свет / *сви који су ми били важни, усталом као и ја / живјели су прекопута*. Изрешетане куће, детињство и дечије игре које су биле симболи дјечије одбране од зла / *док су нам породице биле обузете бригом / па смо на улици учили о животу*. Сејачи смрти нису поштедели ни превремено рођене бебе које умиру у инкубаторима без кисеоника, док српска војска успоставља жилу куцавицу са *Матицом*. Жеља за животом, борба за живот и рађање новог живота побеђују смрт, страхоте и незнање / *Помислим ко ли је све тако удесио / док је пробијан коридор живота / и док су анђелима одлазили мали другари / да си могла без свега што ти је фалило / како ја сада не бих могао без тебе*. И у овој и у претходној песми, те у песмама *Били смо муње небеске* и *Наша је љубав изван поезије*, Милан Ракуљ истиче неописиву снагу љубави која једина може

спасити свет. Љубав, породица и свест о њиховој апсолутној вредности немерљиво су богатство и највећи разлог због којег вреди постојати и жртвовати се.

Разгледнице из трећег свијета је књига која се неће свидети сваком читаоцу, али сам сигурна да ће сваки од њих у песмама Милана Ракуља препознати нешто од стварности трећег свијета у којој и сами живе, што их не може оставити равнодушним. Ту је поезију, драмске предиспозиције и лирског набоја, исписивао сам Живот а песник јој је бирао теме и мотиве, повезивао и обликовао у песничке форме, насловљавао. Ракуљеве песме дубоко су проживљене, прокрвљене, изузетно блиске и доживљене / *живот је једина школа за поезију / а поезија велики одговор на живот / пјесма није живот*

нити је живот пјесма / но једно без другог испразна су гесла / (Живот је једина школа за поезију).

Суштина поетике *Разгледница из трећег свијета* садржана је у последња три стиха песме *Били смо муње небеске: / Поезија није бјежање од живота / него сам живот /* и у сопственом императиву за индивидуалном и уметничком аутентичношћу / *бити свој, бити свој, бити свој /* у завршном стиху песме *Ове ћу јесени*, која је аутору прошле године донела књижевну награду „Српско перо“ у Јагодини.

Та његова посебна и надасве искрена Поетика јединствене непосредности, довољан је аргумент тврдњи да Милан Ракуљ заиста не пише поезију, него је – живи.

Акрил, 120 x 100 cm

Валентина Вулић

ВАЛЕНТИНА ВУЛИЋ | „СВЕМИР УНУТРАШЊЕ ЗВОЊАВЕ“ или
„ПОЕЗИЈА ПРИЗИВА РЕТКЕ АДЕПТЕ“

(Приказ књиге *Змија олује* Виктора Радуна Теона)

О аутору и делу, општи поглед

Пред нама је поетска збирка (*Змија олује*, Бистрица, Нови Сад, 2019), којој аутор Виктор Радун Теон (рођен 1965, Скопље, Македонија, живи у Новом Саду), даје прецизно одређење, рекавши да је поетско-филозофска хроника будућности, одређујући је даље као низ тајних записа професора Хуа о мистерији ветрова и људи са коментарима. Већ на првом кораку при сусрету са књигом, слутимо да је смислено грађена и тек од одређеног материјала.

Колико је сваки од читалаца у стању да продре у поре књижевног текста и у свести обједини стрелице и смернице сопственог упознавања са световима уметничког дела превасходно сложене структуре? Но, није само жанровски и интердисциплинарно неуобичајена структура дела оно што позива на врло пажљиво читање, већ и опасност да од свих елемената који стварају вредност књижевног дела неки не пренебрегнемо.

Писац је о свему водио рачуна. Књига *Змија олује* је оригинално конципирана. Бављење формом поетске збирке, где прологу претходи стих, иако се песма хора у античкој драми јавља после пролога, може нас повести у доживљај књиге, до епилога, подсећајући баш том драмском напетости и линијом драмске радње на дела класичне књижевности. Композицију књиге наизменично чине песме у прози, записи професора Јакоба Хиеронимуса Ван Хуа и песме. Упутивши нас на кабалистичко учење и поставивши тако и себи и књизи задатак да обухвати целину циклуса и заокружи разоткривање и достигне највише, аутор, уплићући искуства и рефлексije, сазива ритуал циклуса живота. Са јасним упутствима како читати заоставштину да би се тумачила мистерија, пратећи биће ветрова како би се упознао елемент ваздуха.

„Искуство преображаја“, лепотом у суровости отвара збирку, задајући јој тему и одмах доносећи и идеју у сјају „очију вољене жене“: „Зурила је нетремице у мене“. Поетски, сликовито, дивно и директно, што је највиша особеност и највиша вредност стила песника Виктора Радуна Теона, и оно што ће ницати кроз целу збирку. Можда само нежније и јасније видљиво у песмама у прози. Насловна прозаида претходи записима састављеним из елемената Кабале: са шифром (већ смо упућени на начин сазнавања), нумеричком вредношћу из Кабале, објавом и коментаром и тада следе песме као светови, као завитлаји ветра, а у њој „свечана и страшна тишина“, из ње све креће.

О поезији у ширем смислу или драмским степеницама кроз свет уметника

Нема дилеме да је Виктор Радун Теон модеран песник. Већ по форми слободног стиха која одговара изразитој мисаоности, упућеној на питања савременог друштва која, повезујући нашу стварност са општим друштвеним токовима, доводи до упитаности о човечанству сутра, које песник сагледава из сопственог угла, крећући се и певајући на индивидуалном плану. Песник је увек по вокацији индивидуалац, издвојен већ тиме што пева. А да би певао, мора да *види*.

Песник у „Првом запису“ говори о симболици ока, имајући потребу да објасни етимолошко значење речи *веда*, из санскритског – вид, знање, позивајући се на древне списе видилаца и отвара нам пут у књигу у којој нас учи да свака реч има важност, да поштујемо значење сваке речи.

И тек онда ћемо моћи наслутити сву њихову велелепну лепоту и звучање.

Следи песма „Благослов“ и песник, подигнут од стране ветрова, креће у своју исповест. Песма „Острво“ са изразито исповедним тоном лирског субјекта још је један пример да поезија постоји у сва три рода, те да се врло речито стихом исприча прича и може испричати роман. Мотиви градирани у песми су мотиви који наговештавају даља проматрања песника и песме које следе. Мотив ветра, бунила, молитве, препознавања бића. Мотив олује, трагање и стицање до решења, звоњава, острво и заустављање тик пред понор, цвет. Лирски субјекат је у песмама жив и активан, увек свестан ситуације у којој је, била она и кошмар и магновење, или искорак. „Искачем из твоје зенице/право на олтар“, каже песник у песми „Једнорог“.

Са индивидуалног плана песник у „Првом запису“ прелази на друштвени, дајући основу књиге са људима „уроњеним у своје празне вирове“ („Затишје“), говорећи о проблему отуђења, протоколима да „у наше набубреле вене/убаце вештачке емоције“ („Додир“). Песник даје слику ситуације, не критикујући говори о себи и о другима, и осећајући сопствено знање као ужегло, види ветрове који насељавају зло у „наша тела“, свестан да је део друштва које је у стању „Мирног одумирања“, и „У магновењу“ у суживоту са „Змијом олује“, праћеног „Оком апокалиптичним“, „Над масакром“, да би, иако види посрамљеност људи, себи дао за задатак да „сведок мора поднети“ и да упије трачак белине. То је уводни део књиге који подсећа на увод или експозицију код драмских текстова, који даље иде у нарастање драмске радње.

Вођена необичном структуром збирке и решена да уочим и истакнем њене градивне елементе, у првом делу, запису, по песничком духу и лепоти визије издвојила сам песму „Једнорог“. То је чиста љубавна песма о лепоти, сједињењу, телесном, што су све карактеристике и посебност поезије Виктора Радуна Теона, као и симболика крви, тајне, крика и једнорога.

Посматрамо ли „Други запис“ као заплет, осећа се тескоба. Завладаће работи и други вештачки интелигентни организми. А људи? Они ће бити у унутрашњости планете, у Агарти. Запис са најмањим бројем песама, речитих наслова, речитих тема. Запис у којем се одређује где је „Тачка човека“, и у само четири стиха доноси слика песниковог бића који је увек у самој „жижи кружнице“, и увек озвучен изнутра, у свом свемиру који не престаје да звони. Он тако постоји, он тако

и може први да „поздрави јутро“. „У врелу непокора“, кроз жудњу и жеђ за искушењима, дозивајући у свест мит о Икару, на путу према сунцу. У песми „Исцељење“ песник осећа „проламање мука“ и бива „тишином обасјан“, али Он је тај који се помаља из тишине, и Он позива и учи људе да одлуче да буду људи, и да постоје. Ниједног јединог тренутка он не критикује, он упућује, те се у песмама у којим говори о ситуацији у друштву и о будућности човека види хуманистичка црта његовог мишљења и певања. На крају ове песме, песник каже, свечаним тоном: „Станите пред порушена здања/дуго ћутите“.

Варирајући мотив тишине у песми која је пут до исцељења и у другим песмама збирке у којој се ковитлају ветрови, песник синестезијом постиже утисак и комешање у читаоцу које мајсторски завршава дубоком поштом минулом.

На крају „Другог записа“ опет песма. Лирска, песма која кроз ритам доноси ковитлац – „вертиго“ – звоњаву, али нас води ка кулминацији. Песме које можемо препознати као песме Виктора Радуна Теона имају ту силину једног даха и једна су реченица. Ова песма је баш таква. Са паралелизмима и анафорским понављањима речи са негацијом (неутишане, неуслишене, нерастворена), звучањем носе значење загонетке као симбола неумитне упитаности човека. Песма у обраћању другом лицу, („Твој свет подрхтава“), у ти-форми, што је још једна од карактеристика Теоновог стила, којом се постиже блискост и очекује активно присуство другог у песми.

Разоткривање тајни, вечита човекова упитаност о себи, о свету у којем је, смисао у трагању и филозофски поглед на свет уткани су у бит ове збирке песама кроз коју нас песник води струјањима ветрова, која тематски и мисаоно кулминира у трећем запису. Само ће они који чувају знање о кристалима моћи овладати ветровима, поручује песник. Бића у драгом камењу. „Луда (Бела Луда) је архетип просветљеног човека“.

Уколико бисмо се зауставили у сагледавању тема које Виктор Радун Теон покреће и доноси, видимо да су то узвишене, највише теме које носе најлепшу страну људског постојања. Песник увек иде у саму срж ствари, водећи нас да сами уронимо у дубину и заиста осетимо да дишемо. Од индивидуалног до општедруштвеног, од себе до нас, од јединке до двоје, креће се Виктор Радун Теон у својој звоњави, кроз звоњаву свемира. „Да сам могао да бирам, опет бих себе изабрао“, отворен, гласан, из личног долази до општих места,

пева. Песник, увек узнемирен, усковитлан, ношен стихијом, у игри ветрова. У епицентру олује, својевољно, икаровски, изван времена, које не признаје. Све је у песмама његово, и ружа, и кап, и хаос, и вир. У трзајима, да зачне почетак, да настави путовање. Модеран као песник, Виктор Радун нам још једном показује да модерно не значи бити без осећања. И тако бол нараста у метастазу и песник прераста у „вибрирајући оток“ који има само визију („Метастаза бића“). Песма је препуна туге и то је још једна песма којој песник даје себе. Прерастајући у њу.

И онда наилазимо на песму „У врту сфинге“, песму која у налету доноси лепоту, живописну, чисто лирску, страствено љубавну.

Пратећи драматику књиге у четвртом запису стижемо до преокрета. „Осми храм“, невидљив на физичкој равни. Символика коју је песник уплео у плес којим нас је обавио, мада зна да су нека „лица недодирнута симболима“ („Пред крај тунела“). Символи Виктора Радуне Теона, од крви до крика. Но, вратимо се „Четвртом запису“, пратимо структуру књиге.

„Објава“, песма која има тон оде, и са правом бива насловљена објавом. Читајући ову песму, песник ми је дозволао дух Шекспирових трагедија:

*„невидљив разбор дух је силине
свет је бес усковитланог даха што брише
наталожене брегове копрене“*

и није ме изненадило што, не много после ових стихова, песник каже:

„жртвовани овнови...“

Нећу овде тумачити значење песме; ова песма је можда мерило духа песничког, чијих домета песник некада није свестан.

„Поезија призива ретке адепте“, каже песник у песни „Виртуелним степеницама“ и доводи нас у свет своје бујне поезије. Свет испуњен визијама, свет у којем обитава чудо, до којег води светлосни зрак. Песник је тај који може да осети суптилност, да буде нежан, да пева. Срцем. Песме у прози заузеле су своје место у поетској збирци. У световима у којима је Алиса, у световима када се звоњава појачава и хрли сунцу. И математика ветрова објављује: „У средишту стојиш ти“ („Откинута фантазија“). „Као поток“, поређење драге са потоком се лајтмотивски јавља у неколико песама у збирци, и толико је чисто и лепо, а у питању је савремени песник, песник који прати токове савремене цивилизације. Тек, нешто не умире.

Прозаида „Симфонија, чекање“ је најтананије лирско певање. (Подсетимо

се претходне снаге и гласовитости готово трагичког у делу). И онда, „када свила тренутка престане да одјекује корацима еона“. Дивно сада песник слика симфонију ветра свим својим „расквашеним чулима“. Песник пева себе, са лакоћом, изливајући топлину и љубав, уз „струне сутра“. Да би нас поразио крајем песме „осведочен самоћом“. То је тај прелаз и та сложеност и дијалектика његовог бића која у себи свесно комеша емоције, удисаје и истине. До хука.

Књига *Змија олује* је и поетски тестамент Виктора Радуне Теона.

„Пети запис“ и мотив светлости. Осми храм, иако невидљив у физичком смислу, светли. Песници виде. „Видја. Вједи. Знати, знање“. Циклично грађена композиција књиге се затвара. „Поезијом се објаснио свет“. Песник открива суштину: „Сваку реч проживљавам“ и испушта крик. Криком проглашава победу и проналази свој камен мудрости. „Мој град је филозофски камен / из њега извире вода знања“. Одлучан да „пронађе лапис, за њега давно сакривен“.

Расплет. Иако су нас елементи драмске радње водили форми класичне трагедије, песник је и овде, на крају књиге, остао доследан себи и вери у победу поезије и знања.

Ту наговештава излаз. Истакнуто место у поетском свету Виктора Радуне Теона има жена. „Буђење“ и врт који се јавља из крви његове и прелази у устрепталост песника. Љубав као храм који светли.

Песников оптимизам најлепши израз добија у песмама: „Моћ коначног“ и „Зора“, те у песни „Обрасци краја“ која можда носи и једну од идеја књиге: „Гнев олује ме иницира“. Виктор Радун Теон иницијацију преноси другима.

Звоњава у песнику, коју проноси од почетка збирке и коју нераскидиво носи у своме сопству, на крају збирке добија величанствен тон у песни „Зора“:

Зора

Врцкаво звони

Зора

(...)

Пресецам врлетно тело

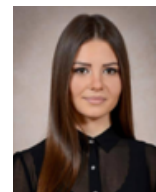
Бола

из јабуке истиче

крв самоспознаје

распукло семе пољупца.“

Честитам песнику!

Тања Којић

ТАЊА
КОЈИЋ

ПРОЧИТАТИ ИЗМЕЂУ РЕДОВА

(Вељко Петровић, *Писма 1904–1964* (приредили Соња Боб, Стојан Трећаков, Владимир Шовљански), Нови Сад: Матица српска, 1997, 463. стр.)

Књига *Писма 1904–1964* представља кстручно и скрупулозно приређену књигу посвећену писмима из пера Вељка Петровића, неколицини њему упућених и четрдесетак оних у којима је, у трећем лицу, о њему ријеч. Књига је објављена поводом 110-годишњице пишчевог рођења а сва писма изложена су хронолошки у цијелости. Први дио књиге чине писма које је Вељко Петровић упутио својим савременицима (за изузетком од неколико писама упућених њему), док други дио књиге чине писма у којима је о њему ријеч. На крају, умјесто поговора, уврштене су успомене Милана Јовановића Стоимировића о Вељку Петровићу.

Прво запажање које бих имала изнијети када је у питању ова књига тиче се односа наслова и садржаја, тачније приређивачи се приликом излагања писама нису зауставили на 1964. години, као што је назначено у наслову књиге, него су приложили још десет писама који нису по мом мишљењу допринијела књизи, али исто тако ни умањила њен значај. На промоцији књиге преписке, у Матици српској, Бошко Петровић је смирио приређиваче тезом: да је увијек боље када књига доноси више, него што то наслов обећава.

Приређивачи су апсолутно послушали један од „аманета“ Вељка Петровића исказан у писмима упућеним (1953. и 1956) Милану Токину:

„Него, претходно, да смо начисто: ја нисам присталица толико биографија, већ огледа, монографија, библиографија, свега што се тиче уметничких радова, књижевних дела, а не књижевника, научника. Личност је достојан предмет испитивања само до

границе где се боље прилази делу. (...) Морам рећи, Ваш интерес за Јашу и вршачке социјалисте с ове стране је културног интереса. Трагајте, сазнавајте, али, увек, ради тога да се народу све више буди радозналост и љубав за дело“.¹

„С највећим интересовањем читам Ваше саставе о Стерији. Шта ви све нећете наћи, чисто се прибојавам тих ревности, (...) да не испадне неко откривање слабости људске. Ваш, наш Стерија је био уман, тако песнички расположен аутор, да бих ја више обраћао пажњу овој нашој, на скандале и будоарске тајне, алавој публици, на лепоте његових списа и деловања. Да нисам нешто 'невалјал', срце ми се буни, ово физичко срце, сео бих да нешто и ја приложим о Стеријиној поезији, коју наши Срби још увек не поштују, не разумеју и не воле довољно“.²

Преписка се отвара писмом из 1904. године упућеном Тихомиру Остојићу из кога можемо видјети младог Петровића који се занима за стварање новог часописа, али и који због недовољног познавања српског језика тражи помоћ искуснијег колеге. Дакле, на самом почетку је свог књижевног стварања, заинтересован за писање и публиковање. Посљедње писмо упутио је Бранки Недић, 1967. године, из кога видимо исцрпљеног и обојелог писца са надом у оздрављење и дружење са пријатељима.

Књига преписке конципирана је тако да не служи „психолошким“ нагађањима о правој природи Вељка Петровића, али ни

(1) Гордић, Славко (2000). *Огледи о Вељку Петровићу*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 38.

(2) Исто.

гомилању естетичких ирелевантних биографских појединости. У књигу нису уврштена писма која би ближе приказала приватни Петровићев живот, односно пикантерије и године прије почетка његовог књижевног стварања. Из тог разлога уколико желимо нешто више да сазнамо о младом Петровићу, мораћемо да посегнемо за књигом *Воћка на друму* Радована Поповића. Пажљиво су одабране године почетка и краја преписке а период који је обухваћен преписком представља најплодније године пишчевог стваралаштва.

Преписка Вељка Петровића служи нам да из ње послушајемо и откривамо индиције о генези његовог дјела, стваралачки процес, атмосферу, али и неке културне, општије традиције и савремености по којима се равноо кроз писма размијењена са Тихомиром Остојићем, Миланом Савићем, Васом Стајићем, Милетом Јакшићем, Ненадом Митровим, Миланом Кашанином, Младеном Лесковцем и другим бројим, значајним и утицајним личностима његовог времена. Књигу „оживљавају“ фотографије Петровићевих савременика са којима је највише писама размијенио, па тако у књизи можемо видјети Тихомира Остојића, Васу Стајића, заједнички слику Васе Стајића, Милете Јакшића и Вељка Петровића, Милана Јовановића Стоимировића, Милана Кашанина, Младена Лесковца, Саву Јосића, Милоша Хаџића и Мару Петровић.

Писма одликује динамичност, практичност, комуникативност. Писма су кратка, „пословна“, понегдје са успутним колоквијално-лепршавим опажањима о крупним темама и именима (Мушицки, Стерија, Вук, Јакшић, Костић). Из преписке можемо видјети неуморно даноноћно аргатовање Вељка Петровића, његову сарадњу у часописима, новинама, алманасима, споменицама, припремање појединих књига и сабраних дјела, рад на Станојевићевој *Народној енциклопедији* и (с Кашанином) на *Српској уметности у Војводини*, припремање изложби, обавезе у ПЕН-у, Матици српској, Српској књижевној задрузи, Радио Београду, Српској академији наука и умјетности, грозничаву потрагу за сликама, ријетким књигама и архивским подацима, преплитање и сударање национално-политичких с ауторско-креативним побудама и тежњама. Могућност да путем писама докучимо

прилике времена у којем је живио и стварао, тешкоће и колебања чине ова писма изузетно важним.

Писма нам пружају дах времена, које је било љуто, напето и тешко, а које је утицало на Вељка Петровића и његове савременике. У једном кратком писму из 1912. године, које Васа Стајић упућује Тихомиру Остојићу, читамо: „Прво чујем да сте се венчали. Желим да у браку ојачате за народне послове који чекају на вашу спрему и вашу српску честитост“. Исказ је тежак и хладан и много говори о ситуацији и приликама тог доба. У поодмаклим годинама Вељко Петровић пише Младену Лесковцу како га ужасава помисао на сутрашњи дан, јер мора сачинити говор о петогодишњем плану, чланак за музејски часопис и причу за „Књижевност“: „Ја сам највећа шепртља на свету, али и баксуз и изван себе! Касно је, лаку ноћ!“ Његова разапетост и презапосленост није јењавала ни у зрелим годинама. Писац који дању припада другима у улози чиновника и челника културних установа, а ноћу себи самом и свом књижевном раду, захваљујући писмима сабраним у овој књизи представљен је истински и у правом свјетлу. Путем размијењених писама сазнајемо да је једног од својих насљедника видио у Младену Лесковцу.

Преписка нас упушта у процес настајања неких од најпознатијих Петровићевих новела, као што је „Баба Маца“ (коју је написао за једну ноћ), „Молох“, „Перица је несрећан“, „Мађар Пишта“. Видимо његову муку са писањем „по поруџбини“ и чврст став према тој „страшној неурастенији“. Вријеме и прилике у којима ствара не дају му могућност слободног писања, јер је новац био неопходан за егзистенцију, те је из тих разлога био фрустриран чињеницом да мора писати по поруџбини. Његова тананост долази до изражаја у просуђивању новела, видимо муку и незадовољство собом, незамјењиве увиде о доживљају властите приче. У писмима откривамо и пишчево опредјељење ка поезији у односу на прозу и чудну везаност и бригу о ставу Тихомира Остојића према њему, у односу на похвале Богдана Поповића и Јована Скерлића. Више тога ће казати о Милети Јакшићу, Ненаду Митрову, подстицати и мотивисати их и за њих имати ријечи хвале у односу на себе и своје књижевно умијеће.

Једина замјерка коју имам да упутим овој књизи тиче се њеног краја, тј. успомена Милана Јовановића Стоимировића које умјесто поговора очекују читаоце на крају *Писама 1904–1964*. Приложене успомене крајње сугестивно, али и једнострано, представљају Вељка Петровића као човјека „фине индивидуалности“ и „легендарно незадовољног“ временом, средином и савременицима. Након књиге преписке Вељка Петровића, чији је циљ да нас додатно упозна са аутором, временом у којем је живио и стварао, проблематиком тог доба, ми на крају наилазимо на коментаре и успомене једног од његових познаника. Свакако да у бројним критикама можемо видјети различите субјективне ставове критичара и често се можемо исто тако у разним мишљењима сусрести са „незадовољством“ Вељка Петровића по многим питањима, али овакав начин презентовања једног таквог писца као што је био Петровић, мислим да није требало да своје мјесто нађе у књизи преписке. Петровић се током цијелог свог вијека колебао између књижевности и

културне историје, између писања за фиоку и објављивања и то нико од критичара не доводи у питање, али „избор“ ствари које ће бити критиковане и расвијетљене чине ове успомене оштријима и у извјесном смислу погрешнима. У књизи *Писци изблиза* Синише Пауновића кроз дијалог аутора и Вељка Петровића можемо много тога сазнати о Петровићу, али на један елегантнији начин.

Можда ће највише казати ријечи Вељка Петровића, које су као врата стављене на почетак књиге преписке, у којима Вељко говори да највише смисла има онај читалац који чита између редова. Писма која је размијенио са својим савременицима, али и дјела у поезији и прози која је оставио српској књижевности написана су са намјером да „читамо између редова“, јер једино тако она имају смисла, баш као и ова преписка. Књига *Писма 1904–1964* представља драгоцену и значајну књигу за сваког проучаваоца живота и стварања Вељка Петровића, али и обичног читаоца који је нешто више хтио сазнати о једном од козера српске књижевности.

Акрил, 20 x 70 cm

Акрил, 70 x 55 cm

Огледи

РАНКО ПОПОВИЋ

ИМА ДАНА И КАФАНА

СЛОБОДАН НАГРАДИЋ

О ПОЈМУ ЕТНИЧКА ГРУПА И ЊЕНО СИТУИРАЊЕ У БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВАЧКИ КОНТЕКСТ

Ранко Поповић

РАНКО
ПОПОВИЋ

ИМА ДАНА И КАФАНА

(Уз књигу пјесама Здравка Миовчића *Дневна доза носталгије*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 2021)

Прошле године у Серији посебних Издања Центра за српске студије из Бање Луке, нашег малог издавачког друштва са пријатељском одговорношћу, а без икаквих ограничења, објављена је *Љубав винопојца*, књига пјесама о вину и уз вино Здравка Миовчића, са мојим поговором под насловом *Винопије и винопојци*. Сав тај посао склопио се, бар за мене, необично лијепо, а није га пратио никакав посебан план и договор. Пјесник је једноставно сакупио међу исте корице седамдесетак својих винских пјесама, а мени су се те знане и драге строфе одједном учиниле као најприроднији повод да бар једним малим дијелом испуним дугогодишњи сан о једном свом великом винском саборнику. Први пут ми се тако десило да нечију књигу потпуно осјетим као сопствену; само још што нисам почео да је потписујем кад бих је даровао коме. Замах који га је понио с винском поезијом није пјесника напустио, нити је у њему попустио унутрашњи набој, ни након појаве збирке, па се морало преливати у нови мијех. А куд би суза него на око и шта је природније могло бити него да се послјије вина опјевају кафане? И тако је, на крилима истог заноса, исписана књига *кафанских пјесама у доба карантина*, чији наслов, између осталог, јасно казује и ритам настанка свих седамдесет и нешто пјесама – *Дневна доза носталгије*. Дан и сјећање, и – набере се тога. Назив је књизи даровала кратка уводна пјесма, чија два катрена представљају мотивациони и мотивски сажетак збирке, а добронамјерном кориснику упутство за читање у виду позиционирања почетне и основне лирске ситуације: *Дани и ноћи карантина / Све*

су кафане затворене / Унутра пустош споља празнина / И перо само за чашом крене // Док рука остане да виси / А душу сјета обавије / Тако се слише ови записи / У дневну дозу носталгије. Већ по том прологу танкоћутнији читалац може одмах наслути да га у збирци чека роман једног живота у носталгичној атмосфери сјећања на минута љета и жал за младост у осам лирских кругова из којих сваки час просијава оно чудесно у чудима / и благовесно у људима / неизрециво а рјечито / од тренутака а вјечито.

Јесен наших живота доноси тамну студен меланхолије и топлу, горку влагу носталгије. По ко зна који пут, и поводом чега све не, у праву је Његош: *Наше жизни прољеће је кратко, / Знојно љето за њиме сљедује, / Смутна јесен и ледена зима; / Дан за даном вјенчаје се током, / Сваки нашом понаособ муком.* Смутна је, заиста, та јесен и натапа зајесењеле душе немирима од вијека и неспокојима дана и некако осјећамо да све мање живимо наше вријеме и да нас потапају неке пустошне, мутне воде. Стишћу са свих страна гласови о болестима и смртима, гуримо се, најезени, и увлачимо у себе као пуж у кућицу, па кад дође да више не може под кожу, завапи и процвили душа да јој се хоће мало љековитог заборави у кафани и стара пјесма која иде уз такав вапај: *Донес`те ми рујна вина, / хоћу приче да се сетим...* И причамо, онда, и сјећамо се, завјеренички, празнећи тамне закутке памћења и користимо сваки згодан повод да се окупимо у једној слијепој улици на крају града, *под старим* (недавно реновираним) *крововима*, на посљедњем мјесту које још

мало подсећа на крчме какве су некад биле. Кад, да видиш јада изненада: дуго нам се не да ни тамо, препријечили пут велики мештри посвемашњег обесмишљавања и укинули нам право на терапију. Али нисмо ни ми од јуче, тражимо и нађемо рјешење – редовно, готово сваке вечери, претачемо два пута по два и по деци Анђелићевог вранца селекције, намјенски прављеног за Кинезе (чуј то, молим те!) и преко везе набављеног, па правац парк код Народног позоришта, клупа наспрам Пушкиновог споменика, на рубу борове шумице, са зградом Архива у залеђини, таман да је орило-горило. За здравље, Александар Сергејевич! (А ту нам је, одскора, сасвим близу, и бронзано попрсје Николе Кољевића па одмах наздравимо и Професору.) *А они мраком огрнути / сваки у свом камену ћути...*

Није толико ни до тих забрана, рачуна човјек и тјеша се, проћи ће једном и то чудо, као што су толика била и битисала; више је до тога што од неког доба нема кафана, бар онаквих какве памтимо из младости, какве су некад биле. (*Мочевчићу, мали Цариграде, док бијаше, добар ли бијаше...*) Неко би рекао да је то класична душевна опсјена и да заправо једино ми више нисмо какви смо били. Па добро, има можда и тога, али то не пориче чињеницу да се за посљедње три-четири деценије свијет у много чему из основа промијенио. Шта је све на наше очи ишчезавало, а да томе нисмо придавали никакву посебну пажњу, мислећи да се тек за неко вријеме скрајнуло! *Изгубих у том немиру / другове све и галије. / Који је сат у свему? / Дан је ил поноћ, шта ли је?* Стварно, браћо пјесници, *шта је ово ево неко доба?* Гдје несташе она некадашња повртна сјемена и толике домаће сорте воћа? Гдје су нам кравице буше и санске козе, гдје босанско брдско коњче и овца праменка? Шта би преко ноћи са толиким старим занатима и стварима с њима повезаним; шта са блањом и бравом, шта са шилом и огњилом? Кад сте посљедњи пут попили бозу у посластичарници, пазарили распукли парадајз јабучар, џанарике и јабуке зимњаче у оближњој пиљари или попричали с бакалином на ћошку, док вам трпа у зембил млијeko у стакленци, додајући и медањак, онако, од себе? Кад сте у поштанско сандуче убацили писмо или разгледницу? Може ли се више икад и игдје под капом небеском засјести у вагон-ресторан и поручити „унучић“ вињака? Или право с улице

закорачити у какву гостионицу, гдје ће вас дочекати мирис кафе помијешан с воњем киселог купуса и олајсаног патоса, као и гостионичар с кецељом, заврнутих рукава и налакћен на шанк, одмах уз ону ниску митску витрину иза чијег стакла су обавезно бивали кувана јаја, конзерве сардина и понека кутијица „зденка“ сира? Има ли игдје више кафана с карираним столњацима, лименим пепеларама, пећима бубњарама дугих чункова и сифонима из којих се шприца сода за прави шприцер с банатским ризлингом? Мени се некако чини да је из таквог осјећања читавог једног несталог свијета потекла пјесникова кафанска носталгија.

А није овдје тек у питању непостојање угоститељских објеката посебне врсте; мање је до тога, а више до недостатка духовне атмосфере каква је око њих и у њима некад постојала. Деси се нама и данас да се понекад нађемо, бар на први поглед, у амбијенту који обећава а онда, одједном, груне неки техно ритам или дође да нас послужи конобар, вузле неко вузласто, који не разликује траварицу од коњака јер он, каже, пије само пиво (као и већина других гостију, усталом). И шта бисмо онда него да побјегнемо главом без обзира и сјећамо се какви су конобари некад били и каквим су све знањима располагали (није их Удба без разлога врбовала као важне сараднике!). Требало је одговорити таквој учености и достојно се спремити; не каже без разлога један од јунака Витезовићевог романа *Лајање на звезде* да се у кафану не иде без великог предзнања. Нас, студенте књижевности, тамо је водио мутан али интензиван бoемски идеал. Слутња је била јака и у самој основи тачна: јасно нам је било да се свака будала може опити до бесвијести и скљокати под сто, али да је мало оних који у том блаженом стању могу да устану и да разговоријетно и понесено кажу, рецимо, Дисово Пијанство:

*Не марим да пијем, ал' сам пијан често
У граји, без друга, сам, крај пуне чаше,
Заборавам земљу, заборавам место
На коме се јади и пороци збраше...*

Одмах иза Диса долазио би Јесењин, и то онај најжешћи, из *Крчмарске Москве: Живот ври у јазбини тој страшној. / У галами до самог сванућа / ту дрољама стихове ја читам, / с бандитима лочем до клонућа*. Још који степен бијелом усијању знао је додати и Крклец *Споменом на Скадарлију*, то се увијек примало, и рецитовано и пјевано: *Скадарлија пуна дима, / још ми ноћу не да*

мира, / још у мутним тутње снима / „Два
јелена“, „Три шешира“. // Још са Бором,
покрај вина, / на увеле мислим руже, / јоште
око браде Тина / лептирице ноћне круже. //
... Знам да нема више моста / до минулог
царства сјена, / ал још оста боца доста / у
подруму успомена. А кад је већ прозван Тин
и пресушиле наше чаше, кренуло би, сјетно,
и оно научено од Арсена и Серђа Ендрига:
Тамо, тамо да путујем, / тамо, тамо да
тугујем... Овим Тиновим жалним дистихом
завршава Миовчић пјесму *Одлазак* која
казује једну лијепу, свијетлу наду, а због
нечег је, на прво читање, одзвонила у мени
као реквијем и натјерала ми сузе на очи.

Не знам да ли је још неко опјевао
„Макарску“, легендарни *метафизички по-
друм*, састајалиште сарајевске умјетничке
боемије и студената Филозофског факултета,
али и ако јесте, спреман сам да тврдим на
невиђено да то није могао учинити боље
од нашег пјесника. Та пјесма је истински
споменик кафани наше младости које више
нема (ни кафане, ни младости!). Као чист
супстрат умјетничке алхемије, у њој струји
живи дашак „оног нечег“ што ми потврђује
да је Миовчић преко кафана ловио нешто
много шире и дубље, дух и дах једног времена
које је позлатио ореолом носталгије. У њој
су се заиста стекле и плодно прожеле тврде
и препознатљиве стварносне чињенице са
оним лебдећим, метафизичким, само слутњи
доступним:

...Скупљали се студенти, писци и професори,
Пјевале илузије, симпозијуми текли:
У загушљивој изби, у драгој метафори
Остајао је бескрај свега што нисмо рекли.

Навраћао је Сократ, а Платон биљежио
(Плеле се чудне сјенке по убогој пећини)
Ђутао Достојевски, да би се осејежио
Жамором уз чашицу, како писац већ чини.

Вечери са Црњанским, бескрајни плави кру
је
Силазио на сто пун опушака и чаша,
Итака и Суматра, ко зна куд нас је другдје
Носио димни облак и стражиловски чаршав.

Пролазио је и Тин, или његова сјенка
(Хронике кратко трају, кафане дуго памте)
Измицале у плавет Ремедиос и Ленка,
Сњима *Santa Maria* и стихови што памте...

Све је ту на свом мјесту и човјек заиста
може да врати ону атмосферу у којој смо
претресали два Миљковићева стиха као да

претресамо судбину свијета. Како су тада
умилно пјевале и заблуде, баш као у пјесми
мога кума Жељка Грујића: ...*Ми ћемо певати,
нама и заблуде вреде, / Достојни да мрзимо
све што песма није...* Откад сам прочитао
Киклопа, у „Макарској“ сам се увијек помало
осјећао као у Маринковићевом „Дајдаму“. Није ту,
додуше, било никог сличног Маестру,
нашло би се таквих који су помало
подсјећали на Уга, али је зато у већини нас
живио по један мали Мелкиор Тресих.

Имали смо и ми свој Бермудски троугао,
истина, не тако знаменит као онај београдски
између „Грмеча“, „Липе“ и „Шуматовца“,
али веома замаман и сасвим хармоничан.
Најбоље је било, како се често и чинило,
лагано, готово необавезно, започети у башти
„Кварнера“, па оштро појачати у „Макарској“,
до фајронта, а онда се преселити у „Боеме“
и отурити до последње паре, а каткад и до
ране зоре. *У рану зору, зору, зору, кад сване
дан...* Поклоници кафана добро знају шта
тамо значи добра пјесма у правом тренутку,
кад се табор вине у небо... Истина, дебело
смо закаснили за Цицвариће, Царевца или
оне праве циганске банде, али нама је добар
био и џубокс, само ако се с њега у једном
моменту могао огласити Квака: *Дане и дане,
ноћи и ноћи...* Оно што је пјесник пробрао
и тако дискретно и лијепо уткао у своје
пјесме уистину је кафанска класика, она
провјерена, висока: *Крадем ти се у вечери...;
Има дана када не знам шта да радим...;
Еј, жалим, жалим...; Чајорије шукарије...;
Ајде слушај, слушај, калеш бре Анђо...;
Погледај ме невернице...; Свилен конач...*
Па поврх свега још и Љермонтов: *Вихажу
ја адин на дарогу...* (Како је то моћно пјевао
својим баритоном наш покојни професор
руског Милован Милинковић Чича и увијек
Љермонтову додавао и Њекрасова: *Што ти
жадна гљадих на дарогу...* То је био човјек
с највишим могућим квалификацијама
за кафану; само лула му је ваљала једног
просјечног госта!)

Како су године пролазиле, та кафанска
класика се невјероватно брзо умножавала
јер бијаше једно вријеме кад се чинило
да читава нација ништа друго не ради
него што разбија дертове „по меану“ и без
престанка афектира: *чаше ломим, руке
ми кржаве...* Никад се није боље живјело а
трагичније пјевало, при чему та трагика
никог није нарочито обавезивала, дошла
је више као нека мода. Сатјеран у кафане и
омамљен којекваким опијатима, и течним

и идеолошким, народ није ни хтио ни умио да види како му разграђују земљу и спремају пропаст. Али хајде, да не паметујем сад, то је вријеме донијело и Тому и Силвану и Тозовца и Цунета, и толике друге, а велики дио онога што је у тренутку настанка опорезивано као шунд данас се, обавијено ореолом носталгије, пјева као класика. Не може се више ни замислити да вам Цуне на увце почне ону: *Због ње су ласте рано отишле...* или да чивијаши ударе *Кад је деда лумповао у шабачко старо доба*, а онда још, поврх свека тога, зањише куковима Уснија и крене *Казуј, крчмо Церимо...* Па не попиј, па не разбиј! Управо из те музичке перспективе најлакше је схватити човјека који у трансу рукама спршти чашу, онако како то чини Бели Бора (Беким Фехмиу) у *Скупљачима перја* док му Ленче (Оливера Катарина) гласом у који су сабијене све даљине и путеви овог свијета пјева *Белем, ђелем, лунгоне дроменса...* Александар Петровић је био велики мајстор аутентичне атмосфере и стварно имао нос за натуршчике; треба се само сјетити насловне музичке нумере Вокија Костића из филма *Биће скоро пропаст света* и замислити у кафани циганску клапу која то изводи у филму.

У недостатку савремених, о некадашњим кафанама се много пише и говори, и студиозно, готово научно, али и онако пригодно, необавезно. У једној скорашњој телевизијској емисији чуо сам како једна жена, власница неког београдског ресторана, каже да је за боemiју потребно поприлично духа, много времена и нешто новца, а пошто то троје данас никако није могуће саставити, онда је логично што је вријеме боема неповратно прошло. И тачно је тако, искусна жена, зна шта говори. Кад је у Скадарлији писао *Отаџбину*, наручену за први број истоименог часописа власника Владана Ђорђевића, Ђури Јакшићу је било свеједно хоће ли му доктор хонорар дати у валути или у натура, јер би он ионако новац претворио у вино, одмах исте вечери у „Дарданелима“, са Змајем, Костићем, Шапчанином и боемски тек стасалим Милованом Глишићем. Дара му, Богу хвала, није недостајало, а ни времена откад је био на синекури као коректор у Државној штампарији. Бијаше то хвалебриједан обичај многукуђених недемократских режима да потпомогну знатније умјетнике и омогуће им да стварају без свакидашњих брига за хљеб насушни; нико од њих није ни очекивао да се појављују

на послу. (А и заслужио је то поштено грешни Георгије, поткрај живота, дугим претходним учитељским потуцањем и самовањем по разним Сумраковцима и Сабантама.) Да не би било забуне, синекуре постоје и данас, али њих не уживају заслужни умјетници него којекакви паздарени, послушници власти, па је зато приличније, што рече један пјесник, да се зову синекурчине. Историја српске боemiје је великим дијелом и историја српске књижевности и позоришта; од Сремца, Веселиновића, Војислава, Диса, Боре, Нушића, Пандуровића, Драинца до Мома Капора; или од Илије Станојевића, Милорада Гавриловића до Слободана Перовића, Павла Вујисића, Зорана Радмиловића, Бате Стојковића... А историја српске кафанске културе је уједно и историја још којегчега другог: у кафанама су отваране прве читаонице, даване прве позоришне и филмске представе, покретани листови и часописи, писани закони и устави, осниване политичке партије, дебатни клубови, тајна удружења; ту је засвијетлила прва сијалица, засвирао први грамофон, зазвонио први телефон... Мало ли је од кафане!?

„Још нешто: БСК, данашњи ОФК, основан је у кафани. Неки тврде да је то било у `Женеви`, други – `Код браће Шуменковића`, која се налазила преко пута Тркалишта, где ће касније бити прво игралиште БСК-а. Али, ко те пита – важно је да је све кренуло с правог места, како је код нас Срба и ред – из бирцуза. Тих кафана данас више нема, али има нас који седимо у њима.“ Овако говори Јаков Гробаров (Миладин Ковачевић), један од посљедњих наших великих боема и врхунских кафанских експерата, односно овако пише Миодраг Раичевић, под псеудонимом Т. Х. Раич, у „роману једног живота“ *Ко је рекао живели*, објављеном 2011. године. Заиста јединствена књига, по много чему! Најприје по томе што је Мијо то написао потпуно емпатијски стопљен с Јашом, готово његовом главом и душом, само још списатељски убједљивије него што би то могао главни јунак ове раскошне приче у четрдесет двије кратке и ефектне главе. Као иначе добар и изразито духовит писац, Раичевић овакву књигу не би могао написати да и сам није колико и Јаша осјећао душу кафане и био у потпуности њен човјек (не знам је ли још и данас, али – једном кафански, увијек кафански!). Ријетки су такви примјери, јер има много добрих писаца без осјећања за кафану, као што има

и доста узорних кафанских људи којима писање баш не полази за пером. Мијо је, као и пјесник ове збирке, захватио то уједно. Част и чест историчарима кафана, има се шта од њих научити, али су ипак у питању суве чињенице, а само пјесници умију да осјете и изразе душу тих магичних мјеста. Пошто је познато да и кафанама, као и толиким другим стварима, душу удахњују људи, Раичевић је за своју књигу изабрао праве гусаре из „Бермудског троугла“ и пјеснике који чине можда посљедњу компактну боемску групацију у српској књижевности: Јакова Гробарова, Бранислава Петровића, Амбра Марошевића, Александра Секулића, Милана Ненадића, Милисава Крсманиновића Крцу и Слободана Стојадиновића Чудеа. Право првенства главног јунака Гробаров је заслужио биографијом; он је, једини међу њима, сироче од друге године, *био кафански и више ничији*, што би рекао још један прави боем и пјесник, Вито Николић. Његово матично сједиште била је „Трскара“ (Код Цомбе) на Карабурми, „угао Пере Ђетковића, Астрономске и Лоркине. Стратешко место. Кажу да је ту некад била караула с које су Срби надгледали Дунав да не упадне у лоше друштво“. Одатле је он кретао у свакодневне походе по парохији и налазио се с братијом у „Централу“, „Звезди“, „Херцег-Новом“, „Морнару“, „Два јелена“, „Три шешира“, „Клубу књижевника“, „Код Змајка“, „Шљаму“, „Вардару“, „Коларцу“, „Палилулској“ и „Бродарској касини“, „Болеч-механи“, „Посљедњој шанси“ и... кад би све набрајали, испунило би цијелу страницу, што ипак нема смисла. А шта се све на том путешествију догађало није могуће препричати, мора се прочитати или вјеровати онима који су то већ учинили да духовитост са странице на страницу прашти као ватромет.

Бити и пити у кафани, а немати сопствену филозофију пића и кафане, то је први смртни гријех против боемије. Без тога нема боема, а то није исто што и кафански филозоф, ово друго је ипак нижа категорија, која лако склизне у драмосерство. Ево како на читаву ствар гледа узорни мислилац Гробаров, Раичевићевим ријечима пренесено: „У пићу човек често каже оно што мисли. Оно што не мисли задржава за себе. Срећом, не задуго. Брзо схвати да од тога нема неке користи. И што је најлепше, после пића најчешће не може да се мисли. Ја, лично, гледам само да извучем живу главу из кревета. Остало су нијансе. (...) Људи не знају многе ствари,

али свако зна зашто пије. Ја, рецимо, кад ме нешто заболи, пијем на то место. То је увек давало резултате. У животу све има своје место. (...) Кафана је као обданиште: оставиш се ујутро, покупиш се увече. Оно, кад се не журиш. А кад седим, ја обично нигде не журим. (...) Кафане су тако добро распоређене. Налетиш на њу пре него на цркву. (...) Мени је лекар препоручио да пијем. Има лекара који се разумеју у свој посао. Конобар та знања нема, а и шта ће му. Или се прави да их нема. Али, конобар уме да те осети. (...) Кад пијем увек сам у топ-форми – не видим ко би могао да ме замени. Више пута сам остављао пиће али никад нисам заборављао где сам га оставио. Некад сам се у кафани осећао као код куће. Сад, после толико година, у кафани се осећам као на радном месту. До те мере је та блискост узрапредовала. Много дугујем кафанама. Зато у неке више не идем“.

Правим људима све је у правим кафанама потаман, осим онога што неизбјежно долази на крају – плаћања. Чак је и Јашиној братији то стварало озбиљне проблеме, али нису престајали да пружају отпор и оштро протестују против тако очите бесмислице. „Докле, мајку му!“ – процвилио би Брана. „Не дате ми да живим ко сав нормалан свет!“ Ненадић је обично показивао више смирености и одлучности: „Имам ал` не дам!“ („Окле из гузице? А и да имам – окле?“ рекао би Ђорђо Сладоје, коме кафана није била нимало страна, али је с гусарима ипак сједио уријетко.) Али, пошто се плаћање одлагало до посљедњег часа, увијек је остајало довољно времена да се претресу многе важне ствари и изрекну многе знамените мисли, од којих овдје наводим тек неколицину оних које су приписане Брани Петровићу: „Смрт вреба на сваком ћошку. И зна да буде врло непријатна.“; „Жена не схвата да човек пије зато што мора, а не зато што му се пије.“; „Просто је невероватно како пиће мења жену. Чак и кад само ти пијеш.“; „Родољубље има смисла само у неутралним земљама. Мање се гине. Зато су Швајцарци велики родољуби. Они више цене сир него ми себе.“; „Једина латинска пословица српског порекла: *Ars longa kita brevis!*“; „Пиће човеку отвара нове хоризонте а затвара кућна врата.“; „Брак има многе предности, али ја не знам ниједну. У кући, буразеру, нема живота.“; „Из треће смене у кафану – то могу само велики карактери“ (ово је Брана изрекао истински задивљен подвижничким примјером Крлета Радника, трудбеника ИМТ-а).

Овај мали излет у Раичевићеву књигу није науштрб Миовчићеве збирке, све је то, уосталом, кафанска литература и у основи сличан сензибилитет са носталгијом у подлози. Мада наш пјесник није кафански човјек у мјери у којој је то било претходно приказано друштванце, он је ту врсту склоности такође градио на вишем и племенитијем осјећању боемије. Могао се он чак и срести с њима, у „Ђуриној кући“, „Код два бела голуба“, у „Коларцу“ или „Руском цару“, док је војниковао у Београду и, да је било прилике, подијелити много тога, изузев испада којима су ови били наглашено склони, дочим наш пјесник није од те сорте. Ко је год у кафани чешће бивао, морао је бар некад да упадне у неки русвај, али о томе код Миовчића једва да има помена, та му тема није била привлачна. За разлику од Андрића, рецимо, који јој је у причама и романима посветио доста простора. Како се само лумпује и тјера груба шала у „Заријиној механи“ кад се распојасају обијесни газдински синови, а сваки час нечији пијани гласвече преко зурле и тимпана: Рум за Ђоркана! Али, несумњиви шампион кафанског лумпераја у Андрићевој прози је Мостарац Никола Крилетић, добровољачки потпоручник српске војске из Првог свјетског рата, што у критици готово није ни запажено. Каква је чуда од скандала чинио тај џумбушчија по бијелом свијету, а пропутовао је све европске пријестонице, и још приде Сремске Карловце! Најдетаљније је описана његова букурештанска теревенка у варијете клубу „Алхамбра“, једна од оних које нико није у стању да контролише и које се обавезно завршавају посредовањем полиције. Крилетић је ту прави капетан пијане лађе, чијем оку ништа не промиче и који држи све konce у својим рукама, до тренутка кад се општенародно весеље логично окончава општенародном тучом. (Имао је нобеловац нос за кафану, иако се на први поглед, из његове уштогљености, то и не би могло закључити.)

Путовао је и наш пјесник по бијелом свијету и нагледао се тамошњих кафана, али о њима у књизи нема ни помена. То није за пјесму, у то се не уноси душа. То припада времену *Хроноса, а Хронос је време старења / Неумитно и мерљиво / Ток непрекидног кварења / Живога у неживо*. Срце је упамтило оно што је посјед Каирова, времена стварања којим се надвисује и премошћава *ток нестајања*, и којим дотиче *оно што је најгушће*. То упамћено се мелодијски без

остатка римује с интонацијским стихом *А за кафане кад ме питаш*, скројеном према оној прелијепој пјесми *А за Призрен кад ме питаш*, за коју би се човјек заклео да постоји од памтивијека, а написана је тек прије коју деценију и нама је открио, ко би други, Димитрије Поробић, велики зналац кафанске проблематике, који је за ову збирку радио као консултант на даљину и коме је она с разлогом посвећена. Кад све саберемо (и кад се одузмемо), он је од свег нашег духовног братства онај прави, настајашћиј човјек кафане, и по унутрашњој вокацији и по спољњим манифестацијама. Једини који му је раван вокацијски, а шије га стажом, јесте пјесник Зоран Костић, кога је и Милисав Крсмановић Крцо, чувени Крле, у својим *Испадима* сврстао међу легенде „Коларца“, а то није мало признање. Димитрије је у свакој новој поруци ширио списак кафана, а пјесник сводио на оне њему познате и искуствено блиске. Оне друге није могао да опјевава, јер то се не може начелно и јер без доживљаја нема пјесме, што је лијепо и речено поводом кафане „Два рибара“, у истоименој пјесми, у којој се пјесник затекао као *алас без правог мамца и удице*.

Од кафана опјеваних у *Дневној дози носталгије* многе су ми и самом добро познате, почевши од оних илиџанских „Код Буде“ и „Код Свете“ („Мала алеја“ и „Таден“), па „Фијакер“, „Има дана“ и „Три бора“, коју су држали неки моји даљи ујаци, Брењи. У паљанској „Панорами“ пресједио сам многе вечери са Жељком, Топом, Неђом Шуком, Еком, Бекком, Слобом Враном и Стипијевом хармоником, а поклопац пијанина подизао би се кад сврати пјесник Радислав Ћивша, најоткаченији Сокочанин. (Тај се боемији учио код Ненадића, а у пијанству је био чудо од снаге и вјештине, умιο је да на столу направи предмет са све хармоником. Иначе, за друштво из „Панораме“, изузев кума и мене, хотелски ресторан је био нека врста чеке за лов на распуштене просвјетне раднице, које су често у буљуцима аутобуски довожене и биле на ноћењу у оближњим бунгаловима.) Памтим стару „Тилаву“, а нешто боље нову „Истру“, „Дубравку“ и „Бифе Врбања“, гдје сам каткад свраћао ујутру на вињак са факултетским професором Пером Шимуновићем, каснећи редовно на његове часове. Накупило се стажа и у малом и у великом „Бристоу“, а како и не би кад су ми били одмах уз гимназију. „Позоришна кафана“ је посебна прича, једино не могу посигурно да се сјетим

јесам ли, као Миовчић, пио некад у њој са Сладојем, а све ми се чини да је и то морало бити. У фочанским кафанама нисам бивао, а по ономе што пјесникова књига каже о њима сигурно би ми биле потаман, поготово „Хан“, чије име вуче у дубоку старину. Кад чујем ту ријеч, прво се сјетим Андрића, Каменитог хана поред Ђуприје, који је као и она био Мехмед-пашин хаир, па онда *Аникиних времена* и вишеградског Крстинице хана и Об(х)ођашевог хана негдје на Романији (не каже се тачно гдје), мјеста која су одређивала судбину несретног Михаила Странца. Ханова одавно нема, чак ни оног фочанског, али је у појединим топонимима претекла ријеч, па тако у подроманијском и романијском крају имамо Хан Дервенту, Хан Поглед, Хан Крам и Хан Пијесак; у Бањој Луци Ханиште, а нису одатле далеко, на двије стране, ни Хан Кола и Мишин Хан.

Досадило ми је помало да стално понављам ријеч *кафана*, није ни стилски баш препоручљиво. Да напишем *кавана*, не мијења пуно на ствари, на исто му дође. Хан не иде, престаро је, *караван-сарај* поготово. Могло би *крчма*, *механа* (чак и без *х*), могло *гостионица* (*гостиона*), могло чак и *биртија* (*бирцуз*, *бири*). Све остале замјенске ријечи ни издалека нису синоними, значењски се опасно разилазе: *чарда*, *коноба*, *оштарија*, *таверна*, *винарија*, *пивница*, *ресторан*, *бар* (*кафе бар*, *снек бар*), *кафић*, *локал*, *локација*, *локанда*, *паб*, *бистро*, *бифе*. За невољу могло би и *точioniца*, *крајпуташница*, *кронерај*, *залогајница*, *ашчиница*, мада је све натегнуто. (Могло би и *мусафирхана*, али само за Андрићеве потребе. Поменути пјесник Крцо свједочи да се у Старој Пазови понајбоље пило у ресторану који је имао атрибут *Млечни*, а и ја се сјећам да се некад озбиљно шикало, додуше испод тезге, у оним објектима које су звали *Здрављацима*.) Пјесник се на ову проблематику није посебно обазирао, али мени је као филологу то веома важна ствар. Као и називи локала, уосталом; није нимало неважно под каквом фирмом човјек сједи и пије. Замислите тај угођај у „Лудој кући“ или „Код жирафу ваневропску зверку“! Нимало лоше не звучи ни „Шта је ту је“, нити „Она, а не нека друга“! (Било би подношљиво и у „Кривом Стојку“, гдје смо ионако најчешће, а ту се углавном упражњава *Свирање Малапартеу*, што рекао Мијо Раичевић.)

У мојој приватној кафанској митологији сасвим посебно мјесто имају оне из најранијег

сјећања, које су поодавно дио једног ишчезлог свијета. Памтим их још од пете године, а све су ми биле везане за аутобуску туру Сарајево – Невесиње, односно љетње повратке завичају. Путовало се кућиле, што ће рећи породично, на челу са патер фамилијасом који би с пивом почињао већ у оним бирцузима на сарајевској станици, а они су му у неку руку долазили као допунско радно мјесто. Прво одмориште био је Мостар; тамошњи колодвор не памтим другачије доли по несносној врућини, силним гужвама и страху да нам отац не остане у биртији. Чим бисмо прошли Гнојнице и ухватили се узбрдице наспрам старог Хецеговог града, настајао је пакао. Праши машина по старом макадамском путу и тресе до камена у бубрегу, а очи да искоче од запаре и дуванског дима. Све што је ту одрасло мушко калеми једну на другу, а већ су прешли на умлачен „Звечево“ коњак који из флаше туче право у памет, док примичућа родна грудa напирује душу до пуцања па креће као из једног грла: *Невесиње моје дично, без тебе ми необично*. Ко зна откад се не видјели земљаци, дојучерашњи сељаци, и сад не могу срцу да одоле, пуштајући завичајни жал да покуља свом силином: *Жао ми је села мога и кајмака дебелог...* За то вријеме жене и дјеца само што душу не испусте ригајући... Шофер, и он увелико у трансу, шири руке, подврискујући, и све пријети да се то покретно лудило распрене као бомба или стумба у бестрагију. А онда, коначно, спас – ето нас под Буском – пред истоименим друмским свратиштем из кога се шири рајски мирис јагњетине с ражња: пола сата паузе! И док се брижни и расушени очеви опет задајају и хладе пивом, ми, измучени и иструганих стомака, једемо као да смо из глади утекли (и данас ми је у устима тај окус, ни њега није могуће поновити, ваљда због разлога носталгичне природе). Послије је ипак све лакше, сад знамо да ћемо брзо укасабу и да ће то бити крај нашим мукама. Мање је важно што ће очеви остати да се докусуре код Мома Мањака, у кафани на чијем је стакленом излогу црном изолир-траком написано: „Ако пијеш да је заборавиш, не заборави да платиш“; сад нам више и нису нарочито потребни. У повратку је бивало некако мирније, са још једним свратиштем прије Мостара, на мјесту званом Бакрачуша.

Чему би служило ово присјећање кад и оно не би било једна мала дневна доза носталгије, која понешто душевне позлате

даје и стварима које у своје доба и нису баш биле нарочито пријатне. Можда на први поглед изгледа чудно, али и то је било времје Каираса, чим је постало залог нечему. Окрени, обрни, с кафанама смо увијек у неком кругу, увијек у искушењу да завапимо *Еј, кафано, муко...*, како је вапио и незаборавни Тома Здравковић, коме су у родном Лесковцу захвални суграђани подигли споменик у природној величини и у кафанској пози. И нека су, заслужио је. У његовом духу и гласу било је оно

важно нешто, што су људи непогрешиво препознавали у кафани. То ваља створити у себи и љубоморно чувати, као залог. Јер, *ако не оста ни од нас ништа / чему се може наздравити, / шта ће нам онда уточиништа, / ко ли ће у њих навратити?* Лако се ту сложити с пјесником, за њега јамчи његова поезија. А за наслов кад ме питаш, нисам баш толико лаковјеран да бих то и за кафане, а поготово за дане могао озбиљно тврдити. Али нећу да пехујем, ово је против урока. *Има дана и кафана...*

Акрил, 150 x 100 cm

Mr СЛОБОДАН НАГРАДИЋ

Mr СЛОБОДАН
НАГРАДИЋ

О ПОЈМУ ЕТНИЧКА ГРУПА И ЊЕНО СИТУИРАЊЕ У БОСАНСКО- ХЕРЦЕГОВАЧКИ КОНТЕКСТ

Етничка група је појам или синтагма која има уже и шире значење, а односи се на биће тих специфичних друштвених група, на критеријуме и исходишта на основу којих су оне настале, егзистирају и „функционишу“, те на елементе који их чине, одр(а)жавају и дају им смисао. Такође, значење термина или формулације „етничка група“ зависи и од научних области и дисциплина у којима се речене категорије или синтагме користе и/или елаборишу, затим од медија у којима се употребљавају, као и од контекста унутар којих се актуелизовани појам, ријеч ставља и функционише, што значи и од социјално-духовне збиље и миљеа у којима се налази, егзистира и важи ентитет супсумиран под појмом етничка група. У социологији и етнологији/етнографији (то ипак нису исте науке или науке о истом, без обзира што смо их у овом контексту тако ситуирали), дјелом дуго већ фундаменталним научним областима и дисциплинама у којима се највише и најчешће, као о тзв. кључној ријечи, говори о етничкој групи, тај појам или синтагма има смисао и користи се у значењу друштвене групе која је настала, постоји, која је структурисана, одржава се и функционише по етничким критеријумима и начелима, као реалитет који се базира на и о којем је дискурс сувисао и опортун само уколико акцептује и изражава друштвену структуру и динамику у чијој потци је (нешто) народно/национално или етничко. У већини других научних области, дисциплина и наратива, а посебно у правним наукама и областима права (уставно, међународно јавно, право људских права, кривично итд.), затим у политикологији, етимологији, филологији, статистици, лексикографији (без обзира или баш упркос томе да ли се она

сматра науком или не), историји, па и у теологији, нпр. старозавјетној, итд., термин или синтагма етничка група има донекле другачије, и(нов)иран(о) значење и важење. А увиди и сазнања, традиција и искуство (из наведених и још неких других научних дисциплина, нужни су да би се дефинисао појам – синтагма етничка група.

Етничка група је мултивалентан, полисеман и контроверзан, те због тога категорија или појам, којег је тешко дефинисати или прецизно, јасно, непротиврјечно одредити. Другим ријечима, није лако извести дефиницију етничке групе а да она, дефиниција, не наруши основна правила дефинисања која је „прописала“ још стара аристотелијанска формална логика, односно савремена општа научна методологија и методологија наука о друштву. Из претходно тек овлаш скицираних назнака дефиниције тог појма/синтагме, произлази и види се да је она, дефиниција, по формално-логичким критеријумима и принципима, недостатна, тачније: оптерећена таутологијом, односно гомилањем, коришћењем ријечи истог или сличног значења /етничко, национално, народ(но) и др./. Такође, један од сљедећих проблема који се у истраживањима и промишљањима етничке групе јавља у вези са дефинисањем оvdје актуелизованог појма/синтагме састоји се у „бркању“, замјени, па и поистовјећењу *definiens*-а и *definiendum*-а, тј. онога што се дефинише, оним (са) чиме се дефинише то што се дефинише, што је такође погрешно са становишта и по правилима формално-логичког мишљења и закључивања. То значи да се у ријечима, појмовима и изразима којима се дефинише или објашњава значење појма етничка група, такође налазе категорије или ријечи/појмови етнос, етница

(појам, прецизније речено: конструкција, новијег датума), па и израз из постмодернистичког дискурса: етницитет, који има несумњиву метафизичку подлогу и поруку, набој и конотацију, те изведенице из њих, односно народност, народ, нација, са свим њиховим дериватима/изведеницама, што је такође неисправно, јер формална логика, гносеологија, па и неке методологије посебних научних истраживања, открића/објашњења, то не трпе. Али, понекад другачије једноставно није могуће. Отуда и због тога ће се овдје у овом огледу у одређењу појма етничка група користити појмови етнос, етничка заједница, етницитет, етнија и друге етничке категорије, али и изрази народ, нација, националност, народност, национална мањина, национална група и сл.

Друга тешкоћа код дефинисања предметне одреднице је језичког поријекла и природе, у првом реду етимолошког и семантичког – у њеном ужем значењу – исходишта и домета, из чега произлази да су лингвистика и филологија важне за разумијевање овдје актуелизоване категорије. Наиме, термин етничко/етнички/етничка је изведен, настао или деривисан из појма *éthnos*, што је ријеч чија генеза почиње у старогрчком језику, још у Хомерово вријеме, а која се на српски језик не може превести другачије него као народ, додуше одмах уз сукцесивну семантичку спецификацију: племе, које, додуше, има још један назив у старогрчком, а то је *fila*. Али проблем је (и) у томе што српска ријеч или термин народ у себи, на неки начин, акумулише, сабира и садржи најмање три-четири значења. Народ на српском је, дакле, исто што и *éthnos* у старогрчком, упркос свим промјенама значења које је та ријеч имала током своје вишевијековне употребе, али се и хеленска ријеч *demos* такође на српски језик преводи као народ. При томе, појам *éthnos* и изведеница (не и придјев) из њега – *etnik*, семантички се односе на народ који станује, бива(кује), тј. борави на једном мјесту, што значи да *etnic*-и нису и не могу бити *nomad*-и, него припадници, чланови неке стациониране, улогорене у неким границама, сеоске насељенске групе – дакле, *éthnos* као група је и територијално детерминисана, па се таква заједница може односити само на род, братство или племе, тешко на народ, а никако на нацију, као тип, ниво и квалитет етничке заједнице како их дефинишу неке савремене социологије – и којег одликује, „носи“, држи исти или сличан *éth(n)os*. Код *demos*-а већ није тако, због тога што ријеч *demos* више „вуче“ ка, инклинира конотацији и значењу заједница, сав народ, збир свих

појединаца који немају или не морају имати крвну сродност, исту етничку потку и *ethos* који их држи на окупу, заједници, *polis*-у, *politei*-и. Исто вриједи и за ријеч *laos*, а понекад и понегдје и кад је посриједи термин *gen(o)s*, који, као и повремено и код неких аутора и у неким списима и ријеч *demos*, а у ранохришћанској литератури и са појмом *éthnos*, који означава нехришћански или незнабожачки народ или становнике, има значење или бар конотацију страни, туђи, тј. нехеленски народ, односно варварски народ(и), што су касније прихватили, под утицајем хеленских вриједности и начина живота и империјални Римљани, слично значењу које има ријеч *millet* (од арапског израза *milla*) у турском језику и (у)правно-политичкој терминологији турске/османске државе, које има несумњиву религијску конотацију, јер се израз *millet*-систем (друштва) односио на народе и њихове конфесије наравно, који не припадају исламу, а последице се скициозно, дјелимично описано значење појма *éthnos* проширило и на друга подручја, пошто се и на тим територијама народ руководи и живи по сличним, не истим, принципима и организацији. Све се те ријечи на српски језик, јер другачије би било погрешно, преводило као/са и имају значење наше ријечи – народ.

Слично је и са семантиком термина нација, која потиче од латинског *natio*, затим *populus*, као и *gen(u)s*, јер и у њих „учитавамо“, тј. приписујемо им смисао/значење категорије народ, односно нација. Дакле, класична српска ријеч народ (може да) означава и етничку заједницу/групу, односно *etniju* као општи појам – што је такође категорија која се у тзв. јавном простору користи тек у посљедњих неколико деценија, посебно у постмодерном политичком дискурсу – али значи и политички народ, тј. народ са политичким правима, прије свега правом на самоопредјељење и на властиту државу, на властиту социјалну конституцију и организацију, односно *demos*, појам који је семантички близак српској ријечи грађанство, а оно представља особен збир (не и механички) појединаца, људи са свијешћу о себи и заједништву са другим људима, политичким вољама, способностима и правима, или, пак, термин *laos* (у појединим епохама њихове употребе у старогрчком, хеленистичком контексту, нпр. у ранохришћанској керијми/предаји и књижевности), што су категорије и реалитети на којима почивају демократија, суверенитет и власт, због чега је за дефиницију појма народ битно исходиште и одређење и територија,

која се раније – не и данас – често поклапала са подручјем биваковања *ethnos*-а, јер без ње нема државе, она не може да се успостави и функционише; затим категорија народ означава, а понекад се и синонимно употребљава са изразима као што су људство, свјетина, прост народ, руља, необразована, непросвијећена, нестручна, недостојна маса људи, тј. *plebs* на латинском и новолатинском, односно *folk* на енглеском или *das Volk* у њемачком језику, те *polk* у словеначком и пук/пучина на језицима већине осталих јужнословенских народа, *alaşa*, па чак и *gāu*, на турском. Исто тако, појам народ има значење и становништва, тј. мјештане, резиденте једне државе, све њене држављане итд., које се највише користи приликом статистичко – демографских пописа становништва, а потом у осталим сегментима и димензијама демографије, науке о становништву. Док се стриктно не нагласи, ријечима не исказе које значење се има на уму, из самог изговора, тј. тонског посредовања ријечи народ, то се не може препознати. И то је чињеница која отежава дефинисање појма/синтагме етничка група.

У ширем значењу под појмом етничка група се мисли на друштвену групу која је заснована, односно која је примордијално (ус)постављена на природним, биолошким конституенсима, на основи којих она постоји и који ју одржавају, али ни они нису статични елементи, нити трајне егзистенције и значења. Прва природност етничке групе је несумњиво (с)родн(ичк)а одлика, категорија и реалност, тачније: крвнородничка, насљедничка, као и све што је настало рођењем, што постоји, одржава се и функционише захваљујући дејству тог фактора и чина. Та социјална група или друштвена скупина је настала и нарасла прирађањем, умножавањем, окупљањем, проширењем, одгајањем и заједничарењем по критеријуму крвне сродности, рођаштва и братства, својте, скупног биваковања, а природно је (било) и примарно, бар у ранијим историјским периодима и једноставнијим, предмодерним друштвеним структурама – а њих су западноевропска и америчка етнологија и антропологија у 19. вијеку, па и касније, називале примитивним друштвима – да се унутар исте породице, рода и братства, а касније и племена, говори и комуницира истим језиком, идиомом, истим писмом и знаковљем/симболима, да настају и развијају се исте или сличне навике, обичаји, норме и правила понашања, култови, обреди, традиција, религија, култура, па и свијест и увјерење о припадности истом ентитету,

међусобна упућеност једних људи на друге људе унутар таквих заједница, детерминисаних наведеним садржајима, елементима и вриједностима. Претходном треба додати, као исходиште и „везивно ткиво“ осдржавања и обликовања етноса и етничких група, чак и оних сложенијих и развијенијих, модерних, као што су народи и нације, и сљедеће: заједничку историју, како у смислу проживљене прошлости, тако и у значењу њене валоризације интерпретације најзначајнијих процеса, догађаја и личности из ње. Међу конституенсе успостављања и повијесне егзистенције етничких група треба увести још и оно што се зове, посебно у наукама из ранијих периода, психичке особине етноса, односно народа, као што су менталитет, карактер итд., уколико се такво шта може придје(в)нути уз колективне социјалне егзистенције, а чиме се експлицитно бави(ла) етнопсихологија. Све напријед овлаш наведено и елаборисано улази у састав и чини саму срж дефиниције појма/синтагме етничка група.

На тим и таквим претпоставкама настала је и развијала се социјабилност, трајала је транзиција, еволуција у друштвеност, зачињала се и етаблисала друштвена организација у тим заједницама, које су се касније, под утицајем и дејством и других фактора, развиле и прерасле у племена, народе и нације, односно државу, као, по критеријуму и спознаји правних и социолошких парадигми и узуса, најразвијенију и најкомпле(кс)(т)нију форму организације друштва. У тим историјским процесима тзв. дугог трајања, што би рекли протагонисти некадашње школе француских анализата, испремреженим бројним односима и дјеловањем разних фактора и актера, неке етничке групе су потпуно нестајале са историјске и друштвене сцене, неке су се дијелиле и тако множиле, па су створене нове етничке групе, нова племена и народи. Оно што је битно и заједничко, ма у коликој мјери и ма која семантика да је у питању, тако насталим, обликованим и супстанцијализованим или обићеним, хипостазираним социјалним групама, јесу садржаји и субјекти који исходе из истог поријекла, (с) род(ств)а, тј. који представљају оваплоћење парадигме поријекла као круцијалног чиниоца постојања и сваке дефиниције етноса и етнички заснованих друштвених агломерација, процеса и односа унутар њих, затим из заједничког живота, потом комуникације, тј. тзв. друштвеног општења, омогућеног истим или скоро истим, сродним и блиским језиком, касније писмом и другим

средствима споразумијевања, социјализацијом, моралом, културом, религијским саджајима, обредним праксама, донекле и заједничком територијом, рудиментарним облицима културе сјећања и свеколике друге упућености једних на друге, како индивидуума, тако и мањих или већих друштвених група (породице, родови, братства итд.).

Претходно наведеном, а оно чини „синопсис“ могуће рудиментарне, увелико разуђене дефиниције етноса и његове конкретизације и историјског отјеловљења путем етничких група, посебно оних које су временски раније настале, треба додати, ради комплетирања мозаика и у потпуњавања и учвршћења дефиниције, и сљедеће елементе, које, мање или више транспарентне или апокрифне, налазимо још код класичног руског етнографа Сергеја Широкогорова, у његовој студији из 1923, али и код постмодернисте Макса Халера, на крају 20. вијека. Дакле, за настанак, одржање и „функционисање“ друштвене групе која исходиште има у етничким садржајима и карактеристикама, тј. на бази етничитета, важан је и мит о заједничком претку или поријеклу, односно вјеровање да одређени род, братство, па и племе, потичу од или имају исто генеолошко стабло или лозу, при чему је релевантно запажање да није од пресудног значаја да ли је то истина или не, него је битно да таква колективна свијест, представа и/или вјеровање постоје, да их чланови групе посједују и да дају „учинке“, да покрећу и подстичу (на) друштвено дјеловање, у веберовском смислу те синтагме. Из т(акв)е групне или колективне свијести настали су вриједност и осјећање колективне припадности и на њој утемељен порив и императив солидарности.

По свему назначеном, производи да збиљски етнос и етничке групе нису само биолошке, крвнородничке заједнице, па чак ни некакве антрополошке категорије и реалије, уколико појам антрополошко узимамо у његовом ужем значењу, тј. с обзиром на тјелесне одлике људи, него и историјски, културни ентитети. Такве социјалне групе карактерише, тј. оне посједују колективни идентитет, који је, дакле, прије свега заснован на осјећању, на емотивном доживљају и тумачењу свијета и живота, те односа са другим људима и групама, припадницима истог етноса, односно скупине која је њиме детерминисана. Етничност – у овом контексту адекватно значење је народност – је садржај, својство, ресурс и принцип који своје станиште и упориште има, без обзира на

свеколике историјске и друштвене преинаке, у осјећању и самоперцепцији припадности свом роду, ближњима, својти, братству, у свијести о разлици од других, понајвише због тога што их не познају, не разумију, јер говоре друг(ачиј)им језиком, јер имају другачије култове и обреде, културу, моралне норме, навике, јер другачије живе, најпослије и другу територију. У описаним друштвеним групама етнос је елемент и везивно ткиво које одржава кохезију заједнице, а њихову кохезију омогућују и доприносе јој и практиковање ендогамиије, те на специфичан начин и унутрашњи економски развој. Али, претходно наведени фактори истовремено доводе и до затварања, самоизолације етничке групе, њеним прерастањем у заједнице аутархичног типа, несклоних толерисању другог и другачијег. Због тога ће данас поједини истраживачи и теоретичари из сфере наука о друштву, те неки НВО „експерти“ и активисти, укључујући и неке из Босне и Херцеговине, у етничким групама „детектовати“ субверзивни потенцијал, мрачне садржаје, због чега ће онда етничитет бити прокажен и „стигматизован“ као ретроградни, резидуални, а то значи штетни, фактор модернизације тзв. отворених, глобалних друштава. Но, и без актуелизованих теорија, које су прије и више идеологија него озбиљна наука, познато је да се у процесима модернизације и глобализације свијета и нових социјалних стратификација, етнос и традиционалне етничке скупине раслојавају, дијеле, дробе, расплињују и трансформишу у нове и другачије типове заједница и друштава. Код „старих“, изворних етничких група до раслојавања и њихове еволуције је дошло и процесом филијације – тј. одрођавањем, гранањем породица и родова, што доводи до слабљења, тањења крвих веза и сродства, те удаљавања од потенцијалног, стварног или фиктивног заједничког претка – која у коначници има учинке као и њој супротан процес – асимилација. С друге стране, у новије вријеме у повијести и пракси дјелатан је и процес настанка и етаблисања тзв. новог етничитета, као реакције на историјски покрет и императиве глобализације у којима се све етничко и национално дезавуише, дерогира и багателизује, нпр. у САД, унутар којих је официјелни и многогорификовани тзв. *melting-pot* растопио и асимиловао све посебне етничке колективитете, а поменути тзв. нови етничитет значи својеврсну ренесансу етничке свијести и вриједности међу припадницима бијелих мањинских етничких група, попут Пољака, Италијана,

Нијемаца, Срба и др., који своју етничку еманципацију не виде и не траже у сецесији од САД, него у проналажењу нових заједничких *topos*-а, који ће респектовати и специфичност (н)ових етницитета. Дакле, и ту је, као и у неким другим актуелним геополитичким просторима, на дјелу процес етнизације или национализовања социјалног статуса, политичких односа и процеса и циља потраге за посебним етничким идентитетом, који није само фолклор, него далеко супстанцијалнији квалитет.

Ко или шта конкретно-историјски, понегдје и данас, репрезентује етничке групе у ширем тумачењу тог појма/синтагме, а ко пак у ужем смислу, односно који све колективитети данас представљају етничке групе, како се оне зову и гдје се налазе?

У ширем сислу ријечи етничке групе или заједнице, што је синтагма која се у новијој литератури и животу чешће користи, али опет недовољно прецизно, су велике, бројем и територијом, социјалне скупине које поред осталих значајки *ethnos*-а као свог главног конституционог елемента и осталих претходно наведених творбених чинилаца, имају и колективно, збирно, „опште“ име, па тако као етничке заједнице идентификујемо данас Словене, Германе, Романе, Индијанце и друге, који су „састављени“ од бројних народа и нација, као што су, нпр. Руси, Пољаци, Срби, Словенци, Чеси, Хрвати, Словаци и др. из породице словенског етноса, односно Французи, Италијани, Шпанци, Румуни из романске етничке заједнице или пак Данци, Нијемци, Фламанци и други који припадају германском етничком исходишту и супстрату, те бројна плема Индијанаца из Сјеверне Америке и индијански народи из Средње и Јужне Америке. Другим ријечима, унутар тих великих етничких заједница, скромне кохезионе снаге, „лабавог“, разуђеног и „транзитног“ идентитета, утицаја и значаја, егзистира велики број етничких субјеката, колективитета и група опосебљених и спецификованих као народи и нације, међу којима одавно већ нема тзв. етничке сарадње и солидарности, не само „механичке“, него ни „органичке“ солидарности у Диркемовом тумачењу тог појма и друштвеног института, него тек „антагонистичке кооперације“ (Ch. Uzarewicz), а највише и најтранспарентније конкуренције, конкуренције и ривалства, тј. „етничког антагонизма“ – који надилазе, трансцендују етничку сродност и блискост – а у неким ситуацијама дјелатни су и етнички инспирисани напетост, сукоби, насиље и рат,

о чему свједоче бројни примјери из историје и данас (нпр. сукоби и ратови у бившој СФР Југославији на крају 20. вијека, те актуелни конфликти између Руса и Украјинаца, иако оба народа воде поријекло из словенске етничке масе, затим Каталонаца и Шпанаца, неколиких арапских народа и држава међусобно и вишекратно и сл.). Т(акв)и факти потврђују тезу о дијалектичности етноса, тј. потврђују оцјене да је он жива материја, процес, динамичка категорија, која се захваљујући историјски условљеним мијенама даље диференцира, тако да су данас етничке групе шире, јер оне трансцендују, надилазе крвнородничку детерминацију и по(родн)ичк(е) габарите, али су ипак мање, уже од модерних великих народа и/или нација.

У ужем смислу тог појма, етничке групе су данас оне друштвене групе које не припадају ни народима ни нацијама, а у неким случајевима чак ни категорији националних мањина, а постоје, реалне и дјелатне су због тога што има довољно људи, индивидуума који се идентификују са њима, који исказују своја осјећања и декларишу своју слободну вољу да припадају таквим колективитетима, који имају и неколике објективне одлике које су различите у односу на већинско становништво неке државе или пак територије. Ти разликовни објективни фактори су, прије свега језик, понегдје и писмо, а потом и култура, религија, обреди, обичаји, унутрашње уређење и организација живота у таквим заједницама. У описане етничке групе, које као такве идентификују и уставили или закони у појединим државама данас, те гарантују и штите њихова људска и друга мањинска права, могли бисмо сврстати Роме, ускоро свим земљама, затим Баске у Шпанији и Француској, Фризе у Низоземској и Данској, Гагаузе у Украјини, Молдавији и Румунији, Лужичке Србе у Њемачкој, Мазуре у Пољској и цијели низ других етничких група, које живе као мањинске. У овом обиму значења синтагме етничка група, у њу не спадају оне друштвене групе које су данас најчешће у употреби у јавном простору: народ и нација.

Народи и нације су такође врста етничких група/заједница, које су конкретно-историјски потврђене, реалне и дјелатне. Међутим, код народа, а посебно и још више код нација, као друштвено-историјски најразвијенијих и данас најдоминантнијих етничких група, већ су „у игри“ и друг(ачи)и фактори њиховог конституисања, повијесне егзистенције и одржа(ва)ња, или пак они стари дјелују на други начин и са другачијим посљедицама. За настајање, (пре)обликовање

и опстајање народа и нација историјски претежу, па чак и доминирају, чиниоци културно-духовне провенијенције, затим фактори економског улазишта и садржаја, а у посљедњих пола вијека и нешто дуже, и политичке, правне и држав(ља)н(ск)е детерминације и исходишта. Због тога се у неким данашњим наукама и дискурсима, у којима умјесто хеуристички утемељених и објективних приступа, метода и критеријума истраживања и откривања истине, доминирају аксиолошки принципи и мјерила, нације све више сматрају „сумњивим“, непотребним, историјски превазиђеним, социјално неопортуним, морално некредибилним, синтетичким, вјештачким, привидним и (и)з(а)мишљеним заједницама, у чему су сложни и либерали, и марксисте, глобалисти и други (пост)модернисти, мада се не буне против мултиетничности/мултинационалности, промовишу се идеолошки и квазинаучни конструкти по којима су нације могуће, па и пожељне, и без народа, као њихове природне, али и генезијске и историјске подлоге и залеђа, а то значи без етничког супстрата и исходишта као њиховог (у)темељ(ењ)а, које, дијалектички посматрано, с мјером, тј. разлогом у одређеним историјским околностима и периодима, настају, и с мјером, тј. у промијењеним условима и дјеловањем неких других чинилаца и херменеутике, нестају, да парафразирамо старог Хераклита.

„Шта је нација?“, питање је које је Ернест Ренан, француски научник, поставио још 1882. у свом чувеном предавању, касније публикованом у више издања и огромном тиражу, за којим се трага скоро вијек и по и о којем је написана александријска библиотека. У већини „старих“ дефиниција нације, а њих није мало у социологији, историјској науци, етнологији/етнографији, антропологији, праву, културологији, филологији и још неким наукама, она се одређује и тумачи као „један виши ступањ колективне идентификације, материјалне и културне цивилизације човечанства. Другим речима, то је историјски формирана, стабилна заједница настала на основу заједничког језика, територије и економског живота, коју прожима свест о заједничкој припадности целовитости“. (П. Влаховић). Разумије се, то је тек једна, помало старомодна, марксизмом инспирисана, од више стотина познатих, дефиниција појма нација. Али, и из ње се види и слиједи да је и нација етнички посредована друштвена група, тачније: шира друштвена заједница.

Народ и нација немају исту социолошку и

етнолошку/етнографску, па ни правно-политичку „валенцију“ и значење, иако су, филолошки гледано и вредновано, готово синоними. Јер, латински *patio*, што потиче од глагола *nascere*, а значи родити (се), на српски језик се преводи увијек и једино као народ. Историјски, народ претходи нацији, што значи да нема нације без народа, да је из њега настала и развила се, да је народ нација у могућности, јер не мора увијек тај садржај, квалитет и облик етничке организације групе, народ дакле, прерасти у нацију, о чему најбољу илустрацију пружају судбине Курда или Палестинаца, као што се из једног народа, као полазишта, могу развити двије нације као што су, нпр. Срби и Црногорци, који потичу од Срба, односно Руси и Малоруси или Украјинци, који су настали диференцирањем руског народа итд. Само онај народ који је „добацио“ до и организовао се у државу постао је нација, што значи да је постојање и посједовање државе конститутивни услов нације. Неки народи успјели су се одржавити у два конкретна оваплоћења, али су ипак (п)остали једна нација, нпр. Албанци, Нијемци, па и Срби, пошто је Република Српска државотворни ентитет. Значај државе за нацију најбоље потврђује назив за држављанство у англо-саксонском свијету: *nationality*. Иако су и народ и нација стабилне етничке заједнице и реалитети, то не значи да су вјечне, једном за свагда дате, нити представљају ријешену загонетку историје и организовања друштва, него само доказ да је етнос жилав и важан људима, чак и кад они не знају шта је то.

У контексту Босне и Херцеговине, па и некадашње Југославије, појам и реалитет етничка група је релевантан, како с обзиром на изразиту и дјелатну мултиетничност тих држава, тако и акцептујући чињеницу о етничким сукобима или конфликтима који су били дјелатни у поменутих државама деведесетих година 20. вијека, па и касније, а који су били „мотивисани“, односно чије су поријекло и узроци, па и накнадна „оправдања“, легитимисани етнички структурисаним друштвима, у којима је та етничност, односно националност хипостазирана и пренаглашавана ради остварења партикуларних интереса једног народа/нације, настале из исте етничке основе као и други народи/нације са којима су били у сукобу, довела до снажне етничке мобилизације и потоњег насиља које је ескалирало у грађанске ратове. Иако се може доказати етничка етиологија рата у БиХ деведесетих година прошлог вијека, ипак је његов главни узрок садржан у несагласности политичких

воља представника народа/нација у тој провизорној држави, а у вези са уставно-правном, конституцијом и политичком организацијом и конфигурацијом нове државе настале разби-распадом старе, СФРЈ. Један од исхода и последица, из претходно назначених разлога и „инспирација“ вођених грађанских ратова у поменутиим државним оквирима, искључиво између народа или нација, а не националних/етничких мањина (изузев у случају Косова и Метохије и учешћа мањинских Албанаца/Шиптара у тим сукобима) у социолошком смислу тих појмова, је и Република Српска. У Републици Српској, која је такође мултиетничка *politeia* – 3 уставна народа/нације и 17 озакоњених националних мањина – ниједна етничка група у ужем, претходно описаном значењу те синтагме, која испуњава пропозиције и услове за такав квалитет и квалификатив, сљедствено и друштвени положај, према социолошким критеријумима, нема такав статус и третман – изузев једне непрецизне одреднице о етничким групама у Уставу (чл. 5), у којој се, заправо, мисли о националним мањинама – у правном погледу, тј. у правним актима. Јер, једина етничка група у њој данас, која испуњава те услове по социолошким критеријумима, тј. у њеном ужем значењу, су Роми, иако се они, према Закону о правима припадника националних

мањина у Републици Српској, усвојеном 2004, третирају као национална мањина, у правима изједначена са свих осталих 16 националних мањина у њој, као и у другом ентитету у Босни и Херцеговини. Претходно се донекле односи и на Јевреје, управо због тога што се у њиховом примјеру ради о специфичној врсти симбиозе етничког исходишта и религијске припадности, тј. етнорелигијској заједници, која би се у ранијим периодима, док у Израелу нису добили своју државу, него су живјели по гетима и у дијаспори широм васељене, некако могла „утрпати“ у етничку групу у ужем значењу, док су данас већ у капацитету националне мањине, што је више правна него социолошка категорија. Компарације ради, у Србији већ није тако, јер у њој, поред Рома, етничким групама се сматрају и Цинцари, Черкези, Горанци, Буњевци, Шопи, Власи и други, иако и та држава има „своје“ националне мањине.

Претходно наведено тек је овлаш назнака, увод у разматрање и разумијевање значења и значаја синтагме етничка група у контексту босанскохерцеговачке повјеснице и развоја њеног друштва и односа у њој, посебно у постдејтонској фази њене историјске и правно политичке егзистенције, али то остављамо за елаборацију у некој наредној расправи или наставку, другом дијелу ове.

ЛИТЕРАТУРА:

Bandić, Dušan: „Etnos“, Etnološke sveske, IV, Beograd, 1982;

Благојевић, Марина: *Друштвене карактеристике етничких група: како мерити дискриминацију*, у: *Положај мањина у Савезној Републици Југославији*, научни скупови, књига LXXXIV, Одељење друштвених наука, књига 19, Српска академија наука и уметности, Београд, 1996;

Valenta, Leonard: *Upoznajmo se! Nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini*, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE), Sarajevo, 2008;

Vlahović, Petar: *Narodi i etničke zajednice sveta*, Beograd, 1984;

Vukas, Budimir: *Etničke manjine i međunacionalni odnosi*, „Školska knjiga“, biblioteka „Suvremena misao“, Zagreb, 1978;

Графенауер, Бого: *Питање средњовековне етичке структуре простора југословенских народа и њеног развоја*, Југословенски историјски часопис, бр. 1–2, Београд, 1966;

Закон о заштити права припадника националних мањина у Босни и Херцеговини, Министарство за људска права и избјеглице БиХ, Сарајево, 2004;

Kukić, Slavo: *Položaj nacionalnih i vjerskih manjina u Bosni i Hercegovini*, „Politička misao“, broj 3, Zagreb 2003;

Наградић, Слободан: *Друштвени положај националних мањина у постдејтонској Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2015;

Обрадовић, Жарко: *Мањине на Балкану*, „Чигоја“, Београд, 2002;

Rakić D., Radomir: *O pojmovima „etnos“, „narod“, „nacija“*, Gledišta, br. 1–2, Beograd, 1983;

Tatalović, Siniša: *Manjinski narodi i manjine*, IP „Prosvjeta“, Zagreb, 1997;

Uzarewicz, Charlotte: *Etnička manjina*, u: Sociološki rečnik, Beograd, 2007.

Акрил, 150 x 100 cm

Етнолингвистика

Проф. Милош Бојиновић

ГЛАСОВНИ СИСТЕМ ГЛАМОЧКОГ НАРОДНОГ ГОВОРА И
ГОВОРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Проф. МИЛОШ БОЈИНОВИЋ

Проф. МИЛОШ
БОЈИНОВИЋ

ГЛАСОВНИ СИСТЕМ ГЛАМОЧКОГ НАРОДНОГ ГОВОРА И ГОВОРНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Говор Гламочке висоравни је што-кавски ијекавског типа. То је, у ствари, Вуков говор источнохерцеговачког дијалекта познат као западнокрајишки говор. Оно што се чује у гламочком говору, у некој мјери се чује и у говорима сусједних гламочких општина, Купреса, Грахова, Дрвара, Петровца, Рибника, Мркоњића и Шипова. Узели смо гламочки говор пошто се Гламоч издваја по надморској висини и географској изолованости. Ту се за Гламочку висораван често чује назив Балкански Тибет. До данашњих дана сачувани су стари облици из историје језика. Гламочко поље је окружено са 12 шумовитих планина на којем током године дува 12 локалних вјетрова од којих су само бура и југовина стални. Да би нове генерације разумијевале књижевне текстове старијих писаца, потребно је знати особености народних говора.

– Када је стари дифтонг *јат* иза сонанта *р* био дуг, прелазио је у *ије* као: *вријеме, сијено, дијете, бријег, млијеко* итд.

– Када је *јат* иза сонанта *р* био кратак, обично је прелазио у *е* као: *времена, брегови, брестовина* итд.

– Творбени префикс *пре* остајао је неизмијењен и није се ијекавизирао као: *преносити, пренос, превозити, превоз, прелазити, прелаз, преводити, превод, прегледати, преглед*. У новокомпонованим сусједним језицима, редовно пишу и говоре ијекавску варијанту: *пријенос, пријевод, пријелаз* и сл.

– Међу 30 стандардних фонема српскога језика, у гламочком народном говору су фонеме *џ, х* нестабилне јер

немају дугу историју као: *Филип: Вилип, фењер: вењер, фарба: варба, шофер: шовер, Софија: Совија, муха: мува, крух: крув, дух: дув* итд.

– Често се глас *х* губи у разним позицијама као: *хљоб: љоб, хиљада: иљада, хладно: ладно, сахрана: сарана, махуна: мауна, грах: гра, врх: вр, трбух: трбу* итд.

– Вокали *о, а* често се мијењају иза сонанта *р* у вокал *е* као: *гробље: гребље, гроб: греб, врабац: вребац, нарасти: нарести* итд.

– Прије и послвије назала *м, н, њ*, глас *о* прелази у *у* као: *коњи: куњи, моји: муји, нос: нус, поњава: пуњава, ноћас: нућас* итд.

– Десоноризација финалног консонанта у појединим ријечима је уобичајена као: *гроб: гроб, зуб: зуп, дроб: дроб, бог: бок, рог: рок, траг: трак, враг: врак, град: грат, ред: рет, род: рот* итд.

– Инфинитив и презент глагола *видјети* имају необичан завршетак као: *видјети – вићи, видим – виђу*.

– Присутна је компарација придјева префиксом *по* као: *велик – повелик, мален – помален, кратак – пократак, лијен – полијен, висок – повисок* итд.

– Уобичајени су супституенти гласа *х* са *в, ј, к* као: *ухо: уво, муха: мува, крух: крув, махати: мавати, снаха: снаја, чоха: чоја, храна: крана, парохија: пароксија, храбар: крабар, брух: брук, техничар: текничар* итд.

– Често гласови испадају у свим позицијама појединачних ријечи као: *човјек – чоек, троје – трое, дошао – дошо*,

нашао – нашио, овакав – вакав, оволики – волики, овамо – вамо итд.

– Облици овакав, онакав, такав, какав, замјењују финалну групу гласова ав појединачним вокалом и као: овакав – оваки, онакав – онаки, такав – таки, какав – каки итд.

– Уобичајени су облици ријечи: *опет: јопет, нормално: наормално, обратно: наобратно, ситуација: ситуација, димије: димлије* итд.

– Уобичајено је стапање више ријечи у једнучименастајуспецифичнесложенице са једним акцентом и честим дужинама као: *вјера и бог – веребога, што и шта – штошта, горе и доље – горидоље, тамо и овамо – тамиамо, по сав дан – поваздан* итд.

– Прилози за мјесто имају разне партикуле које се додају на основну ријечи и може их бити више као: *овдје – овдјека, овдјекаре, овдјекарце, тамо – тамока, тамокаре, тамокарце* итд.

– Придјевии са разним суфиксалним облицима изражавају компаративну семантичност са уочљивом емоционалном бојом као: *оволико – оволишно – оволицно – оволицато, онолико – онолишно – онолицно – онолицато, оноличко – оноличачко, колико – количачко, колишашно* итд.

Уинструменталу и локативу плуралног облика именица, мјесто стандардног наставка *-има* јавља се наставак *-ије* као: *у Рорама – у Рорије, у Стекеровције, у Чегарије, у Ђулумије, у Шобатије* итд.

– Генитив придјева, замјеница и редних бројева на *x*, има обично наставак *-ије* као: *добрих – добрије, здравих – здравије, крупних – крупније, наших – нашије, ваших – вашије, првих – првије, других – другије* итд.

– У партитивном генитиву множине,

мјесто стандардног наставка, имамо генитив једнине као: *има сто оваца – има сто овце, чува триста коза – чува триста козе* итд.

– У дативу и локативу множине, мјесто стандардног наставка *-ма* имамо основни облик без наставка као: *Отишао је овцама – отишао је овца. Хола по ливадама – хола по ливада* итд.

– Извођење учесталих глагола често прати емотивна нијанса семантичности у истицању начина садржаног у новонасталом глаголу као: *радити – радукати, свирати – свирукати, звиждити – звиждукати, дуванити – дуваникати, трошити – трошукати, возити – возикати* итд.

– Испадање вокала из главних, редних и збирних бројева је редовна појава као: *једанаест>једанест, дванаест>дванест, тринаести>тринести, петнаести>петнести* итд.

– Акценат народног говора је бољи од акцента нове популације која квари савремени акценат одступајући од стандарда. То је дјеловање медија у времену у којем живимо и углавном долази са званичних мјеста од говорника политичке сцене и необразованих спикера на радију и телевизији. То је, нажалост, карактеристично за цјелокупни српски језик. У гламочком народном говору се чују сви стандардни акценти и поста акценатске дужине, готово непогрешиво.

Овим није исцрпљено све о народном говору Гламочке висоравни. У стилске особености овога говора спадају и облици народног приповиједања без употребе глагола, приповиједање крњим перфектом, императивом, футуром и потенцијалом, али је то тема за други пут.

Акрил, 120 x 100 cm

Музичка умјетност

Биљана Штака **МЕТОДИЧКИ ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ ПОЈМА МУЗИЧКИ ОБЛИК ДЈЕЛА**

Мр БИЉАНА ШТАКА
Музичка академија Универзитета у Источном Сарајеву

Мр БИЉАНА ШТАКА | МЕТОДИЧКИ ПРИЛОГ ТУМАЧЕЊУ ПОЈМА МУЗИЧКИ ОБЛИК ДЈЕЛА

Када се ученик први пут сусреће са значењем израза и појма музички облик неког дјела, на почетку, несумњиво, нема баш јасну представу о томе. Како му можемо помоћи да, након дефиниција које ће га можда најприје дочекати у неком уџбенику, лакше успостави представу и однос према том појму и његовом значењу.

Музички облик неког дјела можемо посматрати као оквир у који композитор организовано смјешта своје идеје, теме и музичке замисли као свој музички материјал, тј. грађу за једно музичко дјело. Тај тематски материјал, ма колико био добар, инвентиван, изражајан или богат, нема неки велики значај „сам за себе” уколико није добро организован, распоређен, осмишљен... Зато често кажемо да је облик „вид и начин на који умјетник-стваралац износи и разрађује одређену идеју”.¹ Јер, колико је важно имати добру грађу, толико је потребно бити и добар градитељ. Склони смо на почетку, приликом првих објашњења и разматрања појма музичког облика, да прибјегавамо оваквом начину постављања ствари. Композитор је градитељ. Његова грађа је тематски материјал, а његова грађевина је музичко дјело. Та грађевина треба да буде направљена по неким утврђеним правилима и начинима изградње, да би била препознатљива, да би се одржала и опстала. Какав ће бити унутрашњи склоп и спој свих дијелова у јединствену цјелину зависи, како од умјешности градитеља, тако и од квалитета материјала одосно грађе. Понекад и сама идеја намеће тачно одређени

облик, мада стваралац најчешће врши одабир по свом нахођењу. Дакле, „садржина и облик чине јединствену цјелину при чему је садржина срж и суштина сваког дјела, а да би постала изграђено и заокружено духовно дјело неопходан јој је облик који даје оквир, структуру и прегледност. Само кроз одређени, јасни и логични облик садржина постаје разумљива”.²

Вратимо се музичкој композицији и облику. Под тим појмом овдје подразумевамо двије ствари: унутрашњи и спољашњи облик. Унутрашњи облик неког дјела зависи од узајамног односа многих саставних дијелова (теме, тоналитети, динамика, градације и врхунци-кулминације, хармонска логика и модулације, сразмјера и повезаност одсјека...), а њихова складност и добра организација подразумева естетски ефекат и психолошку повезаност цјелине, тј. логичност, прегледност и заокруженост дјела. Немогуће је сасвим тачно одредити законе тог унутрашњег облика, јер, истичемо, наука о музичким облицима није егзактна наука, она се развила у окриљу музичке умјетности, а умјетност не трпи егзактност. Ипак, иоле извјежбан слух и осјећај за музику може веома лако и брзо научити да разликује добар од лошег облика или да препозна и окарактерише композицију „мање или више успјелу у погледу формалне структуре”. Овдје је наука о музичким облицима веома блиска музичкој естетици. Спољашњи облик је форма коју учожавамо приликом анализе музичког дјела. Учени облик се изражава кроз шему (шаблон) која општим ознакама описује склоп музичког

(1) Сковран-Перичић, *Наука о музичким облицима*, Универзитет уметности у Београду, 1982, стр. 7

(2) Исто.

дјела и даје прецизан распоред његових дијелова и одсјека. Неки теоретичари га називају и апстрактним обликом. Дакле, ако кажемо да нека композиција има облик АБА, то значи да се састоји од три дијела и да су први и трећи дио (А) истог (или сличног) садржаја, док средњи (Б) доноси нови тематски материјал (најчешће контрастан). То је апстрактни облик дјела изражен кроз шему АБА. Међутим, ако узмемо у обзир и друге одлике дјела (врсту, род или жанр музичког дјела) онда долазимо до конкретног облика дјела. Различите врсте композиција попут валцера, маршева, менуета, скерца, етида, арија, соло пјесама и сл. имају управо споменути врсту и број извођача, карактер музике, темпо, такт, евентуалну намјену музике или њену повезаност са ванмузичким појавама. Њихов конкретни облик изражен је кроз наслов или назив описан као врста, род или жанр дјела (валцер, марш, менует, скерцо итд.).

Дакле, свако музичко дјело има сопствени облик (индивидуални облик), али се сви они могу свести на веома мали број типова облика. Неки типови облика карактеристични су само за одређени историјско-стилски период, али највећи број облика се може наћи у више различитих стилских епоха.

Код излагања музичког материјала разликују се:

- Експозициони тип излагања – својствен почетном излагању теме или њеном каснијем репризног наступу. Карактеришу га тематско, тонално и структурално јединство.
- Средишњи тип излагања – карактеришу га тонална и структурална нестабилност (модулације и фрагментарна структура).
- Закључни тип излагања – својствен је закључним одсјецима форме; има за циљ потврду тоналитета, која се остварује кроз вишеструко каденцирање.

Основне шеме музичких облика дуго су се задржале кроз историју музичког стварања, у употреби су и данас, а разлог за то лежи у чињеници да су логичне и извиру из општих законитости и логичности збивања у човјековом животу и свијету који га окружује. Ову тврдњу можемо поткријепити и чињеницама: цјелокупно збивање у природи и животу почива на смјењивању или супротстављању контраста. На истом принципу базирају се и структуре

умјетничких дјела. У најједноставнијем виду то низање контраста налазимо у двојдијелним композицијама (аб). Потом слиједи тродијелна шема (аба) у којој се, последице излагања контрастирајућих елемената (б) јавља и трећи дио (а) који одговара првом и заокружује цјелину у складу са већ наведеним општим принципима логичности развоја у животу и природи (теза-антитеза-синтеза). Ако бисмо тражили појаве у природи које су постављене на сличним принципима, онда бисмо појаву промјена у двојдијелном пулсирању могли наћи у непрекидном смјењивању дана и ноћи, или уздисаја и издисаја, док тродијелну шему можемо пресликати на човјеков доживљај једног дана: јутро – мировање; дан – развој, догађаји, активности, заплет; вече – расплет и поновно мировање.

Основни естетски принцип који се може издвојити као владајући у доброј конструкцији и спољашњег и унутрашњег облика јесте јединство у разноврсности. Контраст јесте покретач развоја музичког облика, али се, у интересу јединствености и цјеловитости дјела, он укључује у дио развојног процеса. Након примјене једног тоналитета, једне врсте такта, истог ритма или теме (у музици се тако манифестује јединство), контраст ће донијети жељене промјене, модулације, нове тактове, ритмове или нове теме, али ће се, у интересу заокружености дјела, акорди поново подредити тоналном центру, успоставиће се основни тоналитет и теме ће се поново појавити у првобитном виду. На тај начин, облик музичког дјела указује се слушаоцу као развојни процес који води синтези разноврсних елемената. Овдје треба напоменути да су сви наведени принципи изведени из праксе и музичке литературе XVII–XIX вијека (барок, класицизам, романтизам) у којима тонални план има обликотворну улогу. У савременој музици XX и XXI вијека ови принципи су превазиђени и напуштени; тоналитет и хармонска функционалност су одбачени (атонална музика), а понављање и разрада мотива замијењени су сталним уношењем новог садржаја (атематска музика). Ипак, да би композиција дјеловала као заокружена цјелина и композитори савремене музике морали су задржати наведени принцип јединства у разноврсности, само се он

остварује различитим средствима у односу на раније периоде.

Један од начина да ученику помогнемо да упозна и препознаје саставне дијелове облика јесте могућност да се музичка дјела упореде са књижевним дјелима, а музички језик са књижевним језиком – без обзира да ли је у питању проучавање елементарних саставних дијелова облика или већих формалних типова. Учинимо ли то сада, доћи ћемо до интересантних поређења: што је у књижевном језику слово – у музичком језику је нота; сами за себе нам не говоре много, али у комбинацији са другим словима или нотама граде веће смисаоне цјелине. Сљедећи ниво јесте ријеч; у музичком језику пандан јој је мотив. То је најмања смисаоне цјелина коју можемо издвојити, има своје значење и одређене карактеристике (грађу), покретач је свих дешавања у дјелу. Ријечи, надаље, творе реченице, краће или дуже, просте или сложене. Реченица мора имати свој смисао; то је заокружена мисао која има свој почетак, ток и крај. На крају реченице стоји интерпункцијски знак – тачка. Аналогно томе и музичка реченица почива на истим принципима изградње. Сачињавају је мотиви који најприје граде двотакте, а они потом музичке реченице. По дефиницији, музичка реченица је заокружена музичка мисао на крају потврђена каденцом.³ Каденца је „тачка” на крају реченице и неопходна

је да би музичка мисао била завршена. У књижевном језику, реченице, како смо већ рекли, могу бити просте и сложене. Просте реченице су обично кратке и јасне, из њих сазнајемо основно значење или информацију. Сложена реченица подразумијевала би двије цјелине (полуреченице сличне тематике), међусобно зависне, спојене у једну цјелину. У том смислу можемо посматрати и музички период. То је формална цјелина коју творе двије реченице, тематски сродне и међусобно зависне, гдје прва наступа као питање, а друга доноси одговор. У даљем развоју и низању цјелина „вишег реда” стижемо до књижевног облика приповијетке, приче или слично. Оне могу бити самосталне или у саставу неких већих књижевних форми. Тако и у музичком изразу реченице и периоди творе различите типове пјесме, или неке друге облике који такође могу бити самостални или у саставу неких већих – цикличних композиција. И тако стижемо до краја овог необичног пута паралелног и упоредног сагледавања књижевности и музике у оквиру кога смо покушали, преко познатих и већ доживљених појмова из књижевности, објаснити и описати исте или сличне из музичке умјетности.

(3) Каденца је хармонски обрт најмање два акорда. Постоје различите врсте каденци: аутентична, плагална, полукаденца, варљива каденца.

Акрил, 100 x 100 cm

Ликовна умјетност

Др Сениша Видаковић **СЛИКА У ВРЕМЕНУ ИЗВАН ВРЕМЕНА**
(осврт на дјело академског сликара Бранка Јунгића)

Др СИНИША ВИДАКОВИЋ

Др Синиша
Видаковић

СЛИКА У ВРЕМЕНУ ИЗВАН ВРЕМЕНА

(осврт на дјело академског сликара Бранка Јунгића)

Свака слика је нека врста путовања суобличеног у мапу која је дио сложеног човјековог мисаоног сазвијежђа и најискренијих титраја његове душе.

Исцртавање мапе Јунгићевог путовања, у времену које јесте, а изузето од његове физичке мјерљивости и ограничења, најављено је 2005. године Урбаном ауром. Она аутору овог приказа буди жива и интензивна сјећања на први јавни дијалог умјетника који посједује спонтану лакоћу сликарске заводљивости са публиком која ишчитава његову умјетничку мапу.

Почеци формирања његове поетике, која се дестилише већ скоро двије деценије, уводе нас у један мали синтетички сегмент новог културолошког насљеђа, оног који и јесте

дио трајања и формирања наше националне ликовне хронологије.

Зато и запис који отвара прве странице могућег разумијевања умјетниковог стваралачког процеса, с једне стране има и примјесу визионарства, а са друге, говори о јасно уређеном, организованом и континуираном промишљању слике.

„Његова слика је отворена мапа мисли, звукова, емоција, сјећања и краткотрајног путовања кроз вријеме. Мапа, као микрокосмос талог осјећања и гледања, безброј пута преправљана и допуњена, у жељи да се немирне мисли укроте, и у умањеној слици грозничаво оформе неку од епизода виртуелно-стварног путовања.“

Већ и тада Бранко Јунгић се опредјељује

Акрил, 120 x 70 cm

Акрил, 70 x 90 cm

за композиционе форме и односе у којима је тешко пронаћи конкретне носаче слике, који постоје, али су плански скривени и утопљени у дубину самог тијела слике. Овакав приступ конфигурацији виталних елемената форме суштински стално надограђује слику и даје јој могућност „кретања“ у свим правцима ка својим новим и потентнијим рјешењима.

Двије године након јасног одређења и усмјерења према специфичном апстрахованом изразу и метаморфози урбаних пејзажних структура, Јунгић наставља трасирање својих умјетничких интервенција и истраживања на пољу односа цртеж-материја-простор-хармонијске структуре.

Магловити наговјештаји форми су се у овом периоду скоро апсолутно деструисали у личну противтежу ранијем рационалном и фигуративном сликарском искуству и сада развили у сасвим јединствене сликарске записе са новим динамичким кодовима.

Изложба и пратећи текст под насловом „Моћ на врховима прстију“, представљају умјетника у једном новом енергичном и артистичком заносу који је логична спона са претходним искуством и улазак у нову метаамбијенталну димензију.

„Дисциплина, рационалност, магловите форме фасадног платна, уступиле су у новом циклусу простор за развијање мелодијских и

колористичких контрапунктова који су слици подарили нешто од органског карактера, и сликареву игру са текстуром, формама, односима цртеж-боја, довели у један динамичан, а истовремено и хармоничан однос. Лакоћа којом умјетник приступа бјелини платна и попут скице биљежи у даху енергетске импулсе властитог организма, говоре о квалитативном зрењу Јунгића, који је спреман на истраживање и провокацију онога што стоји испред, у, и иза његове слике.“

Сензитивни и кохезиони принципи, који су једна од најистакнутијих квалитативних референси умјетничког стваралачког поступка, изродили су у наредном циклусу једну сасвим нову обликовну и структурално барокно-разиграну визуелизацију умјетничке осјећајности која је критици и публици предочена под називом „Прије и после реалног“.

Прави фестивал боје, експресивног потега, синхронизације аморфних и еманципованих трагова у којима је субјективна воља аутора и његово духовно стање задовољства и сигурности користило игру као метафоричну поруку континуираног задовољства и животног елана. Антиципација виталних сокова је преовладала над контемплативним, менталним и метафизичким. Једноставно – срећа.

„Снага тајне умјетничког дјела свакако је присутна, али сликар не инсистира на метафизици претпостављеног. Његово оружје су палета и сукоби између линија, површина и боје, композициони односи и независности од ултрамодернистичких појединачних говора на рецентној умјетничкој сцени. Бранко Јунгић слика, истражује, досеже, и сваким даном своје искуство чини одређенијим, а нама предаје записе својих благословених тренутака рада и самоће да осјетимо дамаре који су ту одувijek (прије и после реалног).“

Бројне пермутације, квантитативна продукција, варијације на основну тему и zasiћеност која се појави када умјетник постигне самозадовољење у разрадама, ткању, слободном преобликовању и виталним метаморфозама унутар саме слике јасно преводе умјетника у нову зону истраживања у којој се и формира циклус као визуелно оваплоћење идеје.

Несумњива енергија коју посједује Бранко Јунгић га из зоне барокизираних упризорења уводи у поље односа знака и бојених плоха, гдје и даље „везивно ткиво“ – простор – остаје

костур који уједињује све елементе опажаја.

Потпуни контраст колористичкој разузданости и гешталтовској неодређености чине нове просторне конфигурације минималистичке профилације а обиљежене изложбом „Верификацијом до бијелог“, у којој се јасно представља умјетникова опчињеност знаком и акцентом у слици. Верификацијом, као четвртом фазом стваралачког процеса, којом се провјеравају логичност, смисао и рјешења, Јунгић се враћа мисаоном и менталном посвећењу организму слике. У овој фази он успоставља потпуну контролу над емоцијом и тако ствара снажан интелектуални и уравнотежени свијет из којег су изузети монотонија и замор.

„Есенцијални градивни елементи слика из овог циклуса су доведени у стање интензивне пуноће и јасне самодовољности. Бијела постаје маестрално узвишена. Она господари платном и разоружава својом многосмисленошћу. Минималистичке интервенције примарним бојама на слици Сунце, жутом и плавом само појачавају њену пуноћу и отварају Јунгићу могућност да репетицијом искуственог, у наредним остварењима попут Венере, развија опробани модел, и увођењем интензивног колорита ствара наново атмосферу магичног.

Верификацијом, у правом смислу те ријечи, Бранко Јунгић је дефинитивно ушао у нову фазу стваралачког процеса. Фазу која у себи садржи сва пријашња искуства овог умјетника, гдје се учење и посматрање, те рад и искрен дијалог са свијетом умјетности исплатило у смислу успјешне градње властитопоетског израза и његових мијена у квалитативном правцу.“

Циклус слика који је настао у периоду 2019–2021. године представља наставак „обликовања“ умјетникових унутрашњих превирања и уобличавања свих тренутака који носе слику психичких и психолошких стања, која се остварују између стварног и нестварног свијета. Форме-метафоре које плове у хоризонталним композицијама грађене су у појединим сликама спојем органске опуштености и заобљених ивица са колажним визурама примарних геометријских облика, оних који су метаморфизирали из 2005. године.

Органски и неоргански свијет ствара и хармоничну и свјесно дисонантну атмосферу која је, у ствари, и умјетникова провокација и бунт према устаљеним и шаблонизираним правилима композиционих односа. Јасно се препознаје нит-повезница са ранијим

Акрил, 100 x 100 cm

сликарским преокупацијама, па тако простор и облици у њему добијају у појединим дјелима могућност кинетичке перцепције, попут таласа који се шире са једне стране на другу, унутар формата платна.

Незауостављив пролазак времена у простору чини једну од окосница ових радова. Осцилације у покушају „креирања“ нове слике у пост-постенформеловско вријеме, визуелно обраћање кроз жељу да се и уз прегнантно и симболично значење искажу мисао и порука, утолико чини комплекснијим захватом.

Јунгићева слика је задржала неку врсту амбијенталне угодности, али се у појединим радовима осјећа (нарочито уз помоћ хладног колорита и употребом ахроматског тоналитета) стање специфичне интровертне спиритуалности, док са друге стране може да се препознају стимулативне колористичке интервенције гдје се задржава привид уважавања различитости.

Плошност у третману простора није порекнута, али није ни декларативна. Облици једноставно или плове, или су статични или се распршују по различитим форматима платна и тако производе различите густине „дешавања“ у границама сликаног поља.

Интимистичка и симболичка примјена знакова који су инкорпорирани у организам слике, а верификују умјетников интимни живот или тренутке који су му јако битни, дају специфичан дневнички карактер најновијим остварењима. Они суштински го-

Акрил, 120 x 70 cm

воре о стимулативним моментима који подстичу умјетников нагон за креативним изражавањем, који се буквално претаче у личну исповијест.

У посљедњем циклусу, који је обиљежен великом продукцијом, форматима који нису униформни, а задржали су своју комуникативност са публиком, истовремено носе у себи и синтетске карактеристике свих претходних циклуса, те својим визуелним аналогијама кореспондирају са свим оним појавама и огранцима умјетности које се приклањају језику апстрактног израза.

Преплитање аналитичког и синтетичког процеса оvdје производи свјесну формулацију раније успостављеног и препознатљивог ликовног израза, а унутрашњи духовни импулс и вањски физички гест су поново постали битан алат у „другој“ или „другачијој“ слици.

Генерално, Бранко Јунгић се сврстава у лирске апстрактне сликаре и његово трајање на умјетничкој сцени ХХИ вијека

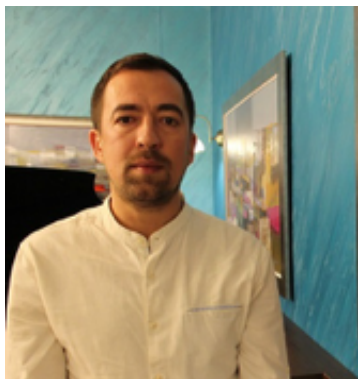
обезбијеђено је константним радом и уважавањем слике и стваралачког процеса, у оној мјери која није ни опсесивна а ни постављена на споредни колосијек брзо-потрошне робе и помодног хобија.

Он не припада групи „реализатора умјетности“ који радикалним акцијама, деструкцијом или непризнавањем сликарства као изражајног и стваралачког језика креирају „нове артистичке токове“, него се од свог изласка на умјетничку сцену посветио визији и надахнућу, које га је усмјерило ка свијету угодне естетичке ликовности и константном истраживању могућности које нуди апстрактни израз.

Слободан сам да завршим овај кратки аналитички приказ поезике умјетника дијелом текста који је настао прије 16 година, а који свједочи о чврстом низу алки које су формирале ланац којим се након дужег времена Бранко Јунгић „даје“ публици и ставља рам на нову Слика у времену изван времена:

„Његове слике постају полигон, на којем он, попут Булгаковљевих јунака лети изнад града властитог сна и у том лету постаје господар свјетлости. Док усмјерава њене млазове да плове по градским обрисима, дешава се као посљедица отварање нових подручја истраживања и надрастања самог себе. Лет се завршава уласком у нова просторства, у нови свијет саткан од елемената апстрактног и фантастичног. Умјетникова слика, која је рођена у узбуђењу, наставља да се храни мишљењем. Она стално гори, нестаје, поново се рађа и способна је да нас изненади и дубином сликарске анализе и интелектуалном интервенцијом.“

(Написано 2005. године.)

БРАНКО ЈУНГИЋ, рођен 8. маја 1982. године у Бањалуци. Дипломирао на Академији умјетности у Бањалуци, Одсјек графика, у класи професора Бранка Миљуша. Учествовао на више ликовних манифестација те колективних изложби. Имао шест самосталних изложби. У току студија похађао наставу сликања и цртања у класи професора Радомира Кнежевића, наставу из предмета Графика похађао у класи професора Бранка Миљуша, четири године, у чијој класи је и дипломирао на Академији ликовних умјетности у Бањој Луци, 17. октобра 2006. године, оцјеном 10 (десет).

Групне изложбе:

- Дом Културе Приједор, Изложба графика студената Академије умјетности у Бањој Луци, 2005.
- Дом Културе Лакташи, хуманитарна изложба поводом обнове Дома културе Градишка, 2006.
- Међународна ликовна изложба „Балкан – културни простор без граница VII“ у Пожаревцу, 2007.
- Изложба радова насталих на ликовној колонији „Ракани“, Галерија Завичајног музеја, Нови Град, 2007, 2008. и 2009.
- Изложба плаката „Фестивал визуелних комуникација Магдалена“, Марибор, Словенија, 2006. и 2007.
- Међународна ликовна изложба „Балкан – културни простор без граница VIII“ Лакташи, 2008.
- Групна изложба слика ликовне колоније „Ракани“, Љубљана, Словенија, 2009.
- Зимски салон 2010, Галерија Арт Презент, Париз, 2010.
- Изложба „Looking Forward: South Eastern Europe Contemporary Art“, Национални музеј Црне Горе, Подгорица, Црна Гора, 2010.
- Изложба радова насталих на ликовној колонији „Ласта“, Галерија Дома културе Лакташи, 2008. и 2010.
- Изложба радова, МТЕЛ Конкурс на тему повезивање, КЦ Бански двор, 2011.
- Групна изложба слика ликовне колоније „Плива“, Галерија „Сретен Стојановић“, Приједор, 2020.
- Групна изложба слика ликовне колоније Плива, Галерија АНУРС-а, Бања Лука, 2020.

Учесник колонија:

- Ликовна еколошка колонија Бардача, 2006.
- Ликовна колонија „Ракани“ у РС, 2006, 2007, 2008, 2015, 2019. и 2020.
- Ликовна колонија „Ласта“, 2007. и 2009.
- Ликовна колонија „Плива“, 2011, 2017, 2018, 2019. и 2020.

Самосталне изложбе:

- Изложба слика и графика, „Урбана аура“, Нуро-Alpe-Adria Bank, 2006.
- Изложба слика, „Урбана аура“, Дом културе Лакташи, 2006.
- Изложба слика „Моћ на врховима прстију“, „Galerie L'art brut“ Париз, Француска, 2008.
- Изложба слика „Прије и послје реалног“, ЛТГ галерија, Бања Лука, 2009.
- Изложба слика „Ријеч уткана у дјело“, Музеј Козаре Приједор, 2012.
- Изложба слика „Ријеч уткана у дјело“, КОЦ Нови Град, 2012.
- Изложба акварела, Музеј Републике Српске, Бањалука, 2021.

Акрил, 150 x 100

Актуелности

Награде **КОЧИЋЕВА НАГРАДА ЗА 2021. ГОДИНУ**

Жељко Грујић **ПОДВИЖНИЧКИ ЈУБИЛЕЈ!** (Стогодишњица Народне библиотеке Пале)

Књижевни конкурси:

..... **НАГРАДА "ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ"**

..... **НАГРАДА "СТАНКО РАКИТА"**

..... **НАГРАДА "СОВИЦА" ЗА НАЈБОЉУ НЕОБЈАВЉЕНУ КЊИГУ ЗА ДЈЕЦУ**

..... **НАГРАДА "ЗЛАТНА СОВА" ЗА НАЈБОЉИ НЕОБЈАВЉЕНИ РОМАН**

КОЧИЋЕВА НАГРАДА ЗА 2021. ГОДИНУ

Одлука жирија

Жири Кочићеве награде 56. Кочићевог збора, у Бањој Луци 6. 8. 2021. године, донио је једногласну одлуку да се Кочићева награда за 2021. годину додијели српском књижевном барду

ЉУБИВОЈУ РШУМОВИЋУ

*Домовина се брани лепотом
И чаићу и знањем
Домовина се брани животом
И лепим васпитањем*

Чудесном језичком магијом Ршумовић успијева да доживљаје и визије преточи у јединствене пјесме које се памте, а карактеристичне детаље у стваралачке сензације највишег ранга. Прозним, а нарочито пјесничким дјелом, деценијама је најближи духовни сродник бројних генерација читалаца, без обзира на њихову животну доб.

Пјесник је наглашене комуникативности, а пјесничку ријеч уздигао је до завидних естетских висина. У поезији за дјецу успио је оно што само велемајсторима писане ријечи полази за пером: дидактизам је прожео хуморним доживљајем свијета, зато га читаоци доживљавају не само као писца, већ и као онога који развеселује, забавља и саопштава, понекад и опоре истине о нашем свијету и времену.

Љубивоје Ршумовић, по многим водећи савремени пјесник за дјецу и младе друге половине двадесетог и првих деценија двадесет првог вијека, аутор је богатог и жанровски разноврсног књижевног опуса који чине деведесетак појединачних књига: пјесама, прича, драма и драматизација, те филмских и радио-сценарија.

Својим укупним дјелом за дјецу и одрасле Ршумовић се одавно сврстао у сами врх не само савремене, већ српске књижевности уопште, а то потврђују најзначајније додијелене му књижевне награде и признања међу којима издвајамо тек неколико: Награду Змајевих дечијих игара, Бранкове награде, Октобарске награде града Београда, Вукове награде, Душана Радовића, Бранка Ћопића, Мирослава Антића као и награде за књижевност Пуља у Барију и награде УНЕСКО-а за књигу Буквар дечјих права, на свјетском конкурс за књигу која пропагира мир и толеранцију.

Свој друштвени ангажман започео је на Радио Београду, а потом на Телевизији Београд, гдје ствара незаборавне емисије Уторак вече – ма шта ми рече, Суботом у два, те Фазоне и форе, едукативну ТВ серију у сто четрдесет двије епизоде и једну од најгледанијих емисија за дјецу у бившој Југославији.

А готово двије деценије на мјесту управника позоришта Бошко Буха из Београда дао је значајан допринос развоју српске позоришне сцене за дјецу и младе, али и огромну личну помоћ убрзаном развоју Дјечијег позоришта Републике Српске у Бањалуци.

Ршумовић је објавио и читав низ значајних пјесама које представљају лирске дијалоге и спону са истакнутим претходницима из српске духовне традиције као нашим заједничким завичајем.

Наслов једне његове књиге гласи Кућа са окућницом, која, поред свега осталог, својом језичком инвенцијом и раскривањем бројних слојева језичког памћења његовог завичаја, представља директну спону са Петром Кочићем, писцем по којем је названа награда којом је овјенчан. Свако онај ко се скућио у језику, који је пробијајући звучни зид властитог језика увећао његове изражајне домашаје, није Кочићев духовни потомак, већ његова најближа својта, медено лето његово. Љубивоје Ршумовић припада тој изабраној породици и то је само један од бројних разлога који је определијели Жири да му додијели овогодишњу „Кочићеву награду“.

Жири „Кочићеве награде“:

Проф. др Душко Певуља, предсједник
Јованка Стојчиновић Николић, члан
Предраг Бјелашевић, члан

ЖЕЉКО ГРУЈИЋ

ЖЕЉКО
ГРУЈИЋ

ПОДВИЖНИЧКИ ЈУБИЛЕЈ!

(Стогодишњица Народне библиотеке Пале)

Народна библиотека на Палама је историјска следбеница Народне читаонице и књижнице Пале, која је отворена 1921. године у једној приватној кући. Према архивским документима,¹ Народна читаоница и књижница Пале отворена је 1. јануара 1921, а према студији проф. др Љубинке Башовић,² 12. јануара исте године. Башовићева тврди да је паљанска књижница отворена, а да Министарство просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца није било одобрило правила за њен рад. Тек двије године и осам мјесеци по оснивању, тачније, 1. августа 1923, Покрајинска управа за Босну и Херцеговину озаконила је књижницу оснивачким актом бр. 60282. Међутим, књижница је од оснивања имала свој управљачки Одбор, чији је предсједник био Ристо Додер, а секретар Душан Новаковић, као и Читаоничка правила. Имала је и печат који је био елипсастог облика и на коме је ћирилицом писало: *Народна Читаоница и Књижница*, а латиницом: *Utemeљena 1921., U Palima*.³ Да, баш тако стоји: *U Palima*, а не *U Palama*, како се данас изговара. Тај печат је био у употреби све до 1929. године и њиме су овјеравана сва службена акта књижнице.

У једном допису,⁴ који је руководство

књижнице, 12. марта 1922, упутило Централној Просвјетиној⁵ библиотеци у Сарајеву ради помоћи у књигама, указује се да је Народна читаоница и књижница Пале основана прошле године, те да су њени чланови овдашњи становници без разлике на вјеру и племе, који су сиромашног стања. Циљ књижнице је, како се наводи у допису, *ширење културе, науке, писмености и задругарства, слоге, јединства, како међу својим члановима, тако и међу овдашњим народом без разлике на вјеру и племе, као и сузбијање сваке сепаратистичке противнародне и противдржавне акције и то све са популарним научним и савременим књигама...*⁶

Одмах по оснивању, Народна читаоница и књижница се сусрела са низом проблема, што се види из дописа⁶ који је Просвјетин повјереник за Пале Милош Спахић, 18. марта 1922, упутио Главном одбору Просвјете у Сарајеву. У Спахићевом допису стоји: *Године 1921. основана је у Палама Народна читаоница и књижница. Рад ове постигао је изванредан успех. Међутим, упоредо с материјалном бедом грађана као последицом рата борила се и читаоница са несташицом средстава, те у сврху ширења образованости, није била у стању да из својих средстава набави књижевна дела.*

Спахићево писмо је уродило плодом и Просвјета је постала главни ослонац Народној читаоници и књижници Пале у набавци књига.

На сједници Скупштине Народне чита-

(1) Архив БиХ

(2) Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1945*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1986. (Види поглавље: *Narodne biblioteke i čitaonice*, одјељак: *Građanske, nacionalno-konfesionalne i druge narodne biblioteke i čitaonice kao samostalne ustanove u sastavu Drinske banovine*).

(3) Милан Ждрале, *Пале од најстаријих времена до данас*, Пале/Лакташи, Општина Пале/Графомарк, 2011.

(4) исто

(5) Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“

(6) Милан Ждрале, *Пале од најстаријих времена до данас*, Пале/Лакташи, Општина Пале/Графомарк, 2011.

онице и књижнице у Палама, 30. децембра 1923, изабран је нови одбор који ће се старати о будућем раду књижнице. За предсједника Одбора поново је изабран Ристо Додер, шумар; за потпредсједника Симо Беговић, свештеник, за секретара Вукосава Дробац, учитељица, а за благајника Иван Рагуж, обртник. Као чланови, у Одбор су ушли и радници у књижници Перо Марић и Ешреф Пашовић, те Душан Новаковић, трговац, који је изабран за домаћина књижнице. Овакав састав књижнице недвосмислено свједочи да је она утемељена као грађанска (југословенска), а не као ексклузивистичко српска, то јест, национална институција. Отуда и ти неспоразуми са неколицином паљанских угледника, попут Крста Куреша и Илије Митровића, који су се залагали за национални концепт и сходно томе били основали Српску читаоницу и књижницу. Та књижница је дјеловала кратко, јер је остала без шире подршке, о чему је у свом писму Главном одбору Просвјете говорио и Милош Спахић.

Према студији Љубинке Башовић, од укупног фонда којим је паљанска књижница располагала у дану оснивања, 120 књига је било у власништву *Просвјете*,⁷ остало је припадало књижници. Од 20. септембра 1921. до 5. новембра 1927, *Просвјета* је Народној читаоници и књижници Пале донирала укупно 310 књига.⁸ Из *Упитника*⁹, који је књижница доставила Централној *Просвјетиној* библиотеци у Сарајеву, 1924. године, на питање: *Од када постоји књижница у вашем мјесту*, одговорено је: *Од 1. јануара 1921.* На питање: *Под чијом је управом*, одговорено је да Књижницом управља *Одбор Народне читаонице и књижнице*, чији чланови су и њени финансијери. Из *Упитника* још сазнајемо да је Књижница смјештена у *просторијама Одбора Народне читаонице и књижнице*. На питање: *Ко је књижничар*, одговорено је: *Ешреф Пашовић из Пала*. Према *Упитнику*, књижница је располагала са 221. својом књигом и 120 књига које су биле власништво *Просвјете*. Сазнајемо, такође, да се три четвртине фонда односило на књиге *научно-поучне садржине*, а једна четвртина на књиге

забавног садржаја. У *Упитнику* се тврди да је књижница радила редовно, без икаквих сметњи, те да су читаоци сваким даном могли узимати књиге на читање. Чланови су могли да задрже књигу седам дана уз обавезу да је држе чистом и уредно врате.

Већ из једног извјештаја о раду књижнице за 1925. годину, који је потписао тадашњи књижничар Милош Спахић, види се да је Књижница имала 342 књиге, 46 чланова и 94 читаоца. Била је претплаћена на неколико наслова часописа а у њеној организацији одржано је осам предавања и 40 сијела.¹⁰

Према Башовићевој, сведо 1929, књижница је уз Просвјетину помоћ, дјеловала као самостална установа. Те године, заједно са Школском књижницом, припојена је библиотеци и читаоници Соколског друштва, основаној при Дому жртава за ослобођење. Унутар те соколске библиотеке, књижница је радила од 1929. до 1936. године. Дакле, Башовићева тврди да је Народна књижница Пале ликвидирана 1929. године и утопљена у новоформирану библиотеку Соколског друштва, чије је сједиште било у Дому жртава за ослобођење, изграђеном годину дана раније. Међутим, према архивским документима,¹¹ предсједник Одбора Народне књижнице Ристо Додер успио је да њену ликвидацију одложи за годину дана. Додер се обратио Централној библиотеци Просвјете, дописом од 10. јануара 1929, у коме негодује због таквог рјешења и тражи да се у Дому жртава отвори Грађанска књижница. Све што је Додер постигао јесте то да је Народна књижница Пале, од јануара 1929. до децембра 1930, дјеловала при Народној основној школи на Палама, да би тек крајем 1930. била спојена са читаоном Соколског друштва у Дому жртава за ослобођење.

Хроничари су забиљежили да је библиотека Соколског друштва, којој је припојена Народна књижница, 1932. године издала на читање 1050 књига. Књижничар је био Богомир Петрић, а књиге до 200 страна издавале су се на рок читања од седам, а оне са више од 200 страна на рок од 14 дана. Из једне забиљешке о раду библиотеке за 1937. годину види се да су читаоци могли преузимати књиге понедељком и четврком од 18 до 19 сати, и недјељом од 13 до 14 часова, те да нико није могао узети на читање више од једне књиге. Под управом и у саставу

(7) Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1945*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1986.

(8) Милан Ждрале, *Пале од најстаријих времена до данас*, Пале/Лакташи, Општина Пале/Графмарк, 2011.

(9) исто

(10) Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini 1918-1945*, Sarajevo, Veselin Masleša, 1986.

(11) Архив БиХ

библиотеке Соколског друштва, књижница је радила све до 1941. године, када су усташе окупирале Пале и спалиле њен књижни фонд. По доласку на власт, 1945. године, комунисти нису журили с обновом народне библиотеке на Палама, као што нису журили ни са обновом Дома жртава за ослобођење 1914-1918. Библиотека народносног типа отворена је тек 13. новембра 1960. са фондом од 809 књига, претежно марксистичке литературе. Прве књиге које су набављене и инвентурисане од броја један до 74 биле су Марксова, Енгелсова и Лењинова изабрана дјела, као и књиге Јосипа Броза, Едварда Кардеља и других вођа комунистичког покрета у Југославији.¹² Библиотека није отворена као самостални правни субјект, него као прирепак Народног универзитета Пале на чије чело су довођени доказани комунистички кадрови. Политика набавке књиге претежно је вођена у складу са комунистичком идеологијом и то је тако било све до пада комунизма у Југославији и њеног распада. Народни универзитет и библиотека били су смјештени на спрату зграде Задружног дома, гдје су радили све до 1978, да би те године били пресељени у обновљени Дом жртава за ослобођење 1914-1918, који је тада преименован у Дом културе Пале. У Дому културе библиотека остаје све до 1993. године, када се због потреба Радио-телевизије Републике Српске сели у просторије паљанског представништва Криваје из Завидовића, у приземљу стамбене зграде преко пута Дома здравља. У зграду Дома културе (данашњи Културни центар) враћена је 1999. Од 1994. регистрована је као јавна установа под именом Народна библиотека Пале.

Сав књижни фонд, који је Народна књижница и читаоница Пале успјела да сакупи од свог оснивања 1921. године уништила је усташка власт Независне Државе Хрватске, 1941. године. Све књиге су спаљене, као и Дом жртава за ослобођење 1914-1918.

Од обнове библиотеке, 1960. године, до данас, Библиотека је набавила преко 40 000 књига из свих области знања.

Највећи одзив читалаца у историји свог постојања Библиотека је имала током одбрамбено-отаџбинског рата од 1992. до 1995. године. Примјера ради, 1992. издато је на читање 29 500 књига, 1993. уписано је 1800 чланова и издато 35 200 књига; 1994.

издато је 41 000, а 1995. – 35 000 књига.

У Народној библиотеци Пале данас дјелују: Позајмно одјељење, Одјељење завичајне збирке (од 2004. године), Одјељење за каталогизацију, Одјељење стручне књиге, Дјечје одјељење и Читаоница. У складу са развојем просторних капацитета, у плану је формирање одјељења за стару и ријетку књигу, за издавачку дјелатност (покренута 2012), одјељења за страну књигу, одјељења за дигитализацију грађе.

Народна библиотека развија интензивну сарадњу са свим културно-образовним, научним и духовним институцијама на подручју општине Пале и града Источно Сарајево. Као незаобилазан и активан чинилац друштвеног живота, библиотека је нарочито успјешну сарадњу остварила и остварује са факултетима Универзитета у Источном Сарајеву, са Српском православном црквом, Српским просвјетним и културним друштвом Просвјета, основним и средњим школама, као и са установама за дјецу предшколског узраста.

Током протеклих 100 година, прво као Народна читаоница и књижница Пале, потом и као библиотека при Народног универзитету Пале, а затим и као Јавна установа Народна библиотека Пале, ова институција никад није имала свој кров над главом нити одговарајуће услове за рад и развој. У почетку, а и касније између два свјетска рата, на библиотеку се гледало мањехински и она је углавном зависила од добре воље тадашњих паљанских угледника и Просвјетиних скромних позајмица у књигама. Мало је или скоро никако било разумијевања и помоћи од тадашњих власти на Палама, као и од Министарства просвјете и културе Краљевине СХС, потом Краљевине Југославије, као и од власти Дринске бановине, којој су Пале административно припадале. И послје Другог свјетског и овог посљедњег (одбрамбено-отаџбинског) рата, она је остала у некој врсти подстанарског статуса.

На крају, ред је да споменемо и све оне људе који су уткали себе у стогодишњицу народне библиотеке и народног библиотекарства на Палама. То су: Ристо Додер, Симо Беговић, Душан Новаковић, Милош Спахић, Вукосава Дробац, Перо Марић, Иван Рагуж, Ешреф Пашовић, Богомир Петрић, Мића Вуковић, Бранко Куреш, Љиљана Војиновић, Нина Обрадовић, Мира Глоговац, Босиљка Лопатић, Николина Пандуревић, Гордана

(12) Види: *Knjiga inventara 1*

Самарџија, Жељко Грујић, Драган Тушевљак, Драгана Гутаљ, Нада Гајовић и, од 2020. године, Бојан Чворо.

Но, овом приликом ваљало би да се у досадашњем историјату Народне библиотеке Пале посебно истакне улога једне жене, Наде Ковачевић. Цијели свој радни вијек, од 1972. до 2012, дакле, пуних 40 година, Ковачевићева је радила у библиотеци. Од 1974. до 1992, све послове (набавка, обрада, издавање и заштита књижног фонда) обављала је сама, а директор библиотеке била је од 1992. до 2004. године.

Чињеница да је нека институција на овим просторима, препуним црних рупа у времену и историјског дисконтинуитета, доживјела сто година постојања јесте право

чудо. То је заправо подвиг своје врсте или јубилеј подвизничког карактера, који заслужује нарочиту пажњу друштва и државе. Наша очекивања су да ће та пажња бити концентрисана на изградњу намјенског објекта за Народну библиотеку Пале, како би се створили просторни предуслови за развој свих одјељења која су предвиђена у библиотекама овог типа.

Од 2012. године, када је покренута издавачка дјелатност, све до данас, (август 2021.) из Установе је изашло девет књига, од којих је пет награђено. Наредно, десето издање, које се припрема за штампу јесте драмско дјело „Комендије“, аутор новинар агенције СРНА Ненад Тадић.

ИЗДАЊА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ ПАЛЕ

Бр. изд.	Презиме и име аутора	Наслов дјела	Год. изд.
1.	Грујић Жељко	„Стид и мјесечина“	2013.
2.	Гутаљ Дејан	„Тамно псето самоће“	2014.
3.	Миовчић Здравко	„Шкриња и шапат“	2015.
4.	Зекић Бојан	„Васпитно-образовни рад Рељевске богословије“	2015.
5.	Зорана Гуја	„Народна музичка традиција Пала и околине“	2017.
6.	Ђорђе Сладоје	„Огледалце српско“	2018.
7.	Сања Савић	„Птице и друге драме“	2019.
8.	Кнежевић Саша	„Зороломац“	2020.
9.	Чобовић Миланко	„Рођени да вјечно живе“	2021.

НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“ ЗА 2021. ГОДИНУ Конкурс

Удружење књижевника Републике Српске – Подружница Бања Лука расписује конкурс за додјелу награде „Ђуро Дамјановић“ за најбољу књигу објављену на српском језику у 2020. години.

Награда се састоји од повеље и новчаног износа.

Конкурс је отворен до 31. октобра 2021. године, а о добитнику ће одлучивати трочлани жири.

Издавачи и аутори књиге (три примјерка) могу послати (или донијети) на следећу адресу:

Удружење књижевника Републике Српске – Подружница Бања Лука
Веселина Маслеше 20
78000 Бања Лука

НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“ ЗА 2021. ГОДИНУ Конкурс

Удружење књижевника Републике Српске – Подружница Бања Лука расписује конкурс за додјелу награде „Станко Ракита“ за најбољу књигу за дјецу објављену на српском језику у 2020. години.

Награда се састоји од повеље и новчаног износа.

Конкурс је отворен до 31. октобра 2021. године, а о добитнику ће одлучивати трочлани жири.

Издавачи и аутори књиге (три примјерка) могу послати или донијети на следећу адресу:

Удружење књижевника Републике Српске – Подружница Бања Лука
Веселина Маслеше 20
78000 Бања Лука

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

Завода за уџбенике и наставна средства Источно Ново Сарајево

НАЈБОЉА НЕОБЈАВЉЕНА КЊИГА ЗА ДЈЕЦУ „СОВИЦА“

Јавно предузеће „Завод за уџбенике и наставна средства“ а. д. Источно Ново Сарајево позива ауторе који пишу и стварају на српском језику да узму учешће на Конкурсу за најбољу необјављену књигу за дјецу „Совица“.

Књижевна награда издавачке куће ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“ а. д. Источно Ново Сарајево, под именом „Совица“, обухвата плакету (повелу) за најбољу необјављену књигу за дјецу, објављивање дјела у тиражу од 500 примјерака, ауторску накнаду од 1.000,00 КМ и 20 примјерака књиге.

Право учешћа на конкурс за избор најбоље необјављене књиге за дјецу имају аутори који пишу и стварају на српском језику и који благовремено доставе свој рукопис, под условом да рукопис књиге за дјецу није никада раније објављен, како на српском, тако ни на другом језику.

Уколико је рукопис интегрално или фрагментарно објављен у штампаној или електронској форми, поменута чињеница ће се сматрати разлогом за искључивање аутора и његовог дјела из конкуренције.

Право учешћа на конкурс за избор најбоље необјављене књиге за дјецу немају они аутори који су досадашњи добитници награде „Совица“.

Последњи дан за доставу рукописа је 1. 3. 2022. године, док је рок за проглашење добитника награде 13. 5. 2022. године.

КОМПЛЕТАН КОНКУРС „СОВИЦА“ МОЖЕТЕ ПРОНАЋИ НА ЗВАНИЧНОЈ СТРАНИЦИ
ЗАВОДА ЗА УЏБЕНИКЕ И НАСТАВНА СРЕДСТВА ИСТОЧНО САРАЈЕВО.

www.zunsrs.com

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

Завода за уџбенике и наставна средства Источно Ново Сарајево

НАЈБОЉИ НЕОБЈАВЉЕНИ РОМАН „ЗЛАТНА СОВА“

Јавно предузеће „Завод за уџбенике и наставна средства“ а. д. Источно Ново Сарајево, као највећа издавачка кућа у Републици Српској, позива ауторе који пишу и стварају на српском језику, да узму учешћа на Конкурсу за најбољи необјављени роман и награду „Златна сова“ за 2021. годину.

Књижевна награда издавачке куће ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“ а. д. Источно Ново Сарајево обухвата плакету (повељу) за најбољи необјављени роман, објављивање дјела у тиражу од 500 примјерака, те ауторску накнаду од 5.000,00 КМ и 20 примјерака романа.

Друга награда обухвата објављивање дјела у тиражу од 500 примјерака, те ауторску накнаду од 2.000,00 КМ и 20 примјерака романа.

Трећа награда обухвата објављивање дјела у тиражу од 500 примјерака, те ауторску накнаду од 1.000,00 КМ и 20 примјерака романа.

Право учешћа на Конкурсу имају сви аутори који пишу и стварају на српском језику, а који благовремено доставе свој рукопис, под условом да рукопис романа није никада раније објављен, како на српском, тако ни на другом језику.

Уколико је рукопис интегрално или фрагментарно објављен у штампаној или електронској форми, поменута чињеница ће се сматрати разлогом за искључивање аутора и његовог дјела из конкуренције.

Право учешћа на конкурс за избор најбољег необјављеног романа немају они аутори који су досадашњи добитници награде „Златна сова“ (прво мјесто).

Последњи дан за доставу рукописа је 1. 3. 2022. године, док је рок за проглашење најбољег необјављеног романа 31. 5. 2022. године.

КОМПЛЕТАН КОНКУРС МОЖЕТЕ ПРОНАЋИ НА ЗВАНИЧНОЈ СТРАНИЦИ ЗАВОДА ЗА
УЏБЕНИКЕ И НАСТАВНА СРЕДСТВА ИСТОЧНО САРАЈЕВО.

www.zunsrs.com

